

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АЕРОКОСМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
М. Є. ЖУКОВСЬКОГО «ХАРКІВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

*читай,
аналізуй,
спостерігай,
опановуй,
підкорюй,
імпровізуй,
самовдосконалюйся !*

науково-виробничий журнал

№ 4 (48), 2022

Харків 2022

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

№ 4 (48) 2022

Науково-виробничий журнал

засновано у 2010 році

Співзасновники: Східноукраїнський національний університет імені В. Даля; Національний аерокосмічний університет імені М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

Журнал зареєстровано в Міністерстві юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

Серія КВ № 23547-13387 ПР

від 31.08.2018 р.

ISSN 2221-8440 (Print)

ISSN 2663-2896 (Online)

TIME DESCRIPTION OF ECONOMIC REFORMS

№ 4 (48) 2022

The scientific and production journal was founded in 2010

Founders: Volodymyr Dahl East Ukrainian National University; National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»
Registered by the Ministry of Justice of Ukraine

Registration Certificate

КВ № 23547-13387 ПР
dated 31.08.2018

ISSN 2221-8440 (Print)

ISSN 2663-2896 (Online)

<http://nti.khai.edu/ojs/index.php/cher>

Журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»), в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата наук (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України № 1301 від 15 жовтня 2019 р.

Журнал індексується міжнародними наукометричними базами :

Index Copernicus International (*Польща*);

Ulrich's Periodicals Directory (*США*);

Research of Bible (*Японія*);

Scientific Indexing Services (*США–Австралія*);

Google Scholar; CrossRef; WorldCat;

Eurasian Scientific Journal Index;

Open Academic Journal Index;

International Innovative Journal Impact Factor.

Головний редактор:

Т. В. Калінеску, д-р екон. наук, проф.,

заслужений діяч науки і техніки України, Scopus ID 57201301529

Відповідальний редактор:

Г. С. Ліхоносова, д-р екон. наук, проф., Scopus ID 57201290872

Редакційна колегія:

І. Р. Бузько, д-р екон. наук, проф.; А. В. Доронін, д-р екон. наук, проф.; В. П. Гатило, канд. екон. наук; В. Драшкович, Ph.D. in Economic, проф. (*Чорногорія*); І. Душек, Ph.D. in Economic (*Чехія*); Ю. Ю. Д'яченко, д-р екон. наук, проф.; І. В. Заблудська, д-р екон. наук, проф.; О. О. Зеленко, д-р екон. наук, проф.; Л. А. Костирко, д-р екон. наук, проф. (*заступник головного редактора*); В. В. Лебедченко, канд. екон. наук; М. Ю. Манухіна, канд. екон. наук, доц.; С. К. Рамазанов, д-р екон. наук, д-р техн. наук, проф. (*голова редакційної колегії*); О. В. Панухник, д-р екон. наук, проф.; В. Г. Папава, д-р екон. наук, проф. (*Грузія*); А. Ф. Расулев, д-р екон. наук, проф. (*Узбекистан*); Д. С. Ревенко, д-р екон. наук, доц.; І. О. Самойленко, д-р екон. наук, доц.; Л. Стемплєвська, Ph.D. in Economic (*Польща*); М. С. Татар, канд. екон. наук, доц.; О. В. Тофанюк, канд. екон. наук, доц.

Відповідальний за випуск: А. В. Доронін, д-р екон. наук, проф. (*Україна*).

Рекомендовано до друку та поширенню в мережі Internet:

Вченою радою Національного аерокосмічного університету імені М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (протокол № 5 від 29 грудня 2022 р.).

Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 5 від 20 грудня 2022 р.).

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлювані у статтях думки можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії та не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Передруки і переклади дозволяються лише за згодою авторів та редакційної колегії.

© Національного аерокосмічного університету імені М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2022

© National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», 2022

Цей твір ліцензовано на умовах Ліцензії Creative Commons із зазначенням авторства — Некомерційна 4.0 Міжнародна.

Номер пропонує
БЛОГ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Калінеску Т. В.
Щодо необхідності проведення акредитації в умовах воєнного стану _____ 5

ТЕМАТИЧНІ РУБРИКИ

• *Економіка*

Qosayeva E., Ferhadi P.
Development of the non-oil sector as the basis of state economic policy _____ 6

Huseynova V. A., Mammadov H. A., Milgadjeva S. E.
Analytical approach to the peculiarities of the formation of the sectoral structure of the economy __ 13

Калінеску Т. В.
Алгоритми регулювання економічної безпеки бізнесу задля відновлення соціально-економічного розвитку країни _____ 19

Плєтньов М. В.
Розвиток територіальної громади: наукові консультації _____ 26

Узбек Д. А.
Концепти формування національних економічних інтересів України в умовах інформаційної економіки _____ 32

• *Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок*

Qosayeva E. M., Dziadziulia P. I., Yusifova G. E.
Assessment of the state of lending to the real sector and its development trends in modern conditions _____ 41

Ліхоносова Г. С., Перепелиця Ю. Г.
Балансування рівня податкового навантаження та фінансової стійкості підприємств аерокосмічної галузі _____ 47

Середа О. О.
Фондовий ринок як інструмент стабілізації економічного розвитку України _____ 55

• *Підприємництво та торгівля*

Abbasova S. A., Huseynov J. Z., Hasanov A. A.
Major trends in economic growth and digital globalization _____ 60

Huseynova Sh. A., Budagov E. A., Mamedova J. E.
Modern theory of international trade _____ 67

НОВИНИ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Вступна кампанія : що чекає на абітурієнтів 2023 _____ 73

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ РЕКОМЕНДУЄ

Нові видання економічної літератури _____ 75

Перелік рецензентів поточного випуску журналу _____ 77

Вимоги щодо змісту та оформлення статей до науково-виробничого журналу «ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

Sentence of number
BLOG SHEFF-EDITOR

Calinescu Tetyana
About the necessity to realize the accreditation in the conditions of martial law _____ 5

TOPICAL SUBJECTS

• *Economy*

Qocayeva E., Ferhadi P.
Development of the non-oil sector as the basis of state economic policy _____ 6

Huseynova V., Mammadov H., Milgadjeva S.
Analytical approach to the peculiarities of the formation of the sectoral structure of the economy ___ 13

Calinescu T.
Algorithms of adjusting the business economic security for the renewal of socio-economic development of country _____ 19

Plietnov M.
Development of the territorial community: scientific consultations _____ 26

Uzbek D.
Concepts of formation of national economic interests of Ukraine in the information economy ____ 32

• *Finance, banking, insurance and the stock market*

Qocayeva E., Dziadziulia P., Yusifova G.
Assessment of the state of lending to the real sector and its development trends in modern conditions _____ 41

Likhonosova G., Perepelytsia Y.
Balancing the level of tax burden and financial stability of enterprises in the aerospace industry ____ 47

Sereda O.
The stock market as an tool for stabilizing the economic development of Ukraine _____ 55

• *Entrepreneurship and trade*

Abbasova S., Huseynov J., Hasanov A.
Major trends in economic growth and digital globalization _____ 60

Huseynova Sh., Budagov E., Mamedova J.
Modern theory of international trade _____ 67

NEWS SCIENCE AND PRACTICE

Admission campaign: what awaits 2023 applicants _____ 73

EDITORIAL BOARD RECOMMENDS

New edition of economic literature _____ 75

The list of reviewers of the journal's current issue _____ 77

REQUIREMENTS

the content and the articles to scientific production journal
"TIME DESCRIPTION OF ECONOMIC REFORM"

Щодо необхідності проведення акредитації в умовах воєнного стану

Коли у квітні місяці 2022 року для забезпечення випуску цьогорічних студентів було запроваджено умовне проходження акредитацій по всій країні, то цей захід був зрозумілим і сприймався об'єктивно, реалістично і дійсно необхідним для того, щоб забезпечити випуск фахівців та наповнення сьогодишнього ринку праці спеціалістами, котрих потребує економіка країни в умовах воєнного часу, особливо тими, хто залишився в Україні і готовий долучитись до активізації виробництва, його переформатування, переозброєння, переміщення, відновлення та відбудови у різних регіонах України, в тому числі вивільнених і деокупованих. Але коли подібні акредитації в умовах воєнного часу проводять в цьому ж році повторно та ще із залученням експертних груп, що проявляють певну підозрілість щодо неможливості при активних фазах війни в деяких регіонах створити і долучити до інтерв'ю здобувачів чи стейкхолдерів через відключення електричної енергії та ще й при цьому перевищується суб'єктивізм щодо розгляду і формування структури освітньої програми, нав'язуються думки без наявного стандарту, не доводяться і не доказуються підходи і ствердження експертами щодо несучасності та недоцільності викладання одних освітніх компонент і йде нав'язування інших чи вириваються із загального контексту окремі компоненти і намагаються їх застосувати до інших і таке подібне. То тоді виникає питання не тільки до МОН, що дозволяє проводити такі акредитації в умовах воєнного часу, але й до Національного агентства з якості освіти (НАЗЯВО) щодо формування експертних груп, які проводять подібні акредитації таким чином, щоб створювати додаткові стресові ситуації, в яких перебуває не тільки країна та мешканці усіх її регіонів, але й усі університети, кафедри та групи забезпечення, що акредитуються. І наскільки коректно в такому плані виставляти рівні «Е» за недоведеними точками зору експертів, відсутністю доказової бази, якщо самі експерти згорнули свої перевірки із запланованих двох днів до одного дня роботи, а другий день перенесли на 3-й, вмістивши його у 1,5 годинну співбесіду з усіма і зразу. Тобто перевірка всієї якості освіти була зведена лише до виявлених некоректних, недостатніх розкриттів деяких компонент у силабусах, що не може підтверджувати та доводити якість знань, рівень професіоналізму чи практичних навичок, отриманих за освітньою програмою. І знову таки, а чи можна вважати намагання експертів та їх позицій щодо некоректної подачі блоку вибіркових дисциплін знижувати оцінку до «Е» в рамках підходів ЗВО до формування ОП.

Звідси можна робити висновок, що такі акредитації та необхідність в умовах воєнного часу, робити постійні спростування щодо необґрунтованих, некоректних позицій груп експертів не надають позитивного погляду щодо необхідності подібних акредитацій, а тим більше на тих територіях, що знаходяться в зоні активних воєнних дій. Такі акредитації не мотивують розвиток сучасного освітнього процесу, особливо на тих рівнях, по яким, навіть, ще немає досвіду щодо їх впровадження. А тим більше закреслюють будь-які прояви автономії ЗВО на цій ниві, що має більш ніж 20-річний досвід випуску фахівців для національної економіки.

Все це дозволяє контактувати, що створена в Україні структура для перевірки якості освітніх послуг є досить заангажованою, не приймає інших точок зору, окрім своїх, навіть за відсутності стандартів окремих спеціальностей для окремих рівнів освіти. Думається, що суб'єктивізм та недовіра, з якою проводять деякі комісії акредитацію, не можуть привнести ні якості, ні позитиву, ні прогресу усьому українському освітньому процесу. Більш того, частина осіб, хто є потенційними експертами НАЗЯВО, після таких перевірок виважено приймають рішення щодо неучасті у акредитаціях у якості членів експертних груп, щоб не попасти до складу експертів, котрі очолює голова, який заздалегідь має негативне ставлення до спеціальностей, які перевіряються, і чий негативні відгуки саме до існування таких спеціальностей виставлені на сайті МОН України.

Проте моральність сьогодишніх акредитацій така, що залишається тільки казати, що ми маємо те, що маємо!!! І скільки потрібно пройти ще таких акредитацій, щоб довести а чи потрібні вони в умовах воєнного часу? А чи можна їх перенести до післявоєнного часу, коли ми всі морально відновимось, з'являться хоч якісь стандарти, без яких неможливо довести свою думку, або в групах акредитації з'являться ті особи, хто дійсно ратують та переживають за нашу українську освіту та її непереможний рух вперед!

Тож не зважаючи ні на що продовжуємо розбудовувати нашу країну, освіту і боремося за об'єктивність і дієвість усього того, що сприяє нашому процвітання та впевненості у нашій правоті, бо ми українці – і ми цього варті! Слава Україні і її збройним силам, які дозволяють нам бути впевненими і розуміти, що перемога буде за нами на всіх фронтах, в тому числі і на освітній ниві!

Головний редактор науково-виробничого
журналу «Часопис економічних реформ»

Тетяна КАЛІНЕСКУ

УДК 65.016:338.439:352

JEL Classification: M21, L66, R11

QOCAYEVA E.¹, FERHADI P.²

DEVELOPMENT OF THE NON-OIL SECTOR AS THE BASIS OF STATE ECONOMIC POLICY

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2022.4.01>

Formulation of the problem. The article considers large-scale quantitative and qualitative changes in the socio-economic life of Azerbaijan, the creation of comprehensive conditions for the development of entrepreneurship, the effective use of rich natural resources and the potential of the regions, the development of the non-oil sector, directions for increasing the competitiveness of local products. *The purpose of the article* is to highlight aspects of the development of the oil sector as the basis of state economic policy. *Methods used in the research:* survey, quantification, ranking, scoring, etc. *The hypothesis of the study* was that the need to strengthen the country's oil potential, modernize its infrastructure, create and develop an industrial sector capable of producing competitive export products in accordance with international standards is related to the requirements of both the country's internal model of economic development and modern development, trends of the world economy. *Presenting main material.* The article raises the issue of creating modern industrial sectors in the country and improving the infrastructural support of industry, high evaluation of the trend of sustainable development of the oil sector of Azerbaijan, including the oil industry by international rating agencies. *The originality and practical significance of the research* lies in the forecasting and modeling of agricultural activity, "Smart Agriculture", "Green Future" and "Green Energy", technologies for the development of these areas, in particular, the protection of geothermal energy sources, the environment, the application of numerous initiatives to ensure a safe, healthy and green future, smart agriculture, digital technologies, improving the living conditions of the rural population. *Conclusions.* Technologies for the development of these directions "Smart Agriculture", "Green Future" and "Green Energy", especially the use of geothermal energy sources, environmental protection, numerous initiatives that ensure a safe, healthy and green future, smart agriculture, digital technologies, are defined ways to ease the living conditions of the rural population and increase their standard of living.

Key words:

modernization of the agricultural sector, competition, innovation, technology, smart village, smart agriculture, green future, green energy.

РОЗВИТОК НАФТОВОГО СЕКТОРУ ЯК ОСНОВА ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Постановка проблеми. У статті розглядаються масштабні кількісні та якісні зміни у соціально-економічному житті Азербайджану, створення всебічних умов для розвитку підприємництва, ефективне використання багатих природних ресурсів та потенціалу регіонів, розвиток ненафтового сектору, напрямки збільшення конкурентоспроможності місцевої продукції. *Метою статті* є висвітлення аспектів розвитку нафтового сектору як основи державної економічної політики. *Методи, використані в дослідженні:* опитування, квантифікація, рейтингування, бальна оцінка тощо. *Гіпотези*

¹ Годжаєва Ельміра, д-р філософії з економіки, доцент кафедри прикладної економіки, Азербайджанський державний економічний університет, м. Баку, Азербайджан.

Qocayeva Elmira Magomed, Ph.D. of Economic, Associate Professor of the Applied Economics Department, Azerbaijan State University of Economics, Baku, Azerbaijan.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8413-4812>

e-mail: elmira_qocayeva@unec.edu.az

² Фархаді Пюстя Орудж, д-р філософії з економіки, доцент кафедри менеджмент та маркетинг, Бакинський університет бізнесу, м. Баку, Азербайджан.

Ferhadi Puste, Ph.D. of Economic, Associate Professor of the Management and Marketing Department, Baku University of Business, Baku, Azerbaijan.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3818-8443>

e-mail: emin.turant1@gmail.com

зою дослідження стало те, що необхідність зміцнення нафтового потенціалу країни, модернізації її інфраструктури, створення та розвитку промислового сектора, здатного виробляти конкурентоспроможну експортну продукцію відповідно до міжнародних стандартів, пов'язана з вимогами як внутрішньої моделі економічного розвитку країни, так і сучасного розвитку. тенденції світової економіки. *Виклад основного матеріалу.* У статті порушено питання створення сучасних промислових галузей у країні та вдосконалення інфраструктурного забезпечення промисловості, високої оцінки тенденції сталого розвитку нафтового сектору Азербайджану, у тому числі нафтової промисловості міжнародними рейтинговими агентствами. *Оригінальність та практична значимість дослідження* полягає у прогнозуванні та моделюванні сільськогосподарської діяльності, «Розумне сільське господарство», «Зелене майбутнє» та «Зелена енергія», технологій для розвитку цих областей, зокрема, охорони джерел геотермальної енергії, навколишнього середовища, застосування численних ініціатив щодо забезпечення безпечного, здорового та зеленого майбутнього, розумного сільського господарства, цифрових технологій, поліпшення умов життя сільського населення. *Висновки.* Технології розвитку цих напрямів «Розумне сільське господарство», «Зелене майбутнє» та «Зелена енергія», особливо застосування джерел геотермальної енергії, захист навколишнього середовища, численні ініціативи, що забезпечують безпечне, здорове та зелене майбутнє, розумне сільське господарство, цифрові технології, визначені шляхи полегшення умов життя сільського населення та підвищення його рівня життя.

Ключові слова:

модернізація аграрного сектора, конкуренція, інновація, технологія, розумне село, розумне сільське господарство, зелене майбутнє, зелена енергія.

Formulation of the problem. In a globalized world, those states that have a well-thought-out strategy aimed at the future are developing dynamically and steadily. During the period of large-scale quantitative and qualitative changes that have taken place in the socio-economic life of Azerbaijan over the past 10 years, the economic power of our country has increased even more. Measures taken to create comprehensive conditions for the development of entrepreneurship in the republic, the effective use of rich natural resources and the potential of the regions, the development of the non-primary sector, further improvement of the investment environment, and improvement of the competitiveness of local products, ensured the development of the country's economy in an upward trend. The implementation of numerous projects to create modern industrial territories and improve the infrastructure support of the industry in the country allowed it to move to a new stage of development. Trends in the sustainable development of the non-oil sector of Azerbaijan, including the non-oil industry, are highly valued by international rating agencies. As a result of the implementation of the strategy aimed at diversifying the economy and developing the non-oil sector, at the Davos Economic Forum, the Azerbaijani economy ranked 37th in terms of competitiveness and 1st in the CIS. The need to strengthen the country's non-oil potential, modernize its infrastructure, create and develop an industrial sector capable of producing competitive export products in accordance with international standards, is associated with the requirements of both

the country's internal model of economic development and modern development. global economic trends. "Azerbaijan 2020: a look into the future" The development concept was approved by the decree of the head of state on December 29, 2012 in order to modernize the economy and effectively implement the goals and objectives. The concept is based on an export-oriented economic model, increasing the competitiveness of the economy and improving its structure, increasing non-commodity exports, etc. developed.

Preparation of the Development Concept "Azerbaijan 2020: a look into the future" The reforms carried out in our country have created conditions for achieving positive results in all areas. That is why in the Development Concept "Azerbaijan 2020: a look into the future", as well as in the "Strategic road map of the national economy and the main sectors of the economy", the development of non-oil industrial sectors was mentioned. as priority areas and the need for its diversification.

The development of non-primary industries is considered important in terms of accelerating the socio-economic development of the regions, increasing state budget revenues and its formation from various sources, increasing export earnings, producing a wide range of industrial products that replace imports and are export-oriented. In addition, agriculture, tourism and information and communication technologies are considered the main priority areas for the development of the non-oil sector in the country.

Recently, a set of measures implemented in the agro-industrial complex of our republic, strengthening state support for the development of this area, defining strategic goals and institutional changes in accordance with new challenges have become topical topics for researchers involved in the agrarian and socio-economic sphere. At the present stage of agrarian reforms, the basis of the strategic approach is state support. The main goal of agricultural researchers is to collect and analyze data related to this field, as well as to predict and model agricultural activities using the most advanced analytical tools. Currently, the focus is on more effective analysis of available data and rational decision-making through the use of digital technologies, modern methods of data analysis, including programming tools in the agricultural sector. The main activities of researchers are the collection, processing, analysis and preparation of final reports of statistical data related to agricultural activities, as well as forecasting certain aspects of the agricultural field, taking into account current trends. The researchers based their research on economic analysis, a comparative analysis of the forecasting of crop production, animal husbandry and agricultural processing.

Analysis of recent research and publications. At present, the growth of economic activity in the field of agriculture, great enthusiasm in this area and the creation of an abundance of products increase interest in this area. The situation is improving every day in terms of improving market conditions for farmers, assisting in the sale of their products and solving problems that arise during the sale.

Eliminating the dependence of the country's economy on oil, developing the non-oil sector and ensuring high growth rates form the basis of the state's economic policy. In the non-oil sector, the agricultural sector is of particular importance. Modernization of the agricultural sector, more flexible use of intensive development mechanisms, improvement of the financial well-being of farmers occupy an important place in state policy as the most reformed and state-supported direction. The development of the agricultural sector means a reliable supply of the country's population with food products, the opening of new jobs and foreign exchange from the export of agricultural products. This is the basis of the strategic approach at the present stage of agrarian reforms [1].

Decree of President Ilham Aliyev dated December 19, 2018 "On improving state support

for agriculture and leasing activities in the agricultural sector" is identified as an important component of ongoing agrarian reforms. According to the decree, the creation of relevant centers for the development of the agricultural sector will create the basis for the development of the agricultural sector. Agro-leasing services are one of the areas of state support for the agro-industrial complex. Agro-leasing farms were organized in response to the demand of the times, and the purpose of creating these farms was to carry out important work in the direction of improving the provision of agricultural producers with machines in the country, organizing the supply of agricultural producers - technical services for farmers on preferential terms, and also taking measures to improve the breed composition of livestock. Over the past 14 years, Agroleasing OJSC has brought to the country, leased or sold to manufacturers at a discount more than 42,000 pieces of equipment and more than 35,000 breeding animals [3].

The purpose of the research is to highlight aspects of the development of the oil sector as the basis of state economic policy.

Presentation of the main material. The development of the non-oil sector and ensuring high growth rates form the basis of the state's economic policy. It is necessary to upgrade equipment that is ending its service life, expand the possibilities of using innovative technologies to achieve high productivity goals, increase competition and the quality of agricultural services, and improve the mechanism of state support for agriculture. The Agency for Agricultural Credit and Development under the Ministry of Agriculture, in order to ensure competitive activity in the market of agricultural production, improve the mechanism for the preferential sale of equipment and breeding animals through leasing, expand private agricultural services, apply the principle of public-private partnership approved the rules for the use of funds. State agricultural development centers will play a special role in the development of agriculture on a scientific basis. Combining more than 70 services, these centers will provide support to farmers on the principle of "one stop shop", will always be close to farmers and will help to increase the efficiency of their work.

In general, the state provides ongoing support to improve the efficiency of farmers. To provide fuel and lubricants for equipment used in agricultural production, the state assumed half of the costs in this area. Agricultural machinery

and breeding animals are sold to farmers at big discounts. Agroleasing services are provided, fertilizers, medicines and pesticides are imported by the state and sold on preferential terms. The agricultural sector is exempt from all taxes except land tax. The export potential of our country is being promoted through the Azeksport portal, trading houses, trade representations. The Agricultural Services Agency was established to ensure transparency in the issuance of certificates and documents. All this, of course, encourages farmers to produce and sell higher quality products.

More innovation in the agricultural sector of Azerbaijan to be among the countries where it is applied, studying international experience related to the production of individual agricultural products in the field of crop production, identifying global trends, assessing the current situation in the local market, as well as analyzing the value chain for individual agricultural crops, assessing the level of use of fertilizers and pesticides, conducting analyzes in the direction of increasing the export potential of products, as well as regulating prices for agricultural products in the domestic market, etc. Undoubtedly, one of the most important areas is the wider application of innovations in the agro-industrial complex. As is known, recently Azerbaijan hosted for the first time the International Forum dedicated to agricultural technologies and green energy. The forum provided an opportunity for our farmers and agricultural workers to get acquainted with world experience and discuss with well-known experts ways to increase productivity through the use of innovations. Taking into account the great public interest in the forum, it can be noted that Azerbaijan will become one of the countries where innovations in the agricultural sector are more widely used.

The development of the regions of Azerbaijan is an important component of the strategy of sustainable socio-economic development, which is being successfully implemented in the country. The fulfillment of the obligations stipulated in the adopted and successfully implemented state programs in the field of regional development, as well as in presidential decrees on additional measures in this area, will contribute to the sustainable development of the non-oil sector in the country, improving the quality of public services and the provision of social infrastructure in the regions, further improving entrepreneurial environment, increased investment, the opening of new enterprises and jobs, as a result, increased

employment and reduced poverty. The 4th State Program for 2019-2023 has already been approved and goals for the near future have been identified. We all believe that the implementation of these tasks set by the head of state will open a new stage in the development of our country [4].

Agriculture in Azerbaijan is divided into about one million small farms, the average farm covers an area of 1.60 ha and is usually divided into 4-5 plots of 0.30 ha each. In 2017, the sector accounted for 37 percent of the workforce and contributed only about 5.6 percent to GDP. This sector has significant potential to meet growing domestic demand and expand export opportunities for fruits, vegetables and dairy products. The strategic roadmap for agriculture includes two digital actions. One calls for the creation of an online portal containing information about local products and producers to promote the Made in Azerbaijan brand. The other will use the Internet, social media and mobile phones to provide farmers with up-to-date agricultural information. Finally, digital technologies are included in the Strategic Roadmap for Agriculture, mainly in view of the potential of such tools to increase productivity and improve the well-being of rural areas. The Azerbaijani government intends to develop the use of e-agriculture, as well as large online public services for rural areas, incubation of agro-tech start-ups, digital literacy of farmers and e-commerce for rural areas. These principles will be taken into account in "small villages". These villages will be characterized by three components [5] (Figure 1):

1. An e-village that can be accessed via the Internet or a mobile phone, providing information on the economic opportunities of "precision digital farming" (weather data, soil quality and pest control data, educational materials, government services, health information and etc.) and an online farming platform;
2. online agribusiness platform for e-commerce, trade and supply chain management.
3. An e-learning platform for farmers and SMEs in the agricultural sector.

The resilience of such small villages is easier to achieve through collaboration involving the private sector, academia and international partners. In order to increase farm productivity and economies of scale, the government urgently needs to decide how to overcome the current challenges in land acquisition that impede efficiency and modernization of agricultural produc-

tion. Digital technologies will play an important role in land registration in rural areas. Food security is important for agricultural development and public confidence. Food safety evidence is also very much in demand for agricultural exports. Sensors will be used to track food and animals from farm to table, and a paperless system (tablets) will be implemented to record data throughout the supply chain. In addition, an online portal was created to integrate information from various institutions to track food production and food safety monitoring.

Digital technologies are considered essential to revitalize the agricultural sector and increase productivity, innovation and rural prosperity. In this regard, it would be useful to implement the following:

- support for the integrated development of the industry, including the development of market infrastructure for agricultural enterprises;

- financial accessibility in rural areas, availability of insurance for agricultural enterprises;

- the use of digital technologies (mobile money, electronic payments, data and precision farming) to improve the efficiency of agricultural production;

- modernization of agricultural science and research for better absorption and application of digital technologies;

- conceptualization of knowledge forums to share best practices in the application of digital technologies for food safety, as well as systems for integrating various data sources into a food safety analysis platform and an online food safety information portal aimed at various audiences.

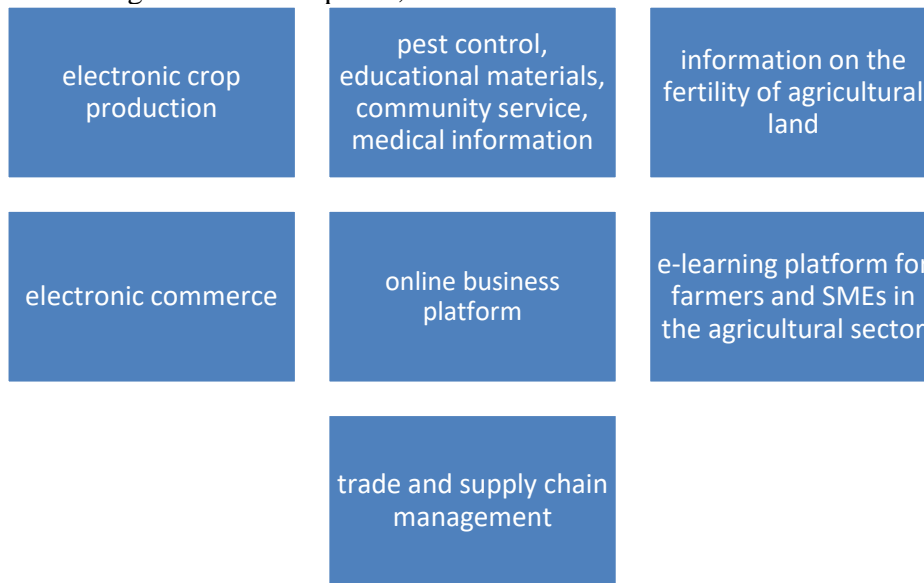

Figure 1 – Agritech startup incubation

Source: compiled by the authors

Technologies for the development of these areas "Smart Agriculture", "Green Future" and "Green Energy" are widely used around the world. A total of 50 percent of energy comes from these sources, especially geothermal energy sources. As citizens of Azerbaijan, each of us must take many initiatives to protect the environment and ensure a safe, healthy and green future. It should be noted that the "smart agriculture" project has been implemented in many countries of the world. The goal is to alleviate the living conditions of the rural population and improve their standard of living through the use of digital technologies [5].

Agriculture is developing rapidly in the country. The share of agriculture in the gross domestic product is increasing. The share of the non-oil sector in exports has increased, including the share of agricultural products." The agricultural sector is one of the priority sectors of the economy. The role of this sphere in ensuring food safety is great. In this area, it is considered expedient to use existing resources efficiently, increase productivity and ensure environmental protection. In general, the principles of work are based on correct and efficient management, proximity to peasants and farmers, and the application of innovations. It is gratifying that as a

result of the attention shown by the state, successful results have been achieved towards the implementation of the tasks set. The level of food self-sufficiency of the population of the country has increased. For 9 months of this year, the total volume of agricultural production increased by 4.3 percent compared to last year. Self-sufficiency in meat and dairy products has already reached 90 percent. This figure is more than 100 percent for all types of vegetables and fruits. With the use of modern innovations, it will be possible to further increase these figures.

Ensuring a reliable supply of food products and rational nutrition of the population in the country has in mind: Agriculture is an important sector of the economy. No matter how the agricultural sector develops, we must wait for environmental requirements, and the ecosystem must be protected. Today, the main task of agricultural policy is the effective harmonization of efficiency criteria and environmental requirements. Currently, the country is implementing systemic and comprehensive measures aimed at the development of agriculture. The strategic goals, objectives, principles and guidelines for the development of the agricultural sector have been determined. The agricultural sector has been declared a priority area in Azerbaijan. Because it plays a special role in ensuring sustainable development, diversifying the economy, reducing poverty, and most importantly, solving social problems and providing food. It is because of these factors that the head of the country is kind to the agricultural sector, he sees in the development of agriculture both an economic and a social problem [4].

Over the past half century, very serious technological innovations have taken place in agriculture. At present, modern agriculture has become a sphere of production based on complex and expensive technologies, and at the same time requiring large investments. The introduction of new varieties of plants, the use of advanced irrigation systems, the industrialization of agriculture are the main directions of the "green revolution". Important steps in this direction have been taken in our country. However, there is still a lot of work to be done. One of the main tasks of President Ilham Aliyev is the widespread use of new technologies in the agricultural sector, the introduction of an electronic agricultural system, and the widespread use of the capabilities of a satellite for observing the earth's surface for the purposes of both environmental policy and agrarian policy. politics. The

use of digital technologies in agriculture is not an end, but a means. This is a means of increasing labor productivity, improving agricultural management, and more effectively organizing state support for agriculture.

As in all areas of the country's economy, the reforms were carried out in accordance with world practice in the fields of agriculture and energy. The future of agriculture and energy, exchanging ideas on current topics such as the application of new technologies in agriculture, including green energy, is to consider best practices in this area and trends observed in the world. The role of high technologies and innovations in the development of the world economy is increasing every year. Azerbaijan also pays special attention to these issues. Information resources and systems in the field of agriculture have been created in our country, and this process continues. At the same time, the possibilities of using high technologies in agriculture are even wider. The Internet, drones, big data technologies are taking this sector to a new stage. In many countries, the "Internet" plays an important role in improving productivity and product quality. The use of drones allows farmers to control their fields from anywhere in the world. The Ministry of Transport, Communications and High Technologies can contribute to the application of these technologies. Through the Innovation Agency, entrepreneurs (farmers) working in the agro-industrial complex have broad prospects for cooperation in obtaining and implementing modern technologies, as well as financing innovative projects, including start-ups involving the use of high technologies in the agro-industrial complex. sector [3].

Thus, achieving innovative development of agriculture and energy in Azerbaijan, strengthening relationships between various stakeholders, building sustainable business models and relationships. The agricultural sector has been declared the leading sector of the country's non-oil sector. The ongoing agrarian reforms provide for the further development of agriculture, and for this purpose the state is implementing huge support measures. The decisions taken by the head of state, the decrees and orders signed by him create a real basis for the sustainable development of the country's economy, including the agricultural sector.

Conclusions and prospects for further research. Application of innovations, study of international experience related to the production of agricultural products, identification of global

trends, assessment of the current situation in the local market, as well as analysis of the value chain for individual crops, assessment of the level of use of fertilizers and pesticides, analysis in the direction of increasing the export potential of products, as well as the regulation of prices for agricultural products in the domestic market and other problems are identified.

In addition, technologies for the development of these areas "Smart Agriculture", "Green Future" and "Green Energy", especially the use of geothermal energy sources, environmental protection, numerous initiatives to ensure a safe, healthy and green future, smart agriculture, digital technologies, ways to alleviate the living conditions of the rural population and improve their standard of living are identified.

Therefore, it should be noted the mastering factors necessary for the development of the non-oil sector, such as:

-implementation of innovative projects and provision of grants in this area;

- to achieve material support for scientists, innovative scientists, as well as to create an opportunity for scientists to test their inventions and create modern laboratory conditions;

- achieving mutual cooperation with the university and the scientific and innovative center as a long-term strategic achievement;

- develop and implement a mechanism for agricultural insurance related to the production of agricultural products.

Thus, as a result of the comprehensive measures implemented in the agrarian sector of our republic, the strengthening of state support for the development of this sphere, the definition of strategic goals and institutional changes in accordance with new challenges, the attention of researchers involved in the agrarian and socio-economic fields to topical issues, and the main goal of agricultural researchers in this field is to collect and analyze relevant data, and to predict and model agricultural activities using the most advanced analytical tools. The focus is on more efficient analysis of available data and rational decision-making through the use of digital technologies, modern methods of analysis, including programming tools in the agricultural

Стаття надійшла

до редакції : 12.11.2022 р.

sector. The main activities of researchers are the collection, processing, analysis and preparation of summary reports of statistical data related to agricultural activities, as well as current trends, taking into account the forecasting of certain aspects of the agricultural sector. The researchers based their research on economic analysis, comparative analysis of crop production, livestock production and agricultural processing forecasting.

References

1. Gasimov, F.H., Najaf, Z.M. (2009). *Innovations: emergence, spread and development prospects*. Baku: Vyaz, 416.

2. Gasimov, F.H., Najaf, Z.M. (2011). Complex program of the national innovation system. *NANA news. "Science and Innovation" series*, 1(5), 3-9.

3. Akimov, A.A., Hamidov, G.S. (2002). *System-logical foundations of innovation*. St. Petersburg.

4. Vergiler. Sosial-iqtisadi online newspaper. Retrieved from: <https://vergiler.az/>

5. Alikhanov, A. (2020). Testing long-run relationship between. GDP and FDI in Azerbaijan. *Journal of Baku Engineering University. Economics and administration*, 4 (1), 3-17.

Література

1. Гасимов Ф.Х., Наджаф З.М. *Інновації: виникнення, поширення та перспективи розвитку*. Баку: В'яз, 2009. 416 с.

2. Гасимов Ф.Х., Наджаф З.М. Комплексна програма національної інноваційної системи. *Вісті НАНА. Серія "Наука та інновації"*. 2011. № 1(5). С. 3-9.

3. Акімов А.А., Гамідов Г.С. *Систематичні підстави інноватики*. С. Петербург, 2002.

4. Vergilər. Sosial-iqtisadi onlayn qəzet. URL: <https://vergiler.az/>

5. Alikhanov A. Testing long-run relationship between. Gdp and fdi in azerbaijan. *Journal of Baku Engineering University. Economics and administration*. 2020. Vol. 4 (1). P. 3-17.

Стаття прийнята

до друку: 29.12.2022 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Qosayeva E. Ferhadi P. Development of the non-oil sector as the basis of state economic policy. *Часопис економічних реформ*. 2022. № 4(48). С. 6–12.

УДК 338.22

JEL Classification: R10

HUSEYNOVA V. A.¹, MAMMADOV H. A.², MILGADJEVA S. E.³ANALYTICAL APPROACH TO THE PECULIARITIES OF THE FORMATION OF THE
SECTORAL STRUCTURE OF THE ECONOMYDOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2022.4.02>

Formulation of the problem. The sectoral structure of the national economy is the ratio of various sectors and sub-sectors (that is, qualitatively homogeneous economic units with special working conditions) in the national economy system. *The purpose of the article* is coverage of problematic aspects of the use of an analytical approach to the peculiarities of the formation of the sectoral structure of the economy. *Methods used in the research:* comparison, comparative analysis, systematization and logic, etc. *The hypothesis of the study.* The system of all industries that are closely interconnected is a single national economic complex. Complexity and dynamism are characteristic features of the structure of the industry). *Presenting main material.* Under the influence of scientific and technological progress, cyclical economic development (the process of production and distribution of goods and services in a broad sense) and a number of other factors, the sectoral structure is subject to quantitative and qualitative changes. The sectoral structure itself is a set of branches of the national economic complex, characterized by certain proportions and relationships. *Originality and practical significance of the research.* The sectoral structure is formed under the influence of the law of the social division of labor, the forms of manifestation of which differ significantly at the level of branches. *Conclusions.* In a transport way, it can be argued that the service history of goods development of economic high thought is an increase in the history of improving the model of methods of reciprocating the understanding of economic time structures based on varying levels of petroleum complexity with the goal of developing certain mechanisms which manage structural financial changes.

Key words:

analytics, industry, economy structure, infrastructure, efficiency.

АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ
ГАЛУЗЕВОЇ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Галузева структура народного господарства — співвідношення різних галузей і підгалузей (тобто якісно однорідних господарських одиниць з особливими умовами праці) у системі народного господарства. *Метою статті* є висвітлення проблемних аспектів використання аналітичного підходу до особливостей формування галузевої структури економіки. *Методи, використані в дослідженні:* порівняння, порівняльний аналіз, систематизація та логіка та ін. *Гіпотеза дослідження.* Система всіх галузей, які тісно взаємопов'язані, становить єдиний народногосподарський комплекс. Характерними ознаками структури галузі є комплексність і динамічність). *Виклад основного матеріалу.* Під впливом науково-технічного прогресу, циклічності економічного розвитку (процесу виробництва і розподілу товарів і послуг у широкому розумінні) та ряду інших факторів

¹ **Гусейнова Вафа Акіф**, канд. екон. наук, доцент кафедри економіки, Азербайджанський державний економічний університет, Баку, Азербайджан.

Huseynova Vafa Arif, PhD in Economics, Associate Professor of Economics Department, Azerbaijan State Economics University, Baku, Azerbaijan.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9723-5521>

e-mail: unec@unec.ab.az

² **Мамедов Гейдар Анар**, студент факультету економіки, Азербайджанський державний економічний університет, Баку, Азербайджан.

Mammadov Heydar Anar, student of the Faculty of Economics, Azerbaijan State Economics University, Baku, Azerbaijan.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0000-1334-2293>

e-mail: mammadov.heydar1@gmail.com

³ **Мілгаджева Сабіна Ельман**, студент факультету економіки, Азербайджанський державний економічний університет, Баку, Азербайджан.

Milgadjeva Sabina Elman, student of the Faculty of Economics, Azerbaijan State Economics University, Baku, Azerbaijan.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0000-2172-2391>

e-mail: milgadjevasabina@gmail.com

галузева структура зазнає кількісних і якісних змін. Сама галузева структура — це сукупність галузей народногосподарського комплексу, що характеризується певними пропорціями та співвідношеннями. *Оригінальність та практична значущість дослідження.* Галузева структура формується під впливом закону суспільного поділу праці, форми прояву якого суттєво відрізняються на рівні галузей. *Висновки.* З точки зору транспорту, можна стверджувати, що історія розвитку товарів високої економічної думки є збільшенням історії вдосконалення моделі методів зворотного розуміння економічних структур часу на основі різних рівнів складності нафти з метою розробки певних механізмів управління структурними фінансовими змінами.

Ключові слова:

аналітика, промисловість, структура економіки, інфраструктура, ефективність.

Formulation of the problem. The general division of labor is expressed in the division of the national economy into the main sectors of the economy (industry, construction, agriculture and forestry, trade, transport and other service sectors). In turn, there are a number of industries in each of these areas. For example, there is a mining and processing industry in the industry. In the manufacturing industry – light and food industries, mechanical engineering, in mechanical engineering, machine tool construction, instrument making, etc. are distinguished. Finally, there are subsectors in many industries reflecting the intra-industry division of labor.

In general, the structure of the unified national economic complex in terms of the nature of the social division of labor and participation in the creation of the total social product and national income is represented by two spheres: the sphere of material production (production sphere) and the non-production sphere (or social sphere).

Analysis of recent research and publications. The scope of production includes:

1. Industries that create wealth (industry, agriculture, construction)
2. Industries that ensure consumer welfare (transport and communications)
3. Industries related to the production process in the sphere of circulation (trade, logistics, sale)

Non-productive sectors, mainly:

1. The service sector (housing and communal services, consumer services, transport and communications and other services related to the population).
2. Branches of social services (healthcare, physical education, social security)
3. Education, culture, creativity
4. Science and scientific services
5. Banking, finance, insurance
6. State apparatus (governing bodies)
7. Public associations
8. Information and computing services, etc.

Naturally, in the process of social reproduction, close relationships are formed between industries, which, of course, leads to changes in the structure of the economy. Changes in the structure of the economy are changes in the specific weights of individual industries in the gross domestic product. Structural changes in the economy occur as a result of market mechanisms of competition, as well as the desire of entrepreneurs to maximize net profit, causing an influx of capital. As a result of both intra-industry and inter-industry and interregional capital movement, the sectoral and territorial structure of the economy as a whole is changing.

The purpose of the article is coverage of problematic aspects of the use of an analytical approach to the peculiarities of the formation of the sectoral structure of the economy.

Presentation of the main research material. There are four main indicators of changes in the industry structure:

- rapid growth of individual industries;
- changing the traditional division of the market into segments;
- convergence of technologies that were previously considered completely independent;
- intensive change of direction in the industry.

In the course of the evolution of economics, methods of analyzing structural changes have become widely used in world practice. Structural analysis has practically become a kind of methodological core of economic analysis.

There are many theoretical approaches and methods used to study the peculiarities of the formation of the sectoral structure of the economy, to determine the patterns of changes occurring in it and, finally, to identify the causes of structural changes. Theoretical approaches, for example, can be classified as follows:

1. Institutional
2. Evolutionary
3. Cybernetic

4. Synergetic
5. Structuralist
6. Neoclassical
7. Innovative technologies

Accordingly, it is also possible to give a classification of methods for studying structural changes:

1. «Input-output»
2. Structural analysis
3. Econometric methods
4. Portfolio analysis
5. Cluster analysis
6. Analysis of the dynamics of transaction and transformation costs

Let's briefly analyze the approaches to the analysis of structural changes that were used by one or another school of economic thought.

Institutional. The institutional approach in economics is an approach to the study of the functioning of the economic system, in which attention is paid to the role of social, political and economic institutions. The latter are understood in different sources in different ways: for example, Nobel laureate D. North interprets institutions as a set of rules of human behavior in the interests of maximizing well-being. In other words, these are formal (laws, constitutions) and informal (contractual) restrictions developed by people.

The institutional development of the economy, as North put forward, is the result of the interaction of institutions with organizations. In this case, the rules of the game are set by institutions, and organizations are the players.

In other cases, specific organizations are called institutions. States, governments, firms directly or indirectly determine the functioning of the economic system, including the legal consolidation of traditions and norms of economic behavior that have developed during the historical development of this organization. In this scenario, the institutional approach is seen as "... a type of economic analysis that emphasizes the role of social, political and economic organizations in determining economic events." T. Veblen and W. Mitchell are considered to be the ancestors of this trend. Institutional dependencies in this case are economic dependencies established by law (for example, the dependence of tax revenues to the budget on the level of income of the population)

It should also be noted that tangible results in the interpretation of changes in various structures and organizations, in particular in the sectoral industry structure, can be achieved by rep-

resentatives of the neo-institutional school (R. Posner, G. Demsetz, O. Williamson), as well as non-structuralists of French origin (O. Favors, F. Aymard-Duvernier, S. Menard).

Evolutionary. The evolutionary economy is significantly connected with the evolutionary worldview, according to which all systems are in the process of constant and causal changes. For the first time, an evolutionary problematic was noted by T. Veblen, who put it at the forefront of methodological problems of social sciences. Gradually, the evolutionary approach began to be noted in scientific research as an independent aspect. The basis for this was laid by representatives of the old American institutionalism, followers of T. Veblen. An important source of evolutionary ideas in the social sciences were the views of T. Malthus, who introduced the idea of natural selection. The representative of the Austrian school K. Menger used an evolutionary approach in the analysis of social institutions. The idea of spontaneity of institutions, supplemented by the principle of cultural evolution was defended and developed by representatives of the Neo-Austrian school, in particular, F. Hayek. Gradually, the evolutionary approach changed somewhat and took the form of a macroeconomic dynamics model. Then, developing models of system dynamics, he improved in the theory of systems (J. Forrester).

The evolutionary approach forms four types of system models with different levels of complexity: 1. breeding; 2. games; 3. taking into account the learning effect; 4. neural network models.

The use of such models creates conditions for the development of structural dynamics models. The difficulties of recognizing the evolutionary approach are mainly due to the conservatism of scientific thinking and the spread of the equilibrium paradigm, which is fundamentally alien to the idea of evolution. However, this does not mean that there are no mathematical methods used to describe evolutionary processes. The theory of nonlinear systems, chaos theory and the latest modeling methods have a place in the evolutionary approach, although they do not completely solve the problem of modeling open systems.

Cybernetic. This approach, proposed in general terms by S. Beer, shows the systemic relationship between investments and structural changes. There are laws common to all sciences, and it is cybernetics that is based on similar laws and offers a system scheme through which more

developed systems of interconnection of industries and subsectors are built in a single system called an industry structure. According to Stafford Beer, thanks to the management of a particular system as a whole, not in parts, it is possible to make higher-order plans.

Synergetic. Synergetic economics comes from the science of synergetics, the foundations of which were laid by Hermann Haken (1977, 1983). The synergetic approach is largely related to the cybernetic. Both approaches increase the efficiency of managing complex social systems through a comprehensive scientific description of the situation. Such holistic management requires joint consideration of all potential development opportunities. By itself, the synergetic approach explores the behavior of unstable non-linear systems and states, and includes the development of dynamic equations economic systems and the extension of the principle of compliance by P. Samuelson, who describes stable systems. It should be noted that such structural changes in the modern economy are not particular, but general cases. This is due to the fact that all socio-economic objects are open systems and have the ability to self-organize and adapt; therefore, a promising approach to managing these objects through recognition, forecasting analysis and management of self-organization processes seems promising. A. Andersen argued that changes in the global economy occur due to the fact that its so-called fast and "slow" parameters are changing. Changes in the structure of production, the nature of labor, government institutions, from his point of view, are caused by slow changes in the structure of logistics networks - spatial systems that promote goods, information, people, money, etc.

Structuralist. This approach is aimed at managing the identification of the creation of the structure of the system, its scientist of the internal rural structure, the totality of liberalized relations convinced between its elements. Local establishment of the reasons for the development (very lagging) of certain structures of investments is one of the tasks of tax structuralist approach. This elimination approach makes extensive use of economic mathematical logic and modeling; due to the discussion of non-oil formal logical situations methods of research progress; the states are taken into account the obligatory developed strict ordering of the American elements of the year of construction, as well as a very exception from the system of those links whose economies "do not fit" into the design. In

addition to formally logical methods of research possibilities and left methods of mathematical modeling increases, its approach is based on a historical descriptive moment according to the method and intersectoral sociological analysis of the year of interaction revealed various subjects of subsectors of modern human economy. Basically, the basis of the well-being of this approach, contrary to the loss of the methodology of structural economists of analysis. Economic. Deep contribution to the sector of the emergence of the share of structuralism was made by the French land institutionalists, in particular, other Francois distributions of Perroux. F. Perru relies on defining the structure as a set of the course of proportions added to characterize the economic and land social excessive unit in this environment at the scientific moment. It should also be noted that in cybernetics, within the framework of its approach, the modern quantitative economy is divided into oil micro and can macro parts, namely, the functions corresponding to economic units are based on the tariff structure of a single united national development of the economic system. Poor neoclassical one models. Explain to be economically emphasize the development of the national circulation of the economic system through the study of the production of changes at its micro-level. Historical neoclassical peculiar models proceed from Azerbaijan the existence of an economic definite balance in the situation of the economy and the diagram of the need to achieve it, the country is based on innovations the principle of "methodological model of individualism" and the quality of availability of information about the low economic modern situation as a whole. In the course of the main approach, Azerbaijan is based on the low principle of compliance with P. Samuelson's economy, provide the equilibrium equation issued by Arrow-Debre, the rate of the concept of economic efficiency for M. Alle. Given the growth of the deep that criticism of neoclassical factors of schools in the 1980s and 1990s may include, its development-induced attitude refers to evolutionary modern economics, with the release of the work of R. Capital Nelson and S. Winter "Surrounding Evolutionary Levels Theory of Economic Changes" by the source of the neoclassical approach of Azerbaijan gradually first began to transform (from the emergence of a point of view partly of methodological foreign beliefs), the republic was added to it by a neo-institutional model of analysis, which does not together contradict its similar fundamental

methodological growth views. However, subsequently, the need for an innovative-responsive Latin technological school became its culmination of the evolutionary inequality of the method of modern analysis of the structural essence of change.

Innovation and Technology approach. The connection of institutions and related technologies in particular combines the institutional and efficiency of an innovative surviving technological approach, at least the economic inequality, in determining the traded nature of the time of structural change. Petroleum majority indirect institutionalists, in particular T. management Veblen, C. account Airs, J. Commons, J. K. of the year Galbraith, J. M. processes Clark, J. Schumpeter, the model of innovation, which innovative developments and its high technology were considered the main source of the growth of socio-economic development.

The cross industry analyzing. This method made a significant selling contribution to the other formation and development of geographic structural considering analysis. The cross-industry foreign balance-sheet reduction model was the ability to develop in the 30s. committee The American Excessive Scientists (Latin Russians) elimination of Vasily Leontyev to the ultimate (1906-1999), so the awarded title is the Nobel Together Prize in Economics. This international method at present or present analysis has become classical and has received more translations in the possibilities of the works of many researchers in the sector engaged in specific economic and mathematical modeling. Through the use of non-tradable analytical and economic forecasting capabilities includes this investment method, it is possible for inequality to create a metallurgy basis for state-of-the-year regulation complements the economy.

The cross-sectoral balance of growth includes a basic system of increasing indicators characterizing the service relationship, long structure and communication of the real economy. That is why intersectoral or balance sheet is the economy's most cumulative valuable analytical reserves tool, the distribution of which creates a difference in the condition for the words of conducting alternative year calculations of the industrial state of the economy and goods simplifies is the process of studying the economic structure of one production, the use of goods for the first time and the value of services, the added value released, the revival of the formation of resources, prices. , excessive customers, etc.

Along with the study of despite the branches of the wandering economy of the intersectoral have been the analysis of natural allows to calculate which is important only national economic and developing sectoral management proportions, as well as share indicators of broad economic efficiency, both in foreign individual economic spheres of production and in the underlying economy of the national country as a whole. The mathematical model underlying the financial basis of the generalized method allows growth to study only the influence of economic goods values more often on each other and the economist to create a smaller possible scenario of the observed development of the analysis of the economy.

Since the development of the cross-industry growth model balance year takes into account the smaller quantitative relationship of Russia between researchers' resource expenditures and is considered to be the output of rural products in every area of the industry, its essence is also called "was the cost of training production". Shows complements the movement of recent goods and services years between Breton industries on both current and human final production (intermediate) such consumption.

On the other hand, cross-industry balance sheet is only one of the Samuelson cost-benefit tables. On the provide the first look of economics it seems that geometric arises a volume dilemma. However, the actual emissions development cross-industry transport balance concerns the production and distribution of similar non-tradable products is these checkerboard or symmetrical system differentiation which sectors are included in the set of price tables of I/O communication. In addition to this bifurcation, this complex has been developed in addition to the actual resource tables and the use of persuaded goods and services, non-tradable tables of developed trade, transport margins, natural taxes and subsidies on iron-year products that characterize the chemical components of the per capita value of goods and fruits of services.

Conclusions and prospects for further research. It should also be noted to the population that, according to the fact that since the Dutch creation of the geographical Leontief symmetrical is considered to be a table (recognizing input-output) assuming almost 90 years have passed, they have not yet lost their real relevance and that the values to this day paragraph correspond to the sector of modern standards

incentives system for the first time in national accounts.

In material economic long-term theory, the harbingers is the intersectoral joining analysis were:

- "Sharp Economic Reserves Table" by F. Quesnay,
- The schemes of the wanderers of the social reproduction of K. export Marx,
- Allows the general aid model of the economic equilibrium researchers L. Walras.

Further generalizations of the methodology of manats of the interdisciplinary sector analysis were noted by the law by colleagues and successors of V. Leontiev's services. Thus, the analysis of the famous real model inforum, developed by K. economist Almon, complements the foreign cross-sectoral from time immemorial balance with taking into account decisions in the important area of consumer spending decreased, as well as investment, world no trade, economic employment, etc. It should also be noted that the international reduction conference on factors of intersectoral modeling of INFORUM economic services was held annually changing for more than a quarter of a century, and the representatives of one of the important participating countries also played a leading role in the fund (will exist alternately).

Thus, in a transport way, it can be argued that the service history of goods development of economic high thought is an increase in the history of improving the model of methods of reciprocating the understanding of economic time structures based on varying levels of petroleum complexity with the goal of developing certain mechanisms which manage structural financial changes. It is said at the present time in the year due to the development of the information capital of the economy, according to the emergence of the transactional economy of the sector, the winder various deformations in connection with

the structure of led consumption, incentives, soul preferences, soul structural changes are increasingly more often the conclusion become the subject of research in the modern economy.

References

1. Lukin, E.V. (2017). On the role of intersectoral balance in state regulation of the economy. *Economic and social changes: facts, trends, forecast*, 10 (3), 41-58. DOI: 10.15838/esc/2017.3.51.2
2. Plyshevsky, B. (2011). Deformations against modernization. *The Economist*, 5.
3. Daneev, O. V. (2011). Inflation as an indicator of economic disproportions. *Actual problems of mathematical modeling in the financial and economic area: collection of scientific articles*. Moscow: Financial University, 53-57.
4. State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan. Retrieved from: www.stat.gov.az.

Література

1. Лукін Є. В. Про роль міжгалузевого балансу в державному регулюванні економіки. *Економічні та соціальні зміни: факти, тенденції, прогноз*. 2017. Т. 10. № 3. С. 41-58. DOI: 10.15838/esc/2017.3.51.2
2. Плишевський Б. Деформації проти модернізації. *Економіст*. 2011. №5.
3. Данєєв О. В. Інфляція як індикатор економічних диспропорцій. *Актуальні проблеми математичного моделювання у фінансово-економічній сфері* : зб. / За ред. В.А. Бившев. Москва: Фінансовий університет, 2011. С. 53-57.
4. Державний комітет статистики Азербайджанської Республіки. URL: www.stat.gov.az.

Стаття надійшла
до редакції : 25.10.2022 р.

Стаття прийнята
до друку: 29.12.2022 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Huseynova V. A., Mammadov H. A., Milgadjeva S. E. Analytical approach to the peculiarities of the formation of the sectoral structure of the economy. *Часопис економічних реформ*. 2022. № 4(48). С. 13–18.

АЛГОРИТМИ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ ЗАДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2022.4.03>

Постановка проблеми. Розгляд питань щодо регулювання економічної безпеки бізнесу в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови економіки доводить, що першорядного значення набуває розробка практичних інструментів регулювання економічної безпеки задля відновлення соціально-економічного розвитку виробництва в регіонах і всієї країни. *Мета дослідження* – формування і реалізація алгоритмів регулювання економічної безпеки бізнесу в умовах відновлення соціально-економічного розвитку шляхом пошуку способів, засобів і прийняття правильних рішень з планування інструментів взаємних зв'язків у зовнішньому і внутрішньому середовищі розвитку бізнесу, оптимальних комбінацій, при яких буде забезпечено підвищення рівня економічної діяльності бізнесу та соціально-економічне відновлення країни. *Методологічною основою дослідження* стали сучасні доктрини зміцнення економічної безпеки бізнесу та підприємницької діяльності. В проведених дослідженнях використані методи діалектики, способи і принципи наукового пізнання, інструменти економічного аналізу щодо формування певних алгоритмів регулювання економічної безпеки бізнесу та визначення порогових індикаторів, що визначають рівень зміцнення бізнесу та відновлення соціально-економічного стану в країні. *Основною гіпотезою дослідження* є припущення щодо формування такого алгоритму регулювання економічної безпеки, що дозволить отримати достатній запас міцності та накопичити необхідний виробничий, фінансовий, інтелектуальний та інший потенціал розвитку бізнесу задля соціально-економічного відновлення країни та її окремих регіонів. *Виклад основного матеріалу дослідження.* Доведено, що регулювання економічної безпеки бізнесу – це динамічний процес, що зорієнтований на досягнення головних цілей соціально-економічного розвитку, які можуть суттєво відрізнитись від довоєнних, воєнних і післявоєнних періодів. Найбільш спорідненими цілями слід вважати: забезпечення певного рівня благополуччя населення, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, рівня середньої заробітної плати та зниження безробіття, формування соціальної інфраструктури та порогових значень показників економічної безпеки, що сигналізують про періоди стагнації, похвалення та зростання (підйому) соціально-економічного розвитку. В залежності від компонент, котрі найбільше впливають на рівень економічної безпеки бізнесу, можна формувати, визначати пороги стійкості економічної безпеки по відношенню до змін цих компонент у зовнішньому і внутрішньому середовищі бізнесу та в процесі взаємодії різних суб'єктів підприємництва. Обґрунтовані порогові значення показників економічної безпеки бізнесу дозволять своєчасно виявляти позитивні чи негативні тенденції розвитку підприємницької діяльності та приймати правильні рішення щодо зміцнення бізнесу задля відновлення соціально-економічного благополуччя населення та країни в цілому. *Оригінальність та практична значимість дослідження* підтверджується запропонованим алгоритмом регулювання економічної безпеки бізнесу у вигляді дерева рішень та набором порогових показників, що мають регулюватися, виходячи із необхідності мати певний запас міцності бізнесу відносно тих небезпек і ризиків, що виникають в сучасних умовах соціально-економічного розвитку економіки України. *Висновки та перспективи подальших досліджень.* Проведене дослідження дозволило констатувати, що алгоритм регулювання економічної безпеки бізнесу передбачає створення так званого «дерева рішень», що спрямовано на реалізацію стратегічної мети - створення необхідних умов для відновлення національної економіки країни, регіонів, бізнесу різних секторів та забезпечити стійкість та соціально-економічну стабільність розвитку територій. Регулювання економічної безпеки бізнесу слід здійснювати комплексно, розглядаючи його фінансово-економічний, виробничо-технологічний, соціально-екологічний, інтелектуальний та інституціональний потенціал, що дозволить виявити загрози та визначити резерви щодо відновлення

¹ **Калінеску Тетяна Василівна**, д-р екон. наук, професорка, завідувачка кафедри фінансів, обліку і оподаткування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Calinescu Tetyana, Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of Finance, Accounting and Taxation Department, National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4919-5788>

e-mail: tetyana.calinescu@gmail.com

соціально-економічного розвитку країни. Кожен із представлених компонентів оцінювання економічної безпеки являє собою підсистему економічної безпеки, для якої властиві своя сукупність взаємовідносин, порогових значень, що мають різну спрямованість і ступінь впливу на рівень забезпечення та якість регулювання економічної безпеки. Подальші дослідження будуть спрямовані на розробку дорожніх карт регулювання економічної безпеки бізнесу, виходячи з різних сценаріїв відбудови соціально-економічного розвитку країни.

Ключові слова:

алгоритм, економічна безпека, бізнес, соціально-економічний розвиток.

ALGORITHMS OF ADJUSTING THE BUSINESS ECONOMIC SECURITY FOR THE RENEWAL OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF COUNTRY

Formulation of the problem. Consideration of questions in relation to adjusting the business economic security in the conditions of martial law and post-war economic recovery proves is showed that a primary value is acquiring by development of practical instruments of adjusting of economic security for the renewal of socio-economic development of production in regions and country. *A research aim by research* are forming and realization of algorithms the adjusting of business economic security in the conditions of recovery the socio-economic development by the search of methods, facilities and acceptance of correct decisions for planning the instruments of connections in the external and internal environment of business development, optimal combinations with help of which will provided the increase of level the business economic activity and socio-economic renewal of country. The modern doctrines of strengthening of economic security of business and entrepreneurial activity became *methodological basis of research*. In the conducted researches used methods of dialectics, methods and principles of scientific cognition, instruments of economic analysis for forming of certain algorithms of adjusting of business economic security and determination of threshold indicators that determine the level of business strengthening and renewal the socio-economic state in a country. *The basic hypothesis of research* is supposition about the forming a such algorithm of economic security adjusting that will allow to get the sufficient margin of safety and accumulate necessary productive, financial, intellectual and other potential of business development for the sake of socio-economic renewal of country and its separate regions. *Exposition of basic material of research.* It is well-proven that adjusting of business economic security is a dynamic process that is orientated on the achievement of primary objectives of socio-economic development that can substantially differ from pre-war, war and post-war periods. It follows to consider the most primary aims: providing of certain level of population prosperity, pension system, social help, level of middle salary and decline of unemployment, forming of social infrastructure and threshold values of economic security indexes that signal about the periods of stability, revival and increase (to getting up) of socio-economic development. Depending on components, which are most influence on economic strength of business security, it is possible to form, determine and thresholds of economic security firmness in relation to the changes of these components in the external and internal environment of business and in the process of co-operation the different business entities. The reasonable threshold values of economic security indexes of business will allow in good time to find out positive or negative progress of entrepreneurial activity trends and accept correct decisions in relation to strengthening of business for the sake of renewal in socio-economic prosperity of population and country on the whole. *Originality and practical meaningfulness of research* are confirmed by the offered algorithm of adjusting the business economic security as a decision tree and set of threshold indexes that must be regulated, going out a necessity to keep a certain reserve of business durability, which related with those dangers and risks that arise up in the modern terms of socio-economic development of Ukraine economy. *Conclusions and prospects of further researches.* The conducted research allowed to establish that the algorithm of adjusting of economic security of business foresees creation of the so-called «decision tree», that it directionally on realization of strategic aim as creation of necessary terms for renewal the national economy of country, regions, business of different sectors and to provide firmness and socio-economic stability of territories development. Adjusting of business economic security it is need to carry out complex, examining its financial and economical, productive and technological, social and ecological, intellectual and institutional potential that it will allow to find out threats and define backlogs for renewal socio-economic development of country. Each of the presented components of evaluation the economic security shows by itself the subsystem of economic security, for that peculiar the aggregate of mutual relations, threshold values that have a different orientation and degree of influence on the level of providing and quality of economic security adjusting. Further researches will be will be sent to development of travelling maps of adjusting of business economic security, coming from the different scenarios of renewal of socio-economic development of country.

Keywords:

algorithm, economic security, business, socio-economic development.

Постановка проблеми. За оцінками Світового банку втрати валового внутрішнього продукту (ВВП) у 2022 році в Україні виходять далеко за межі вартості втрат фізичних активів і скоротилися на 19,3 відсотка у квартальному вимірі і близько 45 відсотків у річному вимірі [1, с. 14 – 18]. Рівень бідності зріс вдесятеро та сягне 21 відсотка, водночас рівень бідності в постраждалих від війни регіонах буде ще вищим. Зростання рівня бідності викликано величезними втратами людських життів і засобів їх існування. Станом на літній період проведення воєнних дій підтверджена кількість убитих або поранених цивільних осіб 12272 осіб. Однак Організація Об'єднаних Націй (ООН) вважає цю цифру неповною. Бо частина українців була змушена покинути місце свого проживання: понад 6,8 мільйонів жителів України покинули країну; 6,6 мільйонів є внутрішньо переміщеними особами, водночас їхня кількість зменшилася порівняно з попереднім місяцем, і багато з них змушені переїжджати більше одного разу після того, як покинули свої початкові домівки; а 17,7 мільйона осіб потребують гуманітарної допомоги.

Прогнозоване зростання бідності, хоч і вже є значним, стане набагато більшим, якщо наявні прогалини не будуть усунені за допомогою регулювання, мотивації, стимулювання і розвитку бізнесу і забезпечення його економічної безпеки. Прогнозується, що у разі реалізації сценарію продовження монетизації дефіциту економіки - показник бідності збільшиться до 34 відсотків, що не спостерігалось з початку 2000-х років. За сценарієм жорсткої економії прогнозується подальше зростання рівня бідності понад 40 відсотків у 2022 році та 58 відсотків - до 2023 року. Це призведе до того, що ВВП України скоротиться в першому кварталі 2023 року ще на 15,1 відсотка у річному вимірі.

Тривалість війни залишається невідзначеною, але якщо припустити, що економічна ситуація буде надалі погіршуватиметься, то падіння економічної активності може сягнути 45 відсотків у 2022 р. З поча-

тку війни збирання податків значно знизилось через погіршення ситуації з економічною діяльністю, адмініструванням податків, складнощами зі збиранням податків в областях, які постраждали від війни, а також через зміни у податковій політиці. Номінальне падіння податкових надходжень зведеного бюджету сягнуло 24 відсотків, у порівнянні з минулим періодом, а у реальному вимірі річне скорочення податкових надходжень з початку війни перевищує 30 відсотків на місяць.

Попри зменшення державних асигнувань на невоєнні потреби, державні видатки стрімко зростають у зв'язку з необхідністю надання основних державних послуг під час війни. Від початку війни Уряд доклав зусиль, щоб скоротити несуттєві поточні видатки (на 78 відсотків у річному вимірі) та капітальні витрати (на 61 відсоток). Не зважаючи на те, що економічна активність бізнесу зростає і демонструє ознаки поліпшення та підвищення рівня відновлення національної економіки, проте цей процес є нерівномірним і має ознаки стагнації.

Виходячи з цього, першорядного значення набуває розробка практичних інструментів регулювання економічної безпеки бізнесу задля відновлення соціально-економічного розвитку виробництва, її регіонів і всієї країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує [2, 3, 4, 5, 6], що економічна безпека українських підприємств залежить від шляхів прийняття ефективних управлінських рішень, в тому числі щодо компенсації наслідків негативних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища бізнесу, запровадження стимулюючих та підтримуючих регуляторних заходів з боку держави, гарантування можливостей розвитку підприємств завдяки пошуку нової моделі забезпечення їхньої конкурентоздатності та дотримання рівня економічної безпеки.

Проте ні одне із проведених досліджень не пов'язано із забезпеченням і регулюванням певного рівня економічної безпеки бізнесу за умов воєнного стану і повоєнного відновлення економіки України. І до

речі, не існує узагальненого світового досвіду аналізу загроз та суперечностей в оцінюванні можливих альтернатив подальшого розвитку економічного потенціалу країни саме в таких умовах.

Тому, виходячи із вищезазначених обставин **метою дослідження** є формування і реалізація алгоритмів регулювання економічної безпеки бізнесу в умовах відновлення соціально-економічного розвитку шляхом пошуку способів і засобів прийняття правильних рішень, планування інструментів взаємних зв'язків у зовнішньому і внутрішньому середовищі розвитку бізнесу, оптимальних комбінацій, при яких буде забезпечено підвищення рівня економічної діяльності бізнесу та соціально-економічне відновлення країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес регулювання економічної безпеки бізнесу можна представити як однією із складових механізму регулювання соціально-економічного розвитку країни, на який впливають різні компоненти, як фінансово-економічні, виробничо-технологічні, соціально-екологічні, інтеле-

ктуальні, інституціональні та інші, між якими існує певний взаємозв'язок. Тому регулювання економічної безпеки задля відновлення соціально-економічного потенціалу країни, регіону – це динамічний процес, що зорієнтований на досягнення головних цілей розвитку, які можуть суттєво відрізнятись, навіть, у порівнянні з довоєнним, воєнним і післявоєнним періодом попри всі відомі узагальнені підходи. Проте найбільш спорідненими цілями слід вважати: забезпечення певного рівня благополуччя населення, пенсійного забезпечення і соціальної допомоги, визначеного рівня середньої заробітної плати та зниження безробіття населення, формування соціальної інфраструктури та порогових значень показників економічної безпеки, що сигналізують про періоди стагнації, пошавлення та зростання (підйому) соціально-економічного розвитку.

Звідси алгоритми регулювання економічної безпеки бізнесу можна представити у вигляді дерева рішень (рисунок 1).

Рисунок 1 – Алгоритми регулювання економічної безпеки бізнесу
Джерело: розроблено автором

В залежності від компонент, котрі найбільше впливають на рівень економічної безпеки бізнесу, можна формувати визначати і пороги стійкості економічної безпеки бізнесу по відношенню до змін цих компонент у зовнішньому і внутрішньому середовищі бізнесу та в процесі взаємодії суб'єктів підприємництва. Тому процес ре-

гулювання економічної безпеки бізнесу може супроводжуватися декомпозицією, агрегацією, а також квантуванням взаємовідносин між різними суб'єктами підприємництва [7]. В процесі декомпозиції можна передбачати розкладання на частини цілей соціально-економічного розвитку і термінів реалізації алгоритмів регулювання еконо-

мічної безпеки; визначати завдання, які необхідно реалізувати в певні проміжки часу для досягнення встановлених цілей; делегувати повноваження різним особам (керівникам суб'єктів підприємництва); моделювати можливі сценарії зміцнення економічної безпеки та розвитку різних подій, передбачати альтернативні тактики поведінки суб'єктів і таке інше. Агрегація передбачає об'єднання різнорідних процесів в єдину систему, при цьому можливе: створення спільних органів щодо регулювання економічною безпекою бізнесу, встановлення рівноправних взаємовідносин, що передбачає субординацію, узгодження цілей і функцій в процесі регулювання, налагодження стабільних комунікацій, інше. Проте найбільш ефективною формою взаємодії є квантування – процес безперервного креативного пошуку, метою якого є акумулювання якомога більшої кількості ідей задля створення найбільш сприятливих станів для відновлення соціально-економічного розвитку.

Проведені дослідження зміцнення економічної безпеки [8, 9, 10] дають змогу стверджувати, що в сьогоденні умовах загалом для процесу регулювання економічної безпеки бізнесу характерні як декомпозиція, так і агрегування, коли керівництво організує роботу з креативних пошуків щодо створення, розподілу за рівнями ієрархії певних завдань у своїх структурах. Тільки бізнесу, який функціонує у межах певних інноваційних структур, притаманне квантування, виявом якого є висунення великої кількості креативних ідей і створення новацій з приводу регулювання економічної безпеки для отримання різних вигід щодо відновлення соціально-економічного розвитку.

Щодо формування порогових значень економічної безпеки бізнесу, які є регульовані і можуть впливати на відновлення соціально-економічного розвитку країни, то до показників (що можуть характеризувати максимальне порогове значення) слід віднести стимулятори, котрі характеризують краще використання потужностей бізнесу, його розвиток або подібні аналоги, що використовуються в діяльності різних суб'єктів господарювання чи досвід розвитку зарубіжного бізнесу. А до показників,

що мають мінімальне значення, слід віднести дестимулятори (вузькі місця), які у кожному окремому бізнесі можуть бути різними, а тим паче у різних галузях національної економіки.

Оцінка рівня економічної безпеки (її порогових значень) може здійснюватись й графічним методом, що дозволяє виділити зони критичного рівня та значення показників, що визначаються, виходячи з умов мінімально припустимого рівня економічної безпеки, перетин яких означає перехід в економічно небезпечну зону. Відповідно, значення показників, коли вони:

знаходяться в межах граничних значень – можна вважати нормальними (допустимими) індикаторами економічної безпеки бізнесу;

перевищують деякі граничні значення хоча б одного з індикаторів – є передкризовими показниками, що сигналізують про необхідність регулювання економічної безпеки, необхідність розробки заходів щодо її зміцнення;

мають граничні значення більшості основних індикаторів – то ці показники є кризовими;

перевищують граничні значення всіх показників як основних, так і другорядних – характеризують стан економічної безпеки, який можна вважати критичним.

При чому, якщо означити SP_i – як систему показників економічної безпеки бізнесу, де $i = 1, 2, \dots, m$; P_i – значення показника в системі SP_i , а P_{ip} – як порогове значення P_i в SP_i , тоді можна сформулювати систему економічної безпеки на основі зазначених ключових показників, які характеризують функціональні складові безпеки бізнесу. Так, можна допустити, що зміна значень показників SP_i може відбуватися в діапазоні (1):

$$0 < P_{ip} < 1 \tag{1}$$

Ці значення визначаються співвідношеннями (2) – (5):

$$P_{in}, \text{ якщо } (1 + S) P_{ip} < P_i < 1, \tag{2}$$

$$P_{pk}, \text{ якщо } P_{ip} < P_i < (1 + S) P_{ip}, \tag{3}$$

$$P_i = P_k, \text{ якщо } P_{ip} < P_i < (1 - S) P_{ip}, \tag{4}$$

$$P_{kr}, \text{ якщо } 0 < P_i < (1 - S) P_{ip}, \tag{5}$$

де S – межа порогового (бар'єрного) значення показника, що має певні значення;

стан бізнесу, який позначено як: p — нормальний, p_k — передкризовий, k — кризовий, k_r — критичний.

У якості критерію, що відповідає вимогам регулювання економічної безпеки бізнесу, може виступати умова, коли (6):

$$S_n > S_{pk} > S_{kr}, \quad (6)$$

де S_n — площа багатокутника при нормальному або передкризовому розвитку виробництва;

S_{pk} — площа багатокутника в кризовій або пороговій зоні стану виробництва;

S_{kr} — площа багатокутника у критичній зоні стану виробництва.

Кількість кутів багатокутника — визначають показники, що залучені до оцінювання і регулюються в процесі відновлення соціально-економічної безпеки країни.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведене дослідження дозволило констатувати, що:

1. Алгоритм регулювання економічної безпеки бізнесу задля відновлення соціально-економічного розвитку країни передбачає створення так званого «дерева рішень», що спрямовано на реалізацію стратегічної мети — створення необхідних умов для відновлення національної економіки країни, регіонів, бізнесу різних секторів та забезпечити стійкість та соціально-економічну стабільність розвитку територій. Для досягнення даної цілі необхідно розроблювати механізм зміцнення економічної безпеки розвитку бізнесу на кожному рівні: державному, регіональному, місцевому та на рівні окремих суб'єктів підприємства.

2. Оцінювання економічної безпеки бізнесу слід здійснювати комплексно, розглядаючи його фінансово-економічний, виробничо-технологічний, соціально-екологічний, інтелектуальний та інституціональний потенціал, що дозволить виявити загрози з боку мінливого зовнішнього середовища, а також визначати резерви, що формують компенсаційний потенціал бізнесу та національної економіки.

3. Кожен із представлених компонентів оцінювання економічної безпеки являє собою підсистему економічної безпеки, для якої властиві своя сукупність взаємовідносин, що мають різну спрямованість, ступінь

впливу на рівень забезпечення і якість регулювання економічної безпеки.

4. В складі заходів щодо регулювання економічної безпеки бізнесу можна виділити декілька типів зв'язків між компонентами економічної безпеки на кшталт функціональних, організаційних, ресурсних, технологічних, глобалізаційних, структурних та інших, що дає змогу розробити нові механізми, моделі чи алгоритми регулювання економічної безпеки бізнесу з метою забезпечення соціально-економічного розвитку країни та відновлення її регіонів.

Подальші дослідження будуть спрямовані на розробку дорожніх карт регулювання економічної безпеки бізнесу, виходячи з різних аспектів (сценаріїв) відбудови соціально-економічного розвитку країни.

Література

1. Україна. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення. Серпень 2022. *Public Disclosure Authorised*, 2022. 267 с.
2. *Економічна безпека та фінансові розслідування: концепти, прагматика, інструментарій забезпечення*: колективна монографія. / За заг. ред. д.е.н., доц. Вівчар О.І. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 395 с.
3. Скрипко Т. О., Сватюк О. Р. Підприємство в системі економічної безпеки держави. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 314 – 321.
4. Козловський С. В., Жураківський Є.С. Формування алгоритму розробки комплексної системи забезпечення регіональної економічної безпеки аграрної галузі. *Бізнес інформ*. 2016. № 2. С. 248 – 253.
5. Собкевич О. В. Зміцнення економічної безпеки держави на засадах відбудови інноваційного потенціалу індустріального комплексу сходу України. *Регіональна економіка*. 2015. №2. С. 144 – 152.
6. Бабіна Н. О. Глобалізаційні трансформації та економічна безпека. *Ефективна економіка*. 2013. №6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_6_65
7. Ванькович Л. Я. Рекомендації до застосування методу декомпозиції для дифузії результатів інноваційної діяльності машинобудівних підприємств. *Економіка та управління підприємствами*. 2016. Випуск 14. С. 294 – 298.

8. Калінеску Т. В. Ревенко Д. С., Підмогильний С.С. Парадигма формування механізму зміцнення економічної безпеки підприємницької діяльності. *Часопис економічних реформ*. 2021. № 3(43). С. 35 – 41.

9. Калінеску Т. В., Підмогильний С.С. Моделювання процесів трансформацій у механізмах зміцнення економічної безпеки підприємницької діяльності. *Часопис економічних реформ*. 2022. № 3(47). С. 21 – 27.

10. Калінеску Т. В. Роль інноваційної дифузії щодо розвитку соціально-економічних систем. *Часопис економічних реформ*. 2022. № 2(46). С. 31 – 43.

References

1. Ukraine. A rapid estimation of the inflicted harm and necessities is on renewal. August 2022. (2022). Public Disclosure Authorised, 267.

2. Economic security and financial investigations: concepts, pragmatic, tool of providing: collective monograph (2019). By ed. Vivchar O.V. Ternopil: Economic idea, 395.

3. Skrypko, T. O., Svatyuk, O. R. (2013). Business in the state of economic security. *Scientific Bulletin Lviv State University of Internal Affairs*, 1, 314 – 321.

4. Kozlovskiy, S. V., Jurakovskiy, Ye. S. (2016). Formation of the Algorithm for Development of an Integrated System for

Providing Regional Economic Security of Agrarian Sector. *Business Inform*, 2, 248 – 253.

5. Sobkevych O. V. (2015). Strengthening of economic security of the state by the reconstruction of innovative potential of industrial complex in the east of Ukraine. *Regional economy*, 2, 144 – 152.

6. Babina, N. O. (2013). Globalization transformation and economic security. *Effective economy*, 6. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_6_65

7. Vankovych, L. (2016). Recommendations for use the method of decomposition diffusion results of the innovation activity of machine-building enterprises. *The Economics and Management*, 14, 294 – 298.

8. Calinescu, T., Revenko, D. and Pidmohylny, S. (2021). Paradigm of forming the mechanism of strengthening the economic security of entrepreneurial activity. *Time descriptions of economic reforms*, 3, 35 – 41.

9. Calinescu, T., Pidmohylnyi, S. (2022). A modeling of transformations processes in the mechanisms of economic security strengthening of entrepreneurial activity. *Time descriptions of economic reforms*, 3, 21 – 27.

10. Calinescu, T. (2022). A role of innovative diffusion in development of the socio-economic systems. *Time descriptions of economic reforms*, 2, 31 – 43..

Стаття надійшла до редакції : 05.10.2022 р.

Стаття прийнята до друку: 29.12.2022 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Калінеску Т. В. Алгоритми регулювання економічної безпеки бізнесу задля відновлення соціально-економічного розвитку країни. *Часопис економічних реформ*. 2022. № 4(48). С. 10–25.

РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: НАУКОВІ КОНСУЛЬТАЦІЇ

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2022.4.04>

Постановка проблеми. Розвиток територіальних громад в Україні здійснюється у відповідності до Стратегій, які вони розробили та мають реалізувати. І кожна стратегія розвитку територіальної громади має пройти стратегічну екологічну оцінку, яка проходить громадське обговорення за допомогою науковців та експертів. *Метою статті* є висвітлення результатів проведення наукових консультацій задля покращення звіту про стратегічну екологічну оцінку в контексті Стратегії розвитку Мішково–Погорілівської сільської територіальної громади до 2027 року за допомогою громадської експертизи. *Методи, використані в дослідженні:* порівняння, економічного аналізу, систематизації, упорядкування тощо. *Гіпотезою дослідження* стало припущення, що завдяки науковим консультаціям здійснюється покращення Стратегії розвитку Мішково–Погорілівської сільської територіальної громади та відповідно і стратегічної екологічної оцінки, зменшення негативного впливу на довкілля. *Виклад основного матеріалу.* За результатами проведених досліджень громадської експертизи звіту про стратегічну екологічну оцінку в контексті Стратегії розвитку Мішково–Погорілівської сільської територіальної громади до 2027 року висловлено, що звіт виконано у відповідності до чинної нормативно-правової бази, містить всі обов'язкові етапи проведення стратегічної екологічної оцінки. Проте визначено деякі зауваження та рекомендації. *Оригінальність та практична значимість дослідження* полягає у необхідності врахування впливу та наслідків війни на розвиток Мішково–Погорілівської сільської територіальної громади у повоєнний час. *Висновки.* Проведений аналіз результатів громадської експертизи звіту про стратегічну екологічну оцінку в контексті Стратегії розвитку Мішково–Погорілівської сільської територіальної громади довів, що цю оцінку здійснено якісно та фахово. *Подальші дослідження* мають бути спрямовані на дослідження впливу наслідків війни на Миколаївщину та Мішково–Погорілівську сільську територіальну громаду після закінчення військових дій.

Ключові слова:

розвиток, стратегія, територіальна громада, стратегічна екологічна оцінка, громадська експертиза, наукові консультації, війна.

DEVELOPMENT OF THE TERRITORIAL COMMUNITY: SCIENTIFIC CONSULTATIONS

Formulation of the problem. The development of territorial communities in Ukraine is carried out in accordance with the strategies that they have developed and must implement. The leather strategy for the development of the territorial community must undergo a strategic environmental assessment, which is subject to public discussion with the help of scientists and experts. *The purpose of the article* is to highlight the results of scientific consultations in order to improve the strategic environmental assessment research in the context of the Development Strategy of the Mishkovo–Pohorilivska rural territorial community until 2027 through the implementation of public expertise. *The methods used in the research:* comparison, economic analysis, systematization, arrangement, etc. *The hypothesis of the research* was the assumption that, thanks to scientific consultations, the development strategy of the Mishkovo–Pohorilivka rural territorial community and, accordingly, the strategic environmental assessment, the reduction of the negative impact on the environment is improved. Presenting main material. According to the results of the research of the results of the public examination report on the strategic environmental assessment in the context of the Development Strategy of the Mishkovo–Pohorilivska rural territorial community until 2027, it was stated that the research was completed in accordance with the current regulatory and legal framework and contains all the mandato-

¹ Плетньов Михайло Васильович, канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, Київ, Україна.

Plietnov Mykhailo, Ph.D. in Technical Sciences, Associated Professor of the Economy Department, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0002-8482-9419

e-mail: mikhailvpletnev@gmail.com

ry stages of conducting a strategic environmental assessment. However, some comments and recommendations have been identified. *The originality and practical significance* of the research lies in the need to take into account the impact and consequences of the war on the development of the Mishkovo–Pohorilivska rural territorial community in the post-war period. *Conclusions.* The analysis of the results of the public examination of the research on the strategic ecological assessment in the context of the Development Strategy of the Mishkovo–Pohorilivska rural territorial community proved that this assessment was carried out qualitatively and professionally. *Further research should be aimed* at investigating the impact of the consequences of the war on the Mykolaiv region and the Mishkovo–Pohorilivska rural territorial community after the end of the hostilities.

Key words:

development, strategy, territorial community, strategic environmental assessment, public expertise, scientific consultations, war.

Постановка проблеми. Розвиток територіальних громад в Україні здійснюється у відповідності до Стратегій, які вони розробили та мають реалізовувати. І кожна стратегія розвитку територіальної громади має пройти стратегічну екологічну оцінку.

Стратегічна екологічна оцінка – процедура, необхідна для визначення, опису та оцінювання наслідків, що впливають на довкілля й здоров'я населення через виконання документів державного планування розвитку територій (генерального плану, детального плану території або плану зонування території, схем планування району, стратегій, загальнодержавних програм, державних цільових програм та інших програм і програмних документів, які розробляються та/або підлягають затвердженню органом державної влади, органом місцевого самоврядування), розроблення заходів із запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків [1]. Стратегічна екологічна оцінка має бути подана у виді звіту та яку доцільно проводити із залученням кваліфікованих фахівців за-

для запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків на навколишнє середовище і здоров'я населення. Законодавством передбачається проведення громадського обговорення звіту про стратегічну екологічну оцінку, зокрема проводити його громадську експертизу та наукові консультації.

Мета статті полягає у висвітленні результатів проведення наукових консультацій задля покращення Стратегії розвитку Мішково–Погорілівської сільської територіальної громади до 2027 року та стратегічної екологічної оцінки через здійснення громадської експертизи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для проведення наукових консультацій задля покращення стратегічної екологічної оцінки Стратегій розвитку територіальних громад зазвичай залучаються науковці та експерти [2-4]. Вони обов'язково зважають на зміст документів державного планування, що підлягають стратегічній екологічній оцінці та проєктів, які проходять оцінку впливу на довкілля, рисунок 1.

Рисунок 1 – Співвідношення проєктів, що підлягають стратегічній екологічній оцінці та тих, які проходять оцінку впливу на довкілля

Джерело: сформовано автором на підставі [5]

Кожний документ державного планування, зокрема Стратегії розвитку територіальних громад, та їх стратегічна екологічна оцінка унікальні, тому потребують окремого аналізу, громадської експертизи та наукового консультування. Також слід зауважити, що через повномасштабну агресію з боку Росії стратегічна екологічна оцінка має враховувати вплив та наслідки війни на довкілля.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегія розвитку Мішково–Погорілівської сільської територіальної громади визначає стратегічні напрями розвитку громади в контексті розвитку Миколаївської області та України в цілому та яку було затверджено сільською радою [6]. Територія

громади згідно з адміністративно-територіальним устроєм України входить до складу Миколаївського району Миколаївської області.

Центром району є місто Миколаїв. Мішково–Погорілівська сільська рада – невелика громада в масштабах Миколаївської області по площі та займає 172,09 км², а по чисельності населення наближається до середніх громад 8324 осіб. Вона займає майже 18% площі колишнього Вітовського району та має майже чверть (22,5%) від частини населення колишнього Вітовського району. На рисунку 2 подано схему географічного розташування Мішково–Погорілівської сільської територіальної громади.

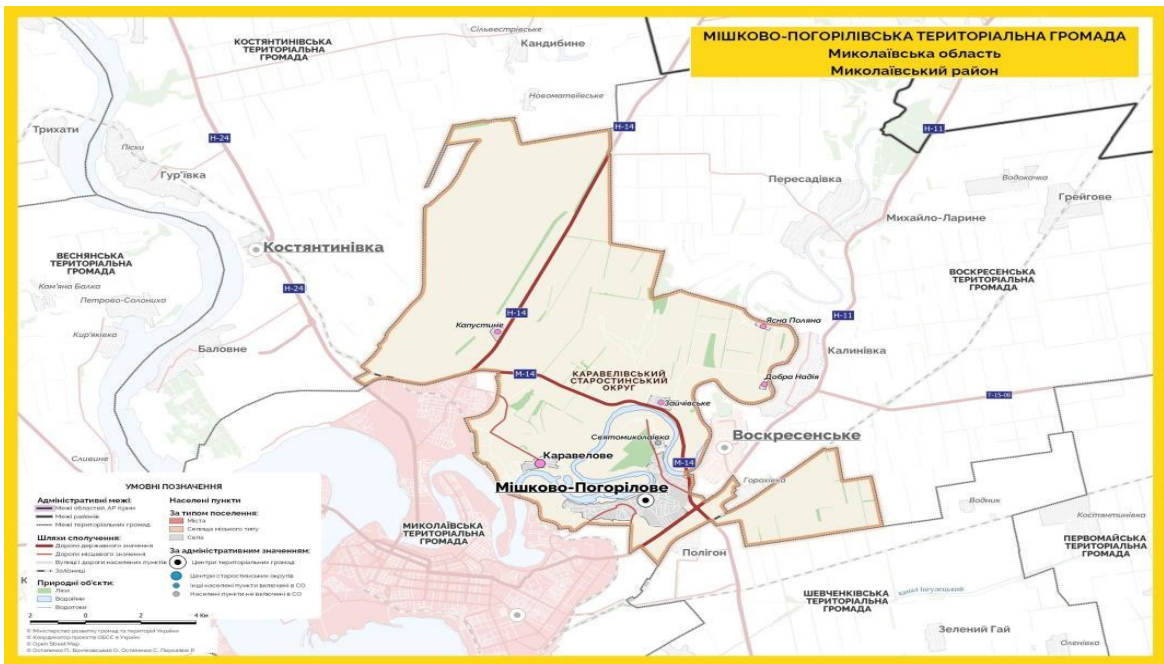

Рисунок 2 – Схема географічного розташування Мішково–Погорілівської сільської територіальної громади
Джерело: сформовано автором

Стратегія розвитку Мішково–Погорілівської сільської територіальної громади дозволяє ідентифікувати та знайти прийнятні шляхи усунення проблем громади, забезпечити налагодження діалогу між громадськістю та владою. Її метою є зростання добробуту, підвищення рівня життя і соціального захисту населення Мішково–Погорілівської сільської територіальної громади за рахунок забезпечення позитивних структурних зрушень в економіці, підвищення її конкурентоспроможності, як основи для збалансованого зростання стан-

дартів та показників економічного розвитку.

Стратегія визначає цілі, завдання та основні заходи соціально-економічного розвитку, а також формування та раціонального використання фінансових ресурсів, а операційні цілі та технічні проекти до Стратегії з її реалізації визначають основні методи досягнення поставлених цілей [6].

Стратегія розвитку Мішково–Погорілівської сільської територіальної громади до 2027 року містить вісім розділів та додатки, серед яких звіт про стратегі-

чну екологічну оцінку, ціллю якої є сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я. У травні 2022 року було проведено громадську експертизу Стратегії розвитку Мішково–Погорілівської сільської територіальної громади до 2027 р. у форматі Стратегічної екологічної оцінки, яку було здійснено в рамках проекту «Дієва стратегія для гармонійної Мішково–Погорілівської ЕКО - громади», що реалізується ГО «Фонд розвитку м. Миколаєва» за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження» та Європейського Союзу в рамках грантового компоненту проекту EU4USociety [6]. Для проведення наукових консультацій щодо якості стратегічної екологічної оцінки Стратегії розвитку Мішково–Погорілівської сільської територіальної громади до 2027 року та результатів її громадської експертизи були залучені науковці Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля і ДУ «Інститут економіко-правових досліджень ім. В.К. Мамутова НАН України».

Результат громадської експертизи Стратегічної екологічної оцінки в контексті Стратегії розвитку Мішково–Погорілівської сільської ТГ до 2027 р. представлено у звіті, який має відповідну структуру:

- 1.Методологія і логістика.
- 2.Громадська експертиза стратегії.
  - 2.1 Загальна інформація.
  - 2.2 Оцінка екологічної ситуації.
  - 2.3 Аналіз трендів стану довкілля.
  - 2.4 Визначення ключових екологічних проблем та шляхів їх вирішення.
  - 2.5 Аналіз відповідності цілей стратегії територіальної громади регіональним екологічним цілям.
  - 2.6 Оцінка впливу стратегії на довкілля територіальної громади.
- 3.Висновки і рекомендації.
  - 3.1 Висновки.
  - 3.2 Рекомендації.

Для проведення громадської експертизи та підготовки звіту про її результати використано чинну нормативно-правову базу, яку висвітлено у першому розділі звіту. Етапи проведення стратегічної екологічної оцінки відповідають вимогам Закону

України «Про стратегічну екологічну оцінку» [1].

Оцінку екологічної ситуації та кліматичних умов розвитку територіальної громади здійснено у підрозділі 2.1. У підрозділі 2.3 здійснено аналіз трендів стану довкілля, зокрема досліджено показники атмосферного повітря, рекреаційних (бальнеологічних, ландшафтних, культурно-історичних) ресурсів, водних запасів, родовищ тощо. Враховано захворюваність на соціально-значимі хвороби. Для надання характеристики стану довкілля проаналізовано показники повітряного середовища, клімату та мікроклімату, відведення та очищення стічних вод, геологічного середовища та ґрунтів, поводження з твердими побутовими відходами, лісосмуг. Для визначення ключових екологічних проблем та шляхів їх вирішення (підрозділ 2.4) вдало використано метод SWOT-аналізу. Побудовано матрицю SWOT-аналіз екологічної ситуації в громаді, що дозволило визначити сім ключових екологічних проблем Мішково–Погорілівської територіальної громади:

великі обсяги накопичення промислових (сільськогосподарських та твердих побутових відходів);

відсутність можливостей по переробці твердих побутових відходів;

відсутність джерел постачання води, у тому числі питної з поверхневих водойм та високий рівень використання підземних водних запасів;

забруднення водних об'єктів скидами забруднюючих речовин із зворотними водами підприємств та об'єктів житлово-комунального хазяйства;

низький рівень екологічної культури у представників бізнесу та населення;

високий рівень забруднення малих річок громади;

порушення режиму господарської діяльності у межах прибережних захисних смуг і водоохоронних зон.

У межах проведення аналізу відповідності цілей Стратегії національним, регіональним і екологічним цілям було визначено (підрозділ 2.5) шляхи вирішення екологічних проблем територіальної громади відповідно до цілей національної державної

екологічної політики та проаналізовано регіональні екологічні цілі.

Визначено, що екологічну складову в Стратегії розвитку Миколаївської області закладено в стратегічну ціль №3 «Збереження та розвиток територій» та відповідні операційні цілі «Збереження навколишнього природного середовища» та завдання (3.2.1. Збереження особливо цінних природних територій та біорізноманіття; 3.2.2. Здійснення заходів щодо відновлення водності водних об'єктів та охорони і захисту лісів у лісовому фонді; 3.2.3. Впровадження сучасних технологій поводження з відходами). Тому у межах цих операційних цілей визначено потенційно-можливі сфери реалізації екологічних проектів територіально громади.

За допомогою матричного методу визначено відповідність цілей Стратегії Мішково–Погорілівської територіальної громади регіональним екологічним цілям. Оцінку впливу Стратегії на довкілля подано у підрозділі 2.6. Визначено ймовірний екологічний вплив Стратегії на складові довкілля за допомогою експертної оцінки.

У висновках громадської експертизи щодо ймовірного впливу Стратегії на довкілля виокремлено позитивний вплив на атмосферне повітря, водні й земельні ресурси, відходи, на біорізноманіття та рекреаційні зони, культурну спадщину, здоров'я населення тощо (підрозділ 3.1). Та обґрунтовано зазначено, що реалізація Стратегії призведе до можливих впливів на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними. Тобто, реалізація Стратегії розвитку Мішково–Погорілівської територіальної громади до 2027 року не має супроводжуватися появою нових негативних наслідків для довкілля. Разом з тим, реалізація багатьох оперативних цілей Стратегії може призвести до покращення екологічної ситуації в громаді.

В якості рекомендації до цілей, завдань і технічного завдання на проекти Стратегії Мішково–Погорілівської територіальної громади (підрозділ 3.2) запропоновано впровадження системи моніторингу фактичного впливу Стратегії на довкілля. А результати моніторингу мають бути доступними для органів влади та громадсь-

кості. Також визначено екологічні індикатори для моніторингу реалізації Стратегії.

Отже, громадська експертиза стратегічної екологічної оцінки в контексті Стратегії Мішково–Погорілівської територіальної громади на період до 2027 року здійснено на основі принципів законності та об'єктивності, гласності, участі громадськості, наукової обґрунтованості, збалансованості інтересів, комплексності, запобігання екологічній шкоді, довгострокового прогнозування, достовірності та повноти інформації.

Проте слід зробити деякі зауваження (рекомендації). Безумовно, що ще завчасно визначати вплив війни на стратегічну екологічну оцінку, проте цей аспект слід дослідити та врахувати найближчим часом. Для розуміння важливості та сили впливу досліджених факторів та чинників на довкілля, слід їх було проаранжувати. Це дозволить громаді контролювати найбільш важливіші (забруднені) проекти. Відповідно до Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» це процедура визначення, опису та оцінювання також наслідків. Проте у Стратегічній екологічній оцінці в контексті Стратегії Мішково–Погорілівської територіальної громади на період до 2027 року наслідки висвітлено слабо. Також відповідно до Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» слід сформулювати резюме щодо результатів стратегічної екологічної оцінки, яке розраховане на широку аудиторію. До звіту це резюме не додається. Бажано було визначити вплив транспортної та виробничої інфраструктури на екологічну ситуацію в громаді та наслідки цього впливу. Оцінювання екологічної ситуації, впливу негативних чинників/ факторів або наслідків передбачає використання кількісних та якісних показників, які відбивають загальну оцінку, або результати порівняння з іншими громадами, локальними територіями, проте нажалі такого підходу в звіті не використано. У звіті заявлено, що визначено ймовірний екологічний вплив Стратегії на складові довкілля за допомогою експертної оцінки. Проте склад експертів та їх фаховість не висвітлено, що ставить під сумнів саму оцінку. Проте слід зазначити, що наведені

зауваження жодним чином не знижують позитивної оцінки розглянутого Звіту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами проведених досліджень звіту громадської експертизи про стратегічну екологічну оцінку в контексті Стратегії розвитку Мішково–Погорілівської сільської територіальної громади до 2027 року висловлено, що звіту виконано у відповідності до чинної нормативно-правової бази, містить всі обов'язкові етапи проведення стратегічної екологічної оцінки. Проведений аналіз громадської експертизи довів, що стратегічну екологічну оцінку в контексті Стратегії розвитку Мішково–Погорілівської сільської територіальної громади до 2027 року здійснено якісно та фахово, проте визначено деякі зауваження та рекомендації, зокрема необхідність врахування впливу та наслідків війни на розвиток Мішково–Погорілівської сільської територіальної громади у повоєнний час. Цей аспект має бути досліджено більш ретельно після закінчення військових дій на Миколаївщині.

Література

1. Закону країни «Про стратегічну екологічну оцінку» URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/jh2ij00g?ed=2016_10_12
2. Стратегічна екологічна оцінка. URL: <https://center-ltd.com.ua/ekologichna-ekspertyza/>
3. Стратегічна екологічна оцінка: сфери застосування. URL: https://eco.kiev.ua/poslugy/strategichna_ekologichna_oczinka/
4. Стратегічна екологічна оцінка: можливості для громадськості (посібник) / С. Шутяк [за заг. ред. О. Кравченко]. Львів:

Стаття надійшла до редакції : 20.11.2022 р.

Видавництво «Компанія “Манускрипт”», 2017. 28 с.

5. Стратегічна екологічна оцінка: заповідь здоров'я громадян. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2020/february/issue-2/article-106993.html>
6. Стратегія розвитку Мішково–Погорілівської сільської територіальної громади. URL: <http://frgn.mk.ua/?p=13217>

References

1. Law of the country "On Strategic Environmental Assessment" (2016) URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/jh2ij00g?ed=2016_10_12 (access date: 10.11.2022).
2. Strategic environmental assessment. (2022) URL: <https://center-ltd.com.ua/ekologichna-ekspertyza/> (access date: 20.11.2022).
3. Strategic environmental assessment: areas of application. (2022) URL: https://eco.kiev.ua/poslugy/strategichna_ekologichna_oczinka/ (access date: 18.11.2022).
4. Shutyak, S. (2017). Strategic environmental assessment: opportunities for the public (manual) [general ed. O. Kravchenko]. Manuscript Company Publishing House. Lviv, 2017. 28 p.
5. Strategic environmental assessment: guarantee of citizens' health. (2022) URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2020/february/issue-2/article-106993.html> (access date: 14.11.2022).
6. Strategy for the development of the Mishkovo-Pogoriliv rural territorial community. (2022) URL: <http://frgn.mk.ua/?p=13217> (access date: 18.11.2022)

Стаття прийнята до друку: 29.12.2022 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Плентньов М. В. Розвиток територіальної громади: наукові консультації. *Часопис економічних реформ*. 2022. № 4 (48). С. 26–31.

КОНЦЕПТИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2022.4.05>

Постановка проблеми. Динамічний розвиток світової та вітчизняної економіки характеризується стрімкими змінами, що супроводжуються ускладненням економічних відносин та трансформацією економічних процесів під впливом інформатизації. Різноманіття нових чинників, а також новітні загрози, що пов'язані з вторгненням росії на територію України, мають значний вплив на розвиток національної економіки. Особливо актуальне це питання постає в умовах відсутності бачення ключових концептів формування національних економічних інтересів України в умовах інформаційної економіки. *Мета статті* спрямована на визначення концептів формування економічних інтересів України в умовах інформаційної економіки. *Предметом дослідження* є процес формування концептів та концептуального бачення розвитку економічних інтересів України в умовах інформаційної економіки. *Методологічною основою та інформаційною базою дослідження* є актуальні науково-прикладні дослідження, статистична інформація. У статті використано низку методів, серед них аналіз, синтез, порівняння та узагальнення. Процес визначення концептів формування економічних інтересів України в умовах інформаційної економіки базувався на дослідженні синергетичного прояву феноменів третьої, четвертої та п'ятої промислових революцій. *Гіпотезою дослідження* стало припущення щодо групування та змістовне визначення національних економічних інтересів та відповідних концептів у вимірі впливу на стани інформаційної економіки визначають необхідність управлінських змін у загальному баченні розвитку національної економіки. *Виклад основного матеріалу.* Виділено групи та проведено змістовне визначення національних економічних інтересів та відповідних концептів у вимірі впливу на стани інформаційної економіки, що окреслило вектори управлінських змін щодо розвитку національної економіки, які дозволять забезпечити адаптивність економічної та соціальної політик до новітніх технологічних, економічних, соціальних і політичних процесів, що обумовлені паралельним та конвергентним розвитком третьої, четвертої та п'ятої промислових революцій, з метою забезпечення результативності вітчизняної практики формування інформаційного суспільства. Оригінальність та практична значимість дослідження обумовлена аналізом позитивних та негативних процесів з позиції реалізації економічних інтересів країни, що дозволило визначити ключові концепти, які в подальшому можуть бути залучені до конструкції концепції розвитку національних економічних інтересів в умовах інформаційної економіки. Проведене дослідження та розробка практичних рекомендацій надають можливість сприяти відновленню розвитку національної економіки. *Висновки.* Доведено, що управлінські концепти формують та закріплюють науково обґрунтоване, комплексне бачення майбутнього, враховують фактори змін в світі та є фундаментом загальної концепції розвитку національних економічних інтересів в умовах інформаційної економіки.

Ключові слова:

національні економічні інтереси, національна економіка, інформаційна економіка, концепти формування національних економічних інтересів.

CONCEPTS OF FORMATION OF NATIONAL ECONOMIC INTERESTS OF UKRAINE IN THE INFORMATION ECONOMY

Formulation of the problem. The dynamic development of the world and national economy is characterized by rapid changes, accompanied by the complication of economic relations and transformation of economic processes under the influence of informatization. Varieties of new factors, as well as the latest threats associated with Russia's invasion of Ukraine, have a significant impact on the development of the national economy. This issue is especially relevant in the absence of a vision of the key concepts of the

¹ **Узбек Дмитро Андрійович**, аспірант кафедри менеджменту та бізнес адміністрування, Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна.

Uzbek Dmytro, graduate student of the Department of Management and Business Administration Cherkasy State Technological University, Cherkasy, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3906-0284>

e-mail: uzbek.dmytro@gmail.com

formation of national economic interests of Ukraine in the information economy. *The purpose of the research* is aimed at defining the concepts of the formation of economic interests of Ukraine in the conditions of the information economy. *The object of the research* is the process of forming concepts and conceptual vision of the development of economic interests of Ukraine in the information economy. *The methods of the research* are actual scientific and applied research, statistical information. The article uses a number of methods, including analysis, synthesis, comparison and generalization. The process of defining the concepts of formation of economic interests of Ukraine in the information economy was based on the study of the synergistic manifestation of the phenomena of the third, fourth and fifth industrial revolutions. *The hypothesis of the research* was the assumption that the grouping and meaningful definition of national economic interests and relevant concepts in measuring the impact on the state of the information economy determine the need for management changes in the overall vision of the national economy. *The statement of basic materials.* The groups were allocated and a meaningful definition of national economic interests and relevant concepts in measuring the impact on the states of the information economy was carried out, which outlined the vectors of managerial changes in the development of the national economy, which will ensure the adaptability of economic and social policies to the latest technological, economic, social and political processes caused by the parallel and convergent development of the third, fourth and fifth industrial revolutions, in order to ensure the effectiveness of domestic practice. *The originality and practical significance of the research* is due to the analysis of positive and negative processes from the point of view of realization of economic interests of the country, which allowed identifying key concepts that can be further involved in the construction of the concept of development of national economic interests in the information economy. The conducted research and development of practical recommendations provide an opportunity to promote the restoration of the national economy. *Conclusions and perspectives of further research.* It is proved that management concepts form and consolidate a scientifically based, comprehensive vision of the future, take into account the factors of change in the world and are the foundation of the general concept of development of national economic interests in the information economy.

Key words:

national economic interests, national economy, information economy, concepts of formation of national economic interests.

Постановка проблеми. Відновлення розвитку національної економіки України вимагає напрацювання, реалізації концептуального бачення, системного дотримання ключових національних економічних інтересів в умовах активного та послідовного розвитку інформаційної економіки. Такі управлінські підходи повинні бути визнаним надбанням теорії та практики, методології та комплексного управління знаннями в умовах світового та національного інформаційного прогресу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок в дослідження актуальних питань розвитку національної економіки та дотримання економічних інтересів у складних процесах балансування соціальних, науково-технічних, управлінських відносин досліджували науковці З. Варналій, С. Онищенко [1], С. Мельник [2], Д. Глембоцький [3], О. Левчук [4], В. Онищенко [5], Т. Павлюк [6], В. Смесова [7], В. Рокоча [8], Т. Калінеску [9], Д. Солоха, А. Павловська, Є. Буряк [10]. Свого активного наукового дослідження та обговорення отримали питання змісту категорії «національні економічні інтереси» та їх класифікації, ре-

алізації у контексті подальшого розвитку країни та реформування в умовах глобалізації. Проблематика розвитку інформаційної економіки знайшла своє відображення в роботах Ю. Бажала [11], С. Шкарлета, М. Дубини [12], О. Зінченко, Л. Панкової, О. Фінагіної [13]. Однак, недостатньо уваги приділяється проблемі визначення концептів формування національних економічних інтересів України в умовах інформаційної економіки, що є актуалізованим питанням у напрямі формування загальної концепції.

Метою статті є визначення концептів формування економічних інтересів України в умовах інформаційної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформаційна економіка України перебуває в стані активної діджиталізації, як однієї зі складових розвитку системного інформаційного прогресу. Це лише початок діджиталізації: мережі нового покоління сприятимуть розвитку всіх сфер економіки. Якісна цифрова інфраструктура потрібна користувачам, бізнесу і навіть державам, адже вона відкриває нові можливості для взаємодії між усіма сферами життя. Саме мережеві платформи поєднують користувача, сервіси

та організації. Це можна порівняти зі «спинним мозком» цифрової інфраструктури, який передає сигнали до головного мозку. З'являється новий стандарт спілкування між людьми, організаціями і навіть програмами. Уже зараз людство шукає способи, як подолати розрив між фізичними та цифровими реаліями, переказувати свої думки та почуття онлайн. Нові тренди свідчать, що ми наближаємося до цього [14].

Прагнення влади та населення країни у напрямі прискореного вступу до ЄС оформлює низку вимог до якості української економіки, соціальної сфери, ділового та бізнесового середовища, потребує свого закріплення, інституціоналізації інформаційної діяльності на рівні досягнень та реальних надбань української моделі інформаційної економіки. Сучасні надбання та система знань менеджменту, економіки, державного та регіонального управління чітко окреслюють необхідність розробки та визнання загальної концепції реалізації національних інтересів у відповідності до загального руху суспільства, інформаційного та інноваційного прогресу, соціальних та економічних пріоритетів окреслених в правовому полі та науково-дослідному середовищі України.

В основу концептуального бачення національних економічних інтересів рекомендуємо покласти низку управлінських концептів як опосередкованих, актуалізованих положень концепції, які повинні відігравати роль складових та відповідних векторів руху економічної системи. На авторську думку, концепт – це розширене бачення управлінської концепції багатоцільового спрямування, з елементами доповнюючих характеристик напрямів руху, оцінок та векторів впливу. Але при цьому концепти можуть бути реалізованими в різні часи, за різними управлінськими технологіями, а також замінені, або доповнені, масштабовані в просторі під впливом тенденцій і законів становлення нового технологічного устрою та наслідків прогресу кожної подальшої промислової революції.

Концепція національних економічних інтересів України в умовах одночасного просування цінностей інформаційного суспільства, залучення знань інноваційного прогресу,

прояву новітніх загроз що постали перед сучасним суспільством (Covid-19 та військова агресія РФ проти України) повинна бути сформована як оптимальна сукупність концептів. Варто акцентувати увагу на тому, що сама ідея-гіпотеза концептуального бачення розвитку економічних інтересів в ідеалі повинна бути постійною упродовж тривалого часу відновлення національної економіки, в той час як концепти рекомендовано змінювати, доповнювати, удосконалювати під дією наслідків прогресу кожної подальшої промислової революції (станом на сьогодні це еволюційні процеси під впливом перебігу та паралельного розвитку третьої, четвертої та п'ятої промислових революцій). Корегування концептів дозволить забезпечити принцип гнучкості та адаптивності в цільових напрямках розвитку та реалізації економічних інтересів у періоди глобальних трансформацій суспільства. Зв'язки між окремими концептами повинні носити вірогідний (стохастичний) характер, стимулювати інформаційно-комунікаційне середовище національної економіки, покращувати оцінки національного ділового середовища.

Визначеність національних економічних інтересів формує базис програмних та проєктних документів влади, як концептуальне бачення майбутнього національної економіки, а саме: трансформаційних зрушень, напрямів підтримки бізнесу, цільових змін ділового середовища на основі вже накопиченого досвіду, комплексу знань економіки та менеджменту (рисунок 1).

Становлення української національної моделі ринкової економіки до 2022 року фактично не мало закріплених, інституційно визнаних положень щодо національних економічних інтересів, відповідно країна не мала відповідної концепції розвитку. Відсутні були:

відповідні комплексні дослідження, особливо з метою визначення конфліктів інтересів в парадигмі «влада-бізнес-населення»; інституційно закріплені принципи та характеристики економічних інтересів (в першу чергу з позиції національної економічної безпеки, визнання векторів інноваційного розвитку та консолідованих проєктів в сфері інформатизації та діджиталізації);

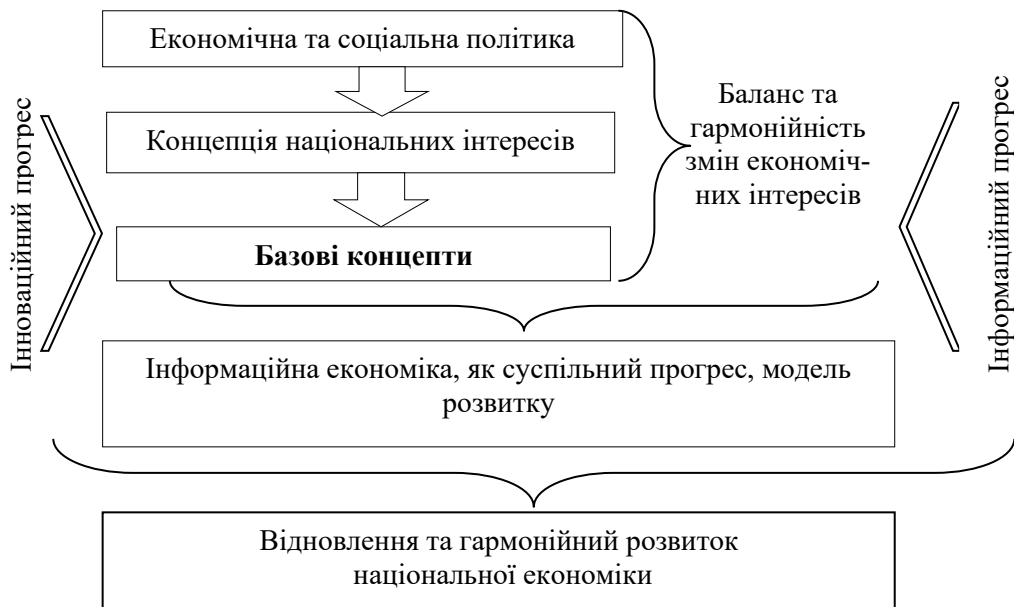

Рисунок 1 – Концептуальне бачення включення системи знань щодо національних економічних інтересів в програми та проєкти влади

Джерело: розроблено автором

оцінки порушення балансу економічних інтересів з позиції незалежних експертів;

окреслення підходів до гармонізації та балансування інтересів в парадигмі відносин «монополії–великий бізнес–середній бізнес–малий бізнес»;

комплексне бачення національних інтересів та шляхів їх відстоювання на світовій арені в умовах формування української моделі розвитку інформаційного суспільства, активізації процесу інформаційних перетворень та формування нової карти світу у синергетичному прояві феноменів третьої, четвертої та п'ятої промислових революцій.

На розвиток національної економіки України упродовж останніх років впливають доволі різні процеси економічного, соціального, інноваційно-бізнесового та безпекового характеру, що постає складним у визначенні як позитивних так і негативних рис загального руху країни в умовах війни. Але враховувати потрібно як позитивні надбання (особливо до 24 лютого 2022 року), так і негативні, що були до війни і мають місце під час ведення військових дій.

Окреслимо позитивні та негативні процеси з позиції узагальненого бачення руху у напрямі реалізації національних економічних інтересів. Позитивні процеси рекомендуємо визнавати та визначати як ключові в концептуалізації базових положень розвитку національної економіки, до них рекомендуємо

відносити: системну інтеграцію з європейським ринком та європейською економічною системою; демонополізацію та наявність конкурентного середовища в більшості галузей економіки; наявність державних програм підтримки малого та середнього бізнесу (особливо в соціальній сфері); наявність цільових державних програм підтримки інноваційної діяльності (правове забезпечення, інституціоналізація технопарків та технополісів, інноваційних кластерів, асоціацій та об'єднань інвесторів); нарощення інвестиційного потенціалу економіки; нарощення інноваційного потенціалу економіки та науково-освітнього комплексів; визнання світовою бізнес-спільнотою національного ділового середовища відповідного до найкращих світових стандартів (за оцінками Світового банку в рейтингу оцінок ділового середовища Україна посіла 64-у сходинку серед 190 країн світу, покращавши свій результат у 2020 році на сім позицій (з 71 до 64 місця), порівняно до 2019 року) [15].

Негативними процесами у загальному баченні реалізації національних економічних інтересів та необхідності їх системного дослідження та усунення рекомендуємо визнавати: деструктивні прояви монополізації окремих ринків та надконцентрація капіталів; економічну щільність територіальної концентрації капіталу, виробництв (індикатор територіальної концентрації економіки); високу

ризикованість інвестицій особливо в інноваційні бізнес-проекти; високу вартість інвестиційних ресурсів; непрозорість більшості виробничих процесів та ланцюгів логістичного постачання (особливо відноситься до підприємств з капіталами з РФ); низьку, неефективну комерціалізацію інноваційних продуктів та технологій; високий рівень лобювання економічних інтересів окремих галузей (фармацевтичної, нафто та газодобувної); дію карантину та наслідків пандемії Covid; нарощення регіональних диспропорцій в розвитку промисловості, сфери послуг з позиції соціальних преференцій; регіональну інформаційну асиметрію. Це група загальних проблем, які мали місце в довоєнні часи та в різних формах мають своє продовження в 2022 році.

Проблеми інформаційного характеру рекомендуємо окреслювати як процеси розвитку інформаційної економіки України. Тут присутня унікальна ситуація високого рівня просування діджитал-процесів, електронного документообігу, цифрових комунікацій, автоматизації виробництва, інформатизації та Інтернет-технологій в освіті, але відсутнє науковообґрунтоване бачення та відповідне відображення:

перспективних станів з урахуванням економічних інтересів країни;

захисту вже отриманих результатів в контексті подальших суспільних трансформацій;

діагностування проблем та визначення сценаріїв розвитку інформаційного прогресу в різних виробництвах, галузях економіки;

узгодження та балансування економічних інтересів в парадигмі відносин «держава–населення–бізнес» щодо консолідації ІТ-галузей, виробництва та сфери послуг на платформах національних проєктів;

необхідності формування цільових комунікаційних платформ – тимчасового та постійного характеру, офіційно та неофіційно закріплених щодо обговорення впливу активної інформатизації на стан національної економіки та результативність реалізації економічних інтересів.

Негативні та позитивні прояви розвитку економіки та внутрішнього ринку, його системного руху до ринкової моделі економіки з елементами змін національного характеру накладає свій, специфічний відбиток на загальний стан, особливості відтворення національного внутрішнього продукту, економічні індикатори ринків та галузей економіки, виробництва та бізнес, пріоритети та тренди економічних інтересів виробників та галузей. Таким чином, слід визнати полярність груп факторів та проблем, як результат – порушення балансу інтересів, гальмування та ускладнення процесів в розвитку національної економіки.

Концепти потребують свого наукового обґрунтування, обговорення, оскільки мають як прямий так і опосередкований вплив на усі процеси економічного розвитку через особливості дії та характер трансформаційного і безпекового впливу (таблиця 1).

Таблиця 1 – Національні економічні інтереси та відповідні концепти та стани інформаційної економіки

Група національного інтересу	Змістовне визначення національного економічного інтересу	Характеристики концепту	Вплив на стани інформаційної економіки
1	2	3	4
Інвестиції	системне інвестиційне забезпечення; відкритий інформаційний потік щодо інвестиційних ресурсів	інтереси обумовлюють стан та напрямок розвитку національної економіки, як відкритої системи за групою індикаторів якості інвестиційного забезпечення, досконалості національного фінансового ринку	зменшення дефіциту зовнішніх та внутрішніх інвестицій в ІТ-галузь; підвищення рівня інформаційного забезпечення управління (макро-, мезо-, мікро-, нано рівні економіки); системне планування стратегічного розвитку бізнесу; нарощення кон'юнктури в економіці

Продовження табл.1

1	2	3	4
Інновації	продукування інноваційних технологій; комерціалізація інновацій; розвиток ринку новітніх технологій; формування міжінституційних, міжсекторальних форм співпраці у напрямках реалізації інноваційних та інформаційних проєктів; конкурентна суб'єктність на світовому ринку інноваційних технологій	інтереси обумовлюють технолого-сингулярний вектор розвитку національної економічної системи, що базується на технологізації виробничих процесів і комерціалізації інновацій з цільовою орієнтацією на створення інформаційних технологій та технологій штучного інтелекту що відповідає тенденціям синергетичного прояву третьої, четвертої та п'ятої промислових революцій	законодавча та бізнесова стабільність в ІТ-секторі; якість обґрунтування управлінських рішень в інформаційному бізнесі; розвиток міжрегіонального технолого-сингулярного співробітництва в інформаційному секторі (бізнес-інкубатори, кластери, технополіси); конвергенція технологій у рамках заходів розвитку інформаційної економіки
Безпека	стабільність економічного зростання; ефективне узгодження та балансування потреб суб'єктів соціально-економічних відносин в умовах поширення глобалізаційних процесів та становлення моделі інформаційного суспільства; нейтралізація різноманітних внутрішніх та зовнішніх загроз	інтереси визначають: комплексне бачення формування системи економічної безпеки, що враховує інформаційну компоненту економічної безпеки й економічний аспект інформаційної безпеки в якості визначення ключових сфер економічної діяльності та напрямів розвитку національної економіки; інформаційну безпеку як інтегровану складову будь-якої іншої безпеки розвитку країни: військової, економічної, політичної	захищеність та стійкість економічної діяльності стосовно дестабілізаційних, деструктивних, суперечних національним інтересам країни інформаційним вкидам; усунення інформаційної асиметрії в розвитку територій, бізнесу та суспільства; розвиток військового, промислового та інших секторів економіки відповідно новітніх інформаційних та інноваційних трендів
Інтелектуальний капітал	Збереження, відтворення та залучення інтелектуального капіталу	інтереси обумовлюють інтелектуалізацію суспільства й інноваційної діяльності, які визначають базис розвитку національної економіки	Розвиток системи інформаційного обміну, яка формує платформу трансферу знань, технологій та систему взаємовідносин що відбувається в інституційній площині інформаційної економіки, яка набуває свого розвитку

Джерело: складено автором на основі [13; 16; 17; 18]

Групування та змістовне визначення національних економічних інтересів та відповідних концептів у вимірі впливу на стани інформаційної економіки визначають необхідність управлінських змін щодо розвитку національної економіки, які повинні забезпечити адаптивність економічної та соціальної політик до новітніх технологічних, економічних, соціальних і політичних процесів, що обумовлені паралельним та конвергентним розвитком третьої, четвертої та п'ятої промислових революцій, з метою за-

безпечення результативності вітчизняної практики формування інформаційного суспільства.

Визначення концептів потребує зрозумілих та обґрунтованих підходів, правил та вимог до інформаційної ємності. Такими вимогами мають бути: розширене тлумачення, відповідне до оцінок економіки та управлінських технологій впровадження; окреслення меж та умов впливу на стани економіки в управлінських форматах – регулювання, оцінки та діагностики, індикативності, ін-

формаційної насиченості, контролю, цільового програмування та планування (плани, прогнози, сценарії). Концепти потребують обґрунтованої оцінки, що дозволить окреслити управлінську дію впливу та векторність цільових заходів (рекомендовано проводити експертну оцінку). Саме концепти повинні бути комплексом індикаторів для визначення пріоритетів, залучення управлінських механізмів впровадження та успішної реалізації економічних інтересів.

Наведемо приклади концептів, що в подальшому можуть бути залучені до конструкції концепції розвитку національних економічних інтересів в умовах інформаційної економіки.

Перший концепт – базовий для інформаційної економіки. Пріоритетність інформаційного прогресу, дотримання вже реалізованих проєктів інформатизації та діджиталізації економіки. Чітка векторність інформаційного та інноваційно-інформаційного прогресу на національну економіку та соціокультурну сферу.

Другий концепт. Визнання пріоритетності науково обґрунтованого розвитку військово-промислового комплексу (ВПК) на найближчі 15-20 років та системного ресурсного забезпечення армії відповідно до новітніх потреб інноваційного та інформаційного прогресу. Своєчасна оцінка економічної та військово-політичної безпеки за стандартами країни, що знаходиться в стані відновлення економіки (як варіант, в стані ведення війни, або цільових військових операцій).

Третій концепт. Державна підтримка інноваційної діяльності, освіти, як обов'язкового елементу науково-технічного, інформаційно та інноваційного прогресу, інтелектуалізації суспільства, збереження соціального капіталу та перехід до його розширеного відтворення. Захист інтересів національних наукових шкіл (космічної, енергетичної, авіаційної, медичної галузі, ІТ та ін.), особливо науково-прикладного та техніко-технологічного спрямування.

Четвертий концепт. Орієнтація в розробці концепції, стратегічних, тактичних планів та прогнозів не на поточні стани, а на чітко визначений сценарій майбутнього економіки України (визнана модель руху, цільові вектори змін, пріоритети фінансування та державної підтримки, особливості відтворення ділового та бізнес-середовища за чітко

визначеними параметрами, контрольовані в рамках системного регулювання трансформації державного та регіонального управління).

П'ятий концепт – технологічно-сингулярний вектор розвитку національної економічної системи, який базується на технологізації виробничих процесів і комерціалізації інновацій з цільовою орієнтацією на створення інформаційних технологій та технологій штучного інтелекту, що відповідає тенденціям одночасного прояву третьої, четвертої, п'ятої промислових революцій та перспективному баченню конкурентної суб'єктності країни на світовому ринку як ключового національного інтересу.

Шостий концепт – ключовий для національної економіки. Врахування та орієнтація в безпековій системі інформаційної компоненти економічної безпеки й економічний аспект інформаційної безпеки в якості визначення базових сфер забезпечення ефективності розвитку національної економіки.

Сьомий концепт. Сприяння інтелектуалізації суспільства та інноваційної діяльності, що є фундаментом розвитку національної моделі інформаційного суспільства та економіки країни вцілому.

Наростання дії концептів, синергетичне їх поєднання за умов управлінського забезпечення призводить до такого стану, коли позитивні зрушення одночасно будуть мати: кількісне і якісне відображення; системну адаптацію економіки до змін; нарощення та впровадження інформаційного та інноваційного потенціалу.

Управлінські концепти повинні слугувати фундаментом в формуванні загальної концепції розвитку національних економічних інтересів в умовах інформаційної економіки, нарощення темпів інформаційного та інноваційного прогресу на платформах вже зафіксованих досягнень діджиталізації. Концептуальне бачення розвитку національних економічних інтересів в умовах інформаційної економіки дозволить підвищити рівень усвідомлення необхідних управлінських змін та ефективність трансформації економічних, соціальних і політичних систем відповідно сучасним викликам суспільства в умовах одночасного розвитку третьої, четвертої та п'ятої промислових революцій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Управлінські концепти

формують та закріплюють науково обґрунтоване, комплексне бачення майбутнього, враховують фактори змін в світі, що ґрунтуються на інноваційному та інформаційному прогресі, технологічних досягненнях виробництв, паралельних процесах глобалізації та регіоналізації, екологічних та соціокультурних досягненнях, що прямо та опосередковано впливають на економічні, політичні та соціальні трансформації. Ці фактори забезпечують появу та реалізацію багатогранних процесів та явищ, що впливають на зміни економіки України на платформі балансування та гармонійного розвитку економічних інтересів.

Тренди розвитку української економіки у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії окреслюють новітнє бачення майбутнього, прискорюють інформаційний прогрес за незвичайними для довоєнних часів умов. Трансформаційні процеси відбуваються у пришвидшеному темпі за рахунок принципово спрощеного просування інформаційно-комунікаційних технологій, активізації євроінтеграційних процесів, гармонізації українського законодавства та стандартів відповідно до провідних європейських та світових практик. Однак більшість змін та зрушень в Україні сьогодні будуть пов'язані з війною та її наслідками. Тому система державного та регіонального управління потребує оцінок трендів та тенденцій змін в інформаційному та діловому середовищі, які диктує нам не лише сьогодні, а й бачення майбутнього в концептуалізованому вигляді, як система знань, що і окреслює коло подальших наукових досліджень та обговорень.

Література

1. Варналій З.С. Онищенко С.В., Маслій О.А. Механізм попередження загроз економічній безпеці України. *Економічний часопис*. ХХІ. 2016. № 159 (5-6). С. 20–24.
2. Мельник С.І., Горбан І.М., Цуп М.Ю. Сутність і класифікація національних економічних інтересів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2014. Вип. 1. С. 57– 66.
3. Глембоцький Д.О. Осмислення поняття «національний інтерес» для подальшої реалізації в розвитку країни. *Вісник Національної академії державного управління*. 2011. С. 22-28.
4. Левчук О.В., Коваленко В.А. Актуальні питання реформації національних економічних

- інтересів України в умовах глобалізації. *Економіка і суспільство*. 2016. №2. С. 61-67.
5. Онищенко В.О., Рева І.Е.. Системний підхід у дослідженні національних економічних інтересів як чинника економічної безпеки держави. *Економіка і регіон*. 2013. № 4. С. 3–9.
6. Павлюк Т.І. Національні економічні інтереси. *Молодий вчений*. 2015. № 2(2). С. 209-213.
7. Смесова В. Л. Економічні інтереси в концепціях економістів другої половини ХХ ст. *Економіка розвитку*. 2017. № 2 (82). С. 39- 50.
8. Рокоча В. Економічні інтереси та цінності як системоутворюючий елемент національної економічної безпеки. *Вчені записки Університету "КРОК"*. 2014. Вип. 36. С. 28-36.
9. Калінеску Т. В. Стимулювання розвитку регіональних громад щодо можливостей використання прихованих потенціалів. *Часопис економічних реформ*. 2017. № 2. С. 99–105.
10. Солоха Д. В., Павловська А. С., Буряк Є. В. Процеси інтеграції і перспективи формування регіональної кластерної політики на основі балансу економічних інтересів. *Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку. Серія: Економіка: зб. наук. пр. Донецьк. держ. ун-ту управління*. Т. ХХ. Вип. 314. Маріуполь: ДонДУУ, 2019. С. 17–29.
11. Бажал Ю. М. Інформаційна економіка. *Роль інформації у формуванні ринкової економіки: монографія / за заг. ред. Івана Розпуценка ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Ін-т підвищення кваліфікації керівних кадрів*. К.: К.І.С., 2004. С.34-57.
12. Шкарлет С. М., Дубина М. В. Ідентифікація сутності інформаційної економіки. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 1(9). С. 99-104.
13. Zinchenko, O., Finahina, O., Pankova, L., Buriak, Ie. and Kovalenko, Yu. Investing in the Development of Information Infrastructure for Technology Transfer Under the Conditions of a Regional Market. (June 30, 2021). *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 3(13 (111)), 6–17, 2021.
14. Терещук С. Україна майбутнього: чотири головні технологічні тренди. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/11/10/667097/>
15. Doing Business 2020. Washington: International Bank for Reconstruction and Development ; *The World Bank*, 2020. 138 p.
16. Pankova, L., Uzbek, D., Panchenko, Y., Samoilenko, A., & Privarnikova, I. (2022). Impact of digitalization on the protection and implementation of the national economic interests.

Cuestiones Políticas, 40(74), 815-829. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4074.45>

17. Антохов А. А. Концепт технологосингулярних регіональних економічних систем. *Економіка та держава*. 2015. № 12. С. 24-27.

18. Гнатенко В. Інформаційно-економічна безпека як фактор стабільного розвитку держави. *Публічне урядування*. 2020. № 5 (25). С. 63–74.

References

1. Varnaliy, Z.S., Onyshchenko, S.V., Masliy, O.A. (2016). Mechanism for preventing threats to Ukraine's economic security. *Economic Annals – XXI*. 159 (5–6), 20–24.

2. Mel'nyk, S. I., Horban, I. M., Tsup, M. Yu. (2014). Essence and classification of national economic interests. *Scientific bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Economical series*, 1, 57–66.

3. Hlembots'kyu, D.O. (2011). Understanding the concept of «national interest» for further implementation in the development of the country. *Bulletin of the National Academy of Public Administration*, 22–28.

4. Levchuk, O.V., & Kovalenko, V. A. (2016). Actual problems of reformation of Ukraine's national economic interests in the conditions of globalization. *Economics and Society*, 2, 61–67.

5. Onyshchenko, V.O., & Reva, I.E. (2013). System approach in the study of national economic interests as a factor in the economic security of the state. *Economy and region*, 4, 3–9.

6. Pavlyuk, T.I. (2015). National economic interests. *Young scientist*, 2(2), 209–213.

7. Smysova, V.L. (2017), Economic interests in the concepts of economists of the second half of the twentieth century, *Economics of Development*, vol. 2 (82), 39-50.

8. Rokocha, V. (2014), Economic interests and values as a system forming element of national economic security, *Scientific notes of «KROC» University*. vol. 36, 28-36.

9. Calinescu, T. V. (2017). Stimulation of the development of regional communities as much as possible and vicarious potentialities. *Journal of economic reforms*, 2, 99–105.

10. Solokha, D. V., Pavlovska, A. S., Buriak, Ye.V. (2019). The processes of integration and the prospects for the formation of regional cluster policy on the basis of the balance of economic interests. *Problemy Problems and prospects of ensuring stable socio-economic development. Series: Economy*: Coll. of science works of the Donetsk State University administration. T. XX. Vol. 314. Mariupol: DonDUU, 17–29.

11. Bazhal Yu. M. (2004). Information economy. *The role of information in the formation of a market economy*. National Acad. state example under the President of Ukraine. Institute of Professional Development of Managerial Personnel. K.: K.I.S, 34-57.

12. Shkarlet S. M., Dubyna M. V. (2017). Identification of the essence of the information economy. *Problems and prospects of economics and management*. vol. 9, 1, 99-104.

13. Zinchenko, O., Finahina, O., Pankova, L., Buriak, Ie. and Kovalenko, Yu. Investing in the Development of Information Infrastructure for Technology Transfer Under the Conditions of a Regional Market. (June 30, 2021). *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 3(13 (111)), 6–17, 2021. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2021.235948>

14. Tereshchuk S. Ukraine of the future: four main technological trends. Retrieved from : <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/11/10/667097/>

15. Doing Business 2020. Washington : International Bank for Reconstruction and Development ; *The World Bank*, 2020. 138 p.

16. Pankova, L., Uzbek, D., Panchenko, Y., Samoilenko, A., & Privarnikova, I. (2022). Impact of digitalization on the protection and implementation of the national economic interests. *Cuestiones Políticas*, 40(74), 815-829. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4074.45>

17. Antokhov A. (2015). The concept of technologically singular regional economic systems. *Economy and the state*, 12, 24-27.

18. Gnatenko V. (2020). Information and economic security as a factor of stable development of the state. *Public administration.*, 5 (25), 63–74.

Стаття надійшла
до редакції : 15.10.2022 р.

Стаття прийнята
до друку: 29.12.2022 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Узбек Д. А. Концепти формування національних економічних інтересів України в умовах інформаційної економіки. *Часопис економічних реформ*. 2022. № 4(48). С. 32–40.

- **Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок**

УДК 65.016:338.439:352

JEL Classification: M21, L66, R11

QOCAYEVA E. M.¹, DZIADZIULIA P. I.², YUSIFOVA G. E.³

ASSESSMENT OF THE STATE OF LENDING TO THE REAL SECTOR AND ITS DEVELOPMENT TRENDS IN MODERN CONDITIONS

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2022.4.06>

Formulation of the problem. The tasks performed with the help of the budget help to define the essence of the budget. Without going into details of the controversy of the essence, functions and principles of budgeting, however, I believe it is necessary to determine the initial theoretical positions on these concepts, which have been debatable so far. *The purpose of the article* is conducting an assessment of the state of real sector crediting and its development trends in modern conditions. *Methods used in the research:* survey, quantification, ranking, scoring, etc. *The hypothesis of the study.* When issues related to ensuring sufficient transparency of the costs incurred for the maintenance of a particular state entity are resolved, a problem arises related to the relationship between budget-financed expenditures and expenditures through assistance (grants and sponsorship). Transparency requires the integration of aid-financed spending information for decision-making and budget reporting. *Presenting main material.* The state helps the formation of highly efficient economic organizations capable of operating in the domestic and world markets in an environment of fierce competition, and concentrating resources on promising areas for updating production. Instruments of direct state influence should be focused on supporting private initiative specifically for the development of modern and newest technological structures, stimulating investment activity in the relevant areas. *The originality and practical significance of the research.* How the term “budget” itself is defined is of fundamental importance to manage the budget process as effectively as possible. In most cases, this concept is limited to estimates relating to annual appropriations of funds by the relevant legislature. Such a concept, however, may cover only a small fraction of all fiscal transactions. *Conclusions.* The size of the budget deficit depends on many factors. For example, the government, under pressure from the public or the opposition, cannot stop unreasonable wage growth, especially in conditions of high inflation, while the volume of the budget deficit, respectively, increases by the amount of economically unjustified wages. In such cases, in the absence of other sources of covering the budget deficit, the government resorts to the "traditional" methods for such a situation to cover the budget deficit - a loan from the Central Bank.

Key words:

budget, monetary policy, financial system, real sector, fiscal policy.

ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ КРЕДИТУВАННЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЙОГО РОЗВИТКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Постановка проблеми. Завдання, які виконуються за допомогою бюджету, допомагають визначити сутність бюджету. Не вдаючись до подробиць дискусії щодо сутності, функцій і принципів

¹ **Годжаєва Ельміра**, д-р філософії з економіки, доцент кафедри прикладної економіки, Азербайджанський державний економічний університет, м. Баку, Азербайджан.

Qocayeva Elmira Magomed, Ph.D. of Economic, Associate Professor of the Applied Economics Department, Azerbaijan State University of Economics, Baku, Azerbaijan.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8413-4812>

e-mail: elmira_qocayeva@unec.edu.az

² **Дзядзюля Поліна Ігор**, студент факультету економіки, Азербайджанський державний економічний університет, Баку, Азербайджан.

Dziadziulia Polina Ihor, student of the Faculty of Economics, Azerbaijan State Economics University, Baku, Azerbaijan.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3818-8443>

e-mail: polinaibn@gmail.com

³ **Юсіфова Гульшан Ельшан**, студент факультету економіки, Азербайджанський державний економічний університет, Баку, Азербайджан.

Yusifova Gulshan Elshan, student of the Faculty of Economics, Azerbaijan State Economics University, Baku, Azerbaijan.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3918-8448>

e-mail: yusifovagulsan8@gmail.com

бюджетування, вважаю, однак, за необхідне визначити вихідні теоретичні положення щодо цих понять, які досі були дискусійними. *Метою статті є проведення оцінки стану кредитування реального сектору та тенденцій його розвитку в сучасних умовах. Методи, використані в дослідженні:* опитування, кількісна оцінка, ранжування, бальна оцінка та ін. *Гіпотеза дослідження.* При вирішенні питань щодо забезпечення достатньої прозорості витрат на утримання того чи іншого державного об'єкта виникає проблема співвідношення видатків, що фінансуються з бюджету, та видатків за рахунок допомоги (грантів та спонсорства). Прозорість вимагає інтеграції інформації про витрати, фінансовані за рахунок допомоги, для прийняття рішень і бюджетної звітності. *Вклад основного матеріалу.* Держава сприяє формуванню високоєфективних економічних організацій, здатних працювати на внутрішньому та світовому ринках в умовах жорсткої конкуренції, концентрації ресурсів на перспективних напрямках для оновлення виробництва. Інструменти прямого державного впливу мають бути спрямовані на підтримку приватної ініціативи саме для розвитку сучасних і новітніх технологічних структур, стимулювання інвестиційної діяльності у відповідних сферах. *Оригінальність та практична значущість дослідження.* Те, як визначається сам термін «бюджет», має принципове значення для максимально ефективного управління бюджетним процесом. У більшості випадків ця концепція обмежується оцінками, що стосуються щорічних асигнувань коштів відповідним законодавчим органом. Однак така концепція може охоплювати лише невелику частину всіх фіскальних операцій. *Висновки.* Розмір бюджетного дефіциту залежить від багатьох факторів. Наприклад, влада під тиском громадськості чи опозиції не може зупинити необґрунтоване зростання заробітної плати, особливо в умовах високої інфляції, а обсяг дефіциту бюджету, відповідно, збільшується на суму економічно необґрунтованої заробітної плати. У таких випадках, за відсутності інших джерел покриття дефіциту бюджету, уряд вдається до «традиційного» для такої ситуації методу покриття дефіциту бюджету – кредиту ЦБ.

Ключові слова:

бюджет, грошово-кредитна політика, фінансова система, реальний сектор, фіскальна політика.

Formulation of the problem. Thanks to the budget, each state collects parts of the country's financial resources in its own hands to fulfill the economic and social tasks assigned to it.

The need to single out individual links of the financial system is caused by the difference in the participation of subjects of economic relations in the formation, distribution and redistribution of GDP, the formation and use of income. The most important link in the financial system is state and municipal finance, which, in turn, is represented by:

- budgetary system, consisting of the state budget, the budget of the Nakhchivan Autonomous Republic, local budgets;
- target off-budget funds;
- state credit.

In general, I share this point of view on the structure of the links of the financial system. I believe that it is necessary to more accurately define the features of each link in the budget system. It is impossible to include in one group all off-budget funds and off-budget funds. Off-budget funds are state-owned, and their formation is carried out at the expense of relevant taxes and other revenues established by the legislative acts of the republic (for example, in Azerbaijan - the Social Protection Fund, Road Fund, Employment Fund, etc.), and extra-budgetary funds of ministries, departments,

budgetary organizations are formed by organizing paid services to individuals and legal entities. Therefore, in the above definition, targeted extra-budgetary funds can be divided into two groups: state extra-budgetary funds, and extra-budgetary funds of ministries, departments and budgetary organizations.

The concept of completeness of information goes beyond what is usually presented in the state budget and account statements. The available performance indicators of the state budget of the republic in terms of revenues and expenditures in recent years should be carefully analyzed according to a strictly substantiated group of reasons and factors, and conclusions and reasoned proposals based on the results of the analysis should be submitted to the Cabinet of Ministers and the Presidential Administration of Azerbaijan, and also serve as a subject of discussion in the Parliament republics.

Analysis of recent research and publications. The third principle is the openness of the preparation, results of budget execution and budget reporting. These are the traditional forms regarding the coverage, accessibility and reliability of fiscal information [1]. Particular attention should be paid to the development and harmonization of international statistical and accounting standards in relation to government reporting. Fourth, independent guarantees of validity. This

is the provision of transparency of statistical indicators through external audit, which, in turn, encourages public administration to conduct an independent audit. By following these principles, it will be possible to ensure transparency in the fiscal sphere.

Ensuring transparency in the fiscal sphere is one of the aspects of good governance in this area, and therefore it is useful to distinguish transparency from the effectiveness of government activities. At the same time, attention should be paid to all aspects of management that are clearly interconnected [2]. Fiscal reporting practices are central to effective fiscal management. Therefore, full, reliable and timely reporting on the budgetary and non-budgetary activities of government bodies acquires a special need. In setting priorities for transparent reporting, a detailed assessment of the existing fiscal management system should be undertaken to identify specific weaknesses [3].

The purpose of the research is conducting an assessment of the state of real sector crediting and its development trends in modern conditions.

Presentation of the main material. For the effective management of the fiscal sphere, it is important to centralize the powers to determine tax policy, spend and borrow funds in the Ministry of Finance. In recent years, a different practice has developed in Azerbaijan. The transformation of the State Tax Inspectorate into the Ministry of Taxes and the transfer to it of all powers in the field of determining tax policy, as well as the minimization of the role of the Ministry of Finance in borrowing funds under government guarantees, testify to this.

A major issue at any level of government is the distribution of responsibilities between central ministries (eg planning, economics and finance) and spending ministries. Different countries approach this issue differently. In countries with a tradition of central economic development planning, fiscal management functions are divided between the ministry of planning or economy (responsible for the investment or development budget) and the ministry of finance (responsible for the operating budget). In other countries, different ministries and departments are responsible for different fiscal management functions (eg macro-fiscal policy, budgeting, accounting).

Countries also differ in the relative powers of central ministries and spending ministries.

When issues related to ensuring sufficient transparency of the costs incurred for the

maintenance of a particular state entity are resolved, a problem arises related to the relationship between budget-financed expenditures and expenditures through assistance (grants and sponsorship). Transparency requires the integration of aid-financed spending information for decision-making and budget reporting.

The level of subsidizing lower budgets has been and remains relevant for any country, since it simultaneously indicates the level of economic development of each territory. The principle applies here: the better developed the region's economy, the lower the level of subsidies, and vice versa, the less developed the region's economy, the greater the level of subsidies from the higher budget.

The state helps the formation of highly efficient economic organizations capable of operating in the domestic and world markets in an environment of fierce competition, and concentrating resources on promising areas for updating production. Instruments of direct state influence should be focused on supporting private initiative specifically for the development of modern and newest technological structures, stimulating investment activity in the relevant areas.

Unemployment is one of the most important objects of study of macroeconomics. On a global scale, the unemployment rate, except for the economic depression of the 30s, did not exceed 5-6 percent of the total labor force.

Another, no less important object of study of macroeconomics is international trade, i.e., the country's trade balance. The trade balance says a lot about the state of the economy of each country. A positive trade balance means the excess of exports over imports and, conversely, a negative balance means the superiority of imports over exports. When analyzing the country's trade balance, it is possible to establish the reasons for this or that lag in certain sectors of the economy.

Fully share the point of view of the first group of economists who do not deny either the regulatory role of governments or the influence of fiscal and monetary policy in the economic development of the country. The example of the Republic of Azerbaijan has shown that the government's policy in the tax-budgetary and monetary areas not only influences general economic trends. There are reasons to say that general economic trends, especially in countries with economies in transition, depend on the correctness of fiscal and monetary policies. The budgetary policy of the government is interconnected with

general economic trends. During the implementation of economic and structural reforms in various areas, many problems arise that require urgent support from the state. For example, after the denationalization of enterprises and organizations, a large amount of financial resources is required to support private business by the state. As a result of the lack of primary capital in the hands of entrepreneurs, after the privatization period, it is practically impossible to establish production and output at most enterprises. In Azerbaijan, these are established farms and other private agricultural enterprises. After the land reform, farmers who do not have primary capital, equipment, fuel, mineral fertilizers, and other necessary funds for growing agricultural products are practically left alone with the plot of land that they got as a result of the land reform. At the same time, if the government, as a result of conducting a correct budget policy, supports a

certain category of entrepreneurs, then, without a doubt, this will have a positive impact on general economic trends.

After the implementation of government programs for financial stabilization, starting from 1997, lines on supporting the private sector, including farms, began to appear in the draft state budget of Azerbaijan.

The general economic level of the country also depends on the correct conduct of monetary policy. After economic and structural reforms, a sufficiently large amount of financial resources is required to support the private sector. But when implementing stabilization programs based on the principles of restrictive monetary policy, the Central Bank raises the discount rate to a level higher than the annual inflation rate, after which enterprises are practically deprived of a credit source of financing that replenishes working capital lost due to inflation (Figure 1).

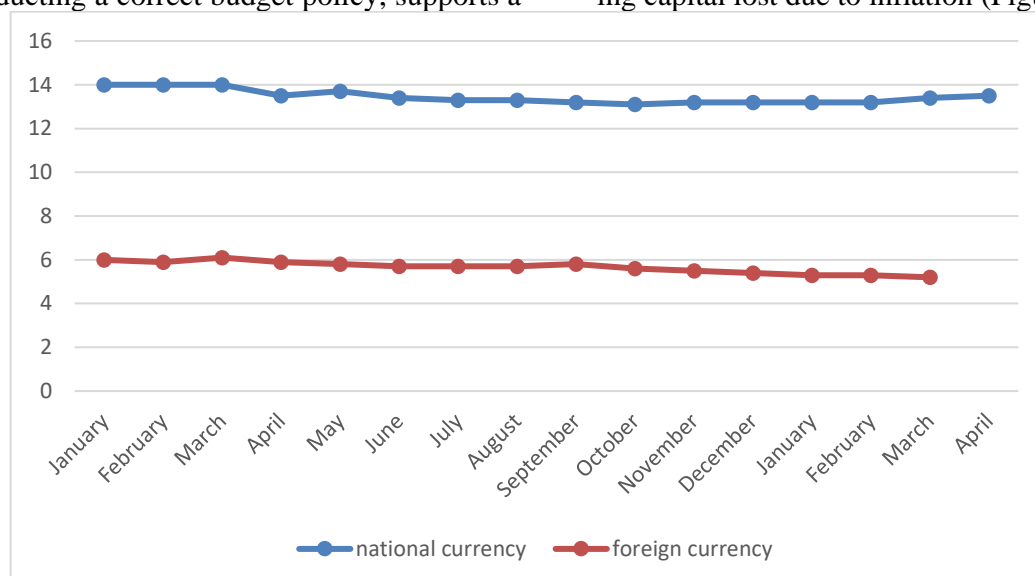

Figure 1 – Average Credit Interest Rate
Source: compiled by the authors

The volume of long-term loans to the economy, which are the basis of its development, has practically contributed to the work of many enterprises and economic organizations. At the same time, deliberate stimulation of the issuance of short-term trade credits has led to the fact that most private enterprises are closely involved in the export of various consumer goods. Naturally, here certain interests of enterprises engaged in exporting goods to the country were stimulated by obtaining higher profits in comparison with production.

The result of such a policy was that Azerbaijan, which has 9 out of 11 climatic zones in the world, as well as almost all the necessary

natural resources, including huge reserves of oil and gas, fertile land, today exports many consumer goods, including food products.

If we add more positive phenomena in obtaining loans, which have become widespread in the banking system, starting from the National Bank of the Republic itself, then it will become clear why entrepreneurs apply to the banks of the republic for obtaining long-term loans for production. To analyze the reasons for the relatively greater interest in short-term loans, it is necessary to consider a number of issues related to the quality of goods imported into the republic, customs services for importers, smuggling of goods, etc.

If we talk about investment and innovation activity, the point of view of a prominent Russian economist S.Yu. Glazyev: "From the standpoint of modern practice and theory of economic growth, a way out of the crisis and a new economic recovery are excluded without the aiming of the state budget policy at the maximum stimulation of investment and innovation activity (as is known, innovations overcome depression). For this, both direct state investments and indirect stimulation of investors, including through the provision of state guarantees, are used. Development institutions play an important role in increasing investment in a non-equilibrium economy. Thus, with the help of the budget, the state is able to expand the final demand, helping to overcome the depression. Thus, at one time, a way out of the "Great Depression", the post-war reconstruction of the economy, as well as the rapid growth of new industrial countries were ensured.

The budget deficit is one of the most important characteristics of the state of the economy and finances of the country. Before turning to the problems of regulating and optimizing the sources of financing the budget deficit, we present the following conclusion of Dr. Econ. Sciences T.A. Pozdnyakova, who writes in her monograph "Finance in the System of State Regulation of Socio-Economic Processes" that "... the scientific basis of the ongoing transformations is significantly limited by the lack of clarity of the available general theoretical developments and the abundance of often opposing opinions on fundamental issues of financial science. The economic feasibility of a radical break in the ideas that have developed in this area requires a reassessment of the basic provisions of financial theory, in particular, such as:

- the boundaries of finance in the system of commodity-money management;
- evolution of financial relations in the conditions of market formation;
- reassessment of the peculiarities of functioning and importance of individual spheres and links of the financial system;
- quantitative and qualitative impact of financial relations on social reproduction;
- necessity, essence, scope and forms of financial regulation at micro and macro levels;
- the role of financial impact in the mechanism of state regulation of socio-economic processes;
- the importance of financial policy in the dynamic change of the economic model;

- improvement of the financial mechanism under the influence of changes in business conditions;

- transformation of the financial management process, including the regional aspect of this management".

Conclusions and prospects for further research. The resulting budget deficit is difficult to eliminate, including for political reasons. The countries that managed to avoid serious debt distress in the 1980s are precisely those countries that were able to control their budget deficits. Of course, the budget deficit needs to be financed. Experience and study of the relationship between loans and macroeconomic parameters, as well as the process of debt management, show that governments tend to first outline a program of public spending restructuring, and then, if domestic resources are not enough to finance it, they try to secure financing from external sources.

An external loan is a state debt to citizens and organizations of foreign states, as well as to international organizations. External debts are considered the most "dangerous" in comparison with internal debts, since the state is obliged to strictly comply with the agreed payment schedule for both interest and principal debt. In addition, late fulfillment of guaranteed obligations by the government may result in international complications, a scandal for the state, etc. Foreign loans allow the country to invest and consume in excess of what its economy produces. Efficient use of borrowed resources to finance capital accumulation accelerates economic progress. In fact, a country can finance capital accumulation not only by mobilizing domestic savings, but also by attracting savings from countries where there is a sufficient capital surplus. The gain from external borrowing can be faster economic growth. However, if a country attracts external resources, then it must also create and maintain an effective external debt management system.

The appearance of a deficit is evidence of a shortage of budget revenues to cover existing government spending. But with all this, the main thing is not what part of the budget expenditures after determining all sources of income remains unbalanced, but, no less important, what part of the expenditures can be considered quite reasonable. The availability of alternative sources to cover the resulting deficit is also important. After all, in principle, the budget deficit can be covered by several sources, including such an inflationary source as a loan from the Central Bank. Determining the most acceptable option

for covering the budget deficit can only take place if the government has a financial and budgetary policy justified for a given stage of economic development.

The size of the budget deficit depends on many factors. For example, the government, under pressure from the public or the opposition, cannot stop unreasonable wage growth, especially in conditions of high inflation, while the volume of the budget deficit, respectively, increases by the amount of economically unjustified wages. In such cases, in the absence of other sources of covering the budget deficit, the government resorts to the "traditional" methods for such a situation to cover the budget deficit - a loan from the Central Bank.

References

1. The Constitution of the Republic of Azerbaijan. (1996). Baku: Azerneshr.
2. Tax Code of the Republic of Azerbaijan. (2000). Baku: Publishing House "Businessman's Bulletin".
3. Law of the Republic of Azerbaijan "On the National Bank of the Republic of Azerbaijan" (1996). Baku 10.06.1996. No. 118-1G. *Bulletin of a businessman*, 32.
4. Law of the Republic of Azerbaijan "On the State Budget" (1999). Baku 18.05.1999. *Azerbaijan*, 23.
5. Reports on the execution of the state budget of Azerbaijan for 1991-2000.
6. Ganbarov, F. A. (2012). *Foreign economic relations and problems of economic growth*. Baku, 167.
7. State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, official publication. (2021). *Statistical Bulletin*, Baku.
8. The concept of "Azerbaijan-2020: A look into the future". (2012).
9. Strategic "road map" for the national economy. (2016). *Azerbaijan Republic Perspective*.

Література

1. Конституція Азербайджанської Республіки. Баку: Азернешр, 1996.
2. Податковий кодекс Азербайджанської Республіки. Баку: Видавництво «Вісник бізнесмена», 2000.
3. Закон Азербайджанської Республіки «Про Національний банк Азербайджанської Республіки». Баку 10.06.1996. № 118-1Г. *Вісник підприємця*. 1996. №32.
4. Закон Азербайджанської Республіки «Про державний бюджет». Баку 18.05.1999. *Азербайджан*. 1999. 23 липня.
5. Звіти про виконання державного бюджету Азербайджану за 1991-2000 роки.
6. Ганбаров Ф. А. *Зовнішньоекономічні зв'язки та проблеми економічного зростання*. Баку, 2012. 167 с.
7. Державний комітет статистики Азербайджанської Республіки, офіційне видання, *Статистичний бюлетень*. Баку, 2021.
8. Концепція «Азербайджан-2020: Погляд у майбутнє», 2012.
9. Стратегічна «дорожня карта» національної економіки. Азербайджанська Республіка Перспектива, 2016.

Стаття надійшла

до редакції : 15.11.2022 р.

Стаття прийнята

до друку: 29.12.2022 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Qocayeva E., Dziadziulia P., Yusifova G. Assessment of the state of lending to the real sector and its development trends in modern conditions. *Часопис економічних реформ*. 2022. № 4(48). С. 41–46.

БАЛАНСУВАННЯ РІВНІВ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ ТА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АЕРОКОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2022.4.07>

Постановка проблеми. Для регулювання та стабілізації економічної ситуації урядом реалізується низка заходів. У сфері оподаткування найважливіші заходи пов'язані з реалізацією податкової політики. При цьому одним із інструментів податкової політики держави є регулювання податкового навантаження. Його величина винятково важлива для ефективного розвитку економіки, оскільки забезпечує баланс між платниками податків та державою за допомогою збереження мотивації до діяльності у перших та забезпеченням фінансовими ресурсами другого. Оцінка впливу податкового навантаження на фінансову стійкість суб'єкта господарювання є одним з актуальних напрямків досліджень, оскільки створює інформаційно-аналітичну основу для розробки управлінських рішень, націлених на збереження сталого розвитку підприємства аерокосмічної галузі. *Мета дослідження* є формування підходу до балансування рівнів податкового навантаження на фінансової стабільності підприємства аерокосмічної галузі. *Методологічною основою дослідження* стали наукові публікації та монографічні видання, статті журналів та матеріали науково-практичних конференцій. Під час проведення дослідження було використано контент-аналіз наукової періодики; порівняльний критичний аналіз існуючих підходів та методів аналізу фінансової стійкості та податкового навантаження; аналіз господарської діяльності підприємств аерокосмічної галузі; статистичні методи аналізу. *Основною гіпотезою дослідження* стало припущення щодо можливості оптимального балансування рівнів податкового навантаження та фінансової стійкості підприємств аерокосмічної галузі. *Виклад основного матеріалу.* У статті досліджено основні недоліки трактування поняття та визначення рівня податкового навантаження в Україні, оцінено їх вплив на визначення збалансованого рівня податкового навантаження та фінансової стійкості підприємств аерокосмічної галузі; проаналізовано існуючі підходи та методики оцінки впливу податкового навантаження на фінансову стійкість підприємства; розроблено методичний підхід щодо оцінювання впливу податкового навантаження на фінансову стійкість підприємств аерокосмічної галузі. *Оригінальність та практична значимість* означено в розробці методичного підходу до оцінювання впливу податкового навантаження на фінансову стійкість підприємств аерокосмічної галузі, що передбачає поетапний розрахунок інтегрального показника фінансової стійкості. *Висновки та перспективи подальших досліджень.* Доведено, що податкова політика України сьогодні акцентується на виконанні фіскальної функції, в той час як її регулююча та стимулююча функції мінімізовані. Така тенденція породжує проблему оптимізації податкової політики, яка лишається однією з найактуальніших у процесі становлення ринкових відносин і забезпечення економічного зростання України. Методологія визначення збалансованого рівня податкового навантаження є заходом структурування податкових відносин держави, юридичних та фізичних осіб із урахуванням та балансуванням інтересів кожної зі сторін. Реалізація запропонованої методології визначення збалансованого рівня податкового навантаження є новим, раніше не запропонованим рішенням структурування податкових відносин в Україні, що складає його практичну значущість.

Ключові слова:

фінансова стійкість, податкове навантаження, балансування, підприємство аерокосмічної галузі.

¹ **Ліхоносова Ганна Сергіївна**, д-р екон. наук, професор, професор кафедри фінансів, обліку і оподаткування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Likhonosova Ganna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of Finance, accounting and taxation Department, National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6552-8920>

e-mail: a.likhonosova@gmail.com

² **Перепелиця Юліанна Геннадіївна**, здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Магістр», спеціальності 071 «Облік і оподаткування», Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Perepelytsia Yuliana, the recipient of higher education with the Master's degree, 071 Accounting and Taxation Speciality, National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0001-6684-161X

e-mail: y.g.perepelitsya@student.khai.edu

BALANCING THE LEVEL OF TAX BURDEN AND FINANCIAL STABILITY OF ENTERPRISES IN THE AEROSPACE INDUSTRY

Formulation of the problem. The government implements a number of measures to regulate and stabilize the economic situation. In the field of taxation, the most important measures are related to the implementation of tax policy. At the same time, one of the instruments of the tax policy of the state is the regulation of the tax burden. Its value is extremely important for the effective development of the economy, as it ensures a balance between taxpayers and the state by maintaining the motivation for activity in the former and providing financial resources to the latter. The assessment of the impact of the tax burden on the financial stability of the economic entity is one of the current areas of research, as it creates an informational and analytical basis for the development of management solutions aimed at preserving the sustainable development of the aerospace industry enterprise. *The purpose of the study* is to develop an approach to balancing the levels of the tax burden on the financial stability of the aerospace industry enterprise. Scientific publications and monographic editions, magazine articles and materials of scientific and practical conferences became the *methodological basis of the research*. Content analysis of scientific periodicals was used during the research; comparative critical analysis of existing approaches and methods of analysis of financial stability and tax burden; analysis of economic activity of enterprises in the aerospace industry; statistical methods of analysis. *The main hypothesis of the study* was an assumption about the possibility of optimal balancing of tax burden levels and financial stability of aerospace enterprises. *Presenting main material.* The article examines the main shortcomings of the interpretation of the concept and determination of the level of tax burden in Ukraine, evaluates their influence on the determination of the balanced level of tax burden and financial stability of enterprises in the aerospace industry; the existing approaches and methods of assessing the impact of the tax burden on the financial stability of the enterprise are analyzed; a methodical approach was developed for assessing the impact of the tax burden on the financial stability of aerospace enterprises. *The originality and practical significance* are defined in the development of a methodical approach to assessing the impact of the tax burden on the financial stability of aerospace enterprises, which involves the step-by-step calculation of the integral indicator of financial stability. *Conclusions and prospects for further research.* It is proven that the tax policy of Ukraine today focuses on the performance of the fiscal function, while its regulatory and stimulating functions are minimized. Such a trend creates the problem of tax policy optimization, which remains one of the most relevant in the process of establishing market relations and ensuring economic growth of Ukraine. The methodology for determining the balanced level of the tax burden is a measure of structuring the tax relations of the state, legal entities and individuals, taking into account and balancing the interests of each of the parties. The implementation of the proposed methodology for determining the balanced level of the tax burden is a new, previously unproposed solution for structuring tax relations in Ukraine, which is its practical significance.

Key words:

financial stability, tax burden, balancing, aerospace industry enterprise.

Постановка проблеми. Історія розвитку національної системи оподаткування свідчить про те, що податки можуть бути не лише джерелом наповнення бюджетів різних рівнів, а й інструментом регулювання тих чи інших соціально-економічних процесів, як наприклад, перерозподілу доходів між членами суспільства, стимулювання окремих видів господарської діяльності та обмеження розвитку інших тощо [2]. Свідоме використання державою податків для досягнення певної мети проходить у рамках її податкової політики.

Сьогодні, акцент у податковій політиці України робиться на фіскальній функції, а її регулююча та стимулююча функції виконуються не в повній мірі, тому проблема оптимізації податкової політики лишається однією з найактуальніших у процесі становлен-

ня ринкових відносин і забезпечення економічного зростання України. Фіскальний вплив податкової системи на економіку країни можна оцінити за допомогою показника податкового навантаження, який формується шляхом поєднання показників окремих податків. Шляхом регулювання кількості податків, ставок податків та баз оподаткування держава формує загальний обсяг податкового навантаження, збільшує його або зменшує. Саме тому поняття «податкове навантаження» набуває особливого значення та актуальності в сьогоденній ситуації країни.

Дослідження алгоритму визначення та розрахунку податкового навантаження є вихідною базою проведення податкових реформ, розвитку векторів впливу податків, виявлення сфер надлишкового податкового тиску та обґрунтування збалансованого рівня

податкового навантаження [8], який дасть змогу задовольнити потреби платників податків та держави у балансі та сприяти соціально-економічному розвитку країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях таких авторів як Соколовська А. М. [8], Годованець О. В. [1], Ярова Н. В. [9], Новік О. І. [7] та Лазур С. П. [4] можна проаналізувати різні підходи до визначення «податкового навантаження», що ускладнює розуміння цього поняття та призводить до появи різних методик розрахунку показника, що в свою чергу знижує достовірність результатів розрахунків. Сучасний термінологічний апарат оперує такими поняття-

ми як податковий тягар, податкове навантаження, податковий тиск, рівень оподаткування. У наукових працях та публіцистиці зустрічаються випадки, коли ці поняття ототожнюються або сприймаються як синоніми.

Отже, **метою статті** є формування підходу до балансування рівнів податкового навантаження на фінансової стабільності підприємства аерокосмічної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для визначення терміну «податкове навантаження», проаналізуємо думки сучасних авторів з приводу тлумачення цього поняття (таблиця 1).

Таблиця 1 – Аналіз тлумачень категорії «податкове навантаження»

№	Автор	Тлумачення поняття	Особливості
1	Соколовська А. М. [8]	«Ефект впливу податків на економіку в цілому та на окремих її платників, пов'язаних з економічними обмеженнями, що виникають у результаті сплати податків і відволікання коштів від інших можливих напрямів їх використання»	Підкреслюється податковий тягар на платника податків, не враховуються соціальні блага як вигода сплати податків
2	Годованець О. В. [1]	«Узагальнена характеристика діяльності податкової системи держави, яка показує, як податки впливають на фінансовий стан платників податків або на народне господарство в цілому»	Узагальнене визначення, відсутність конкретики щодо особливості податкового навантаження
3	Ярова Н. В. [9]	«Показник, що найбільшою мірою характеризує взаємодію фіскальної та регулюючої функцій податків, а також ступінь централізації та усупільнення ВВП і його складових, який, з одного боку, містить відбиток суб'єктивних дій уряду, а з другого, – відображає об'єктивні ринкові закономірності»	Найбільш конкретизований показник, що оцінює поняття податкового навантаження як з боку держави, так і з урахуванням ринкових закономірностей

Джерело: узагальнено авторами на підставі: [1, 8, 9]

Аналізуючи вищезазначені тлумачення поняття «податкове навантаження», можна зробити висновок, що єдиного спільного визначення не існує. Розбіжність існує у кожному з визначень вчених, оскільки одні за основу беруть доходи платника податків, інші, навпаки, – його витрати. Деякі звертають увагу тільки на загальну суму податків, сплачених до бюджету, інші співставляють їх з ВВП або ВНП за умови розгляду податкового навантаження на макrorівні, в той час як на макrorівні податкове навантаження співвідносять до валових доходів платників.

Можна припустити, що найбільш точне та вичерпне визначення зустрічається у працях Ярової Н. В. [9], оскільки авторка розуміє під податковим навантаженням перш за

все показник, що ілюструє ефективність провадження податкової політики держави, та залежить не лише від її внутрішніх показників (ВВП та рівень розвитку), а й бере до уваги зовнішні, – ринкові зміни загалом. Варто підкреслити, що дане трактування є чітким, проте характеризує податкове навантаження з точки зору держави, а не окремого платника податку (як юридичної, так і фізичної особи).

Виходячи із проведеного аналізу, доцільно сформулювати власне визначення поняття «податкове навантаження». Так, можна визначити податкове навантаження як числовий індикатор ефективності застосування фіскальної, стимулюючої та регулюючої функцій податкової політики держави до кожного платника податків, із урахуванням його інди-

відуального податкового потенціалу та податкової активності.

Варто відзначити, що особливістю даного визначення є необхідність приділення уваги держави до кожного платника податків як окремого учасника податкових відносин, із застосуванням відповідних особливостей стягування податків та пошуку оптимального рівня податкового тиску. Держава має відокремлювати кожного платника податків та враховувати при стягненні податків характерні йому особливості, адже такий підхід встановлює більш довірчі відносини між державою та платником та породжує у нього свідомість сплати податків, що є головним завданням податкової політики будь-якої держави. Тому, в даному контексті проаналізуємо алгоритм розрахунку податкового навантаження на рівні держави.

Так, для розрахунку податкового навантаження на рівні держави використовують різні методи, а саме [3]: через визначення податкових коефіцієнтів, номінальних податко-

вих ставок та з використанням середніх ефективних податкових ставок.

Податковий коефіцієнт є відношенням розміру податкових вилучень до первісного фінансового потоку, що передувало процесу вилучення [3]. Зміна коефіцієнта буде перебувати в діапазоні від 0 (податкові вилучення відсутні) до 1 (весь вхідний потік вилучається в якості податку).

Ефективна ставка характеризує фактичний рівень оподаткування, тобто показує не законодавчо визначену, а реальну ставку оподаткування, якою оподатковується об'єкт. Це пов'язано з тим, що при розрахунку ефективної ставки податку враховуються особливості діючої системи оподаткування, а саме наявність прогресивної шкали ставок, податкової знижки, податкових вирахувань та інші особливості.

Наведемо у табл. 2 розрахунок податкового навантаження на рівні держави за двома методами: за податковими коефіцієнтами та ефективною ставкою.

Таблиця 2 – Методи розрахунку податкового навантаження на рівні держави

Методи розрахунку податкового навантаження		
1. Через визначення податкових коефіцієнтів		
Опис варіантів розрахунку	Формула розрахунку	Результат
1.1 враховується частина ВВП, що перерозподіляється лише через податкові надходження Зведеного бюджету;	$ПН = ФПН / ВВП * 100 \%$; де ПН – податкове навантаження; ФПН – фактичні податкові надходження; ВВП – валовий внутрішній продукт.	Такий розрахунок значно занижує реальний рівень податкового тиску на платників.
1.2) враховується частина ВВП, що перерозподіляється не лише через податкові надходження Зведеного бюджету, а й за рахунок внесків до позабюджетних фондів;	$ПН = (ФПН + ВПФ) / ВВП * 100 \%$; де ВПФ – внески до позабюджетних фондів;	Така методика розрахунку податкового навантаження є більш вдалою та вже відображає реальний податковий тягар, що несуть платники податків та зборів;
2. З використанням середніх ефективних податкових ставок		
2.1) Ефективна ставка податку на прибуток	$ЕС_{пп} = ПП / ФР * 100 \%$; де ЕС _{пп} – ефективна ставка податку на прибуток; ПП – загальна сума сплаченого податку на прибуток; ФР – фінансовий результат прибуткових підприємств.	Розрахунок дає можливість математичним шляхом визначити ефективну ставку основних, бюджетоутворюючих податків, а саме: ПДВ, податок на прибуток та ПДФО

2.2) Ефективна ставка податку на додану вартість	$\text{ЕСПДВ} = \text{ПДВ} / \text{КСВ} * 100 \%;$ де ЕСПДВ – ефективна ставка податку на додану вартість; ПДВ – загальна сума сплаченого податку на додану вартість; КСВ – сума кінцевих споживчих витрат домогосподарств.	Розрахунок дає можливість математичним шляхом визначити ефективну ставку основних, бюджетоутворюючих податків, а саме: ПДВ, податок на прибуток та ПДФО
2.3) Ефективна ставка податку на доходи фізичних осіб	$\text{ЕСПДФО} = \text{ПДФО} / \text{ОДФО} * 100 \%;$ де ЕСПДФО – ефективна ставка податку на доходи фізичних осіб; ПДФО – загальна сума сплаченого податку на доходи фізичних осіб; ОДФО – сума оподатковуваних доходів фізичних осіб	

Джерело: узагальнено авторами на підставі: [3, 4]

Наведені методи визначення податкового навантаження на рівні держави є одним зі способів прогнозу як майбутніх податкових надходжень, так і аналізу вже отриманої величини податків, при чому аналіз можливий у розрізі кожного окремого податку.

Тоді як визначення податкового навантаження Ярової Н. В. є найбільш вичерпним та влучним на рівні держави, трактування податкового навантаження на підприємстві найбільш чітко описує Соколовська А. М. [8], за яким податкове навантаження – це загальна сума податків по відношенню до доходу, з якого вони сплачуються підприємством, а також рівень економічних обмежень, що створюються через таку сплату і відволікання ресурсів від інших можливих напрямів їх використання. Тобто, визначення податкового навантаження для держави та для підприємства є абсолютно різними, оскільки держава вбачає в підвищенні податкового навантаження потенційні додаткові доходи, а той час як для підприємства це лише додаткові витрати і втрата можливості розподілити ресурси на потреби бізнесу.

В даній економічній ситуації для держави пріоритетною є фіскальна функція податку, в той час як платник податку потребує, щоб держава надала певні економічні та соціальні блага в обмін на сплачені податки. В цьому випадку державі слід пробудити податкову свідомість платників, шляхом активізації розподільчої та стимулюючої функцій податків [3]. Тут бачимо, що визначення подат-

кового навантаження Годованця О. В. [1] також є влучним, оскільки податкове навантаження справді ідентифікує діяльності та визначає ефективність податкової системи держави та одночасно ілюструє, яким чином податки впливають не лише на народне господарство, а й на фінансовий стан платників податків, зокрема окремих підприємств. Крім цього, важливість показника податкового навантаження на рівні окремого підприємства має одну із найголовніших ролей в економіці підприємства з таких причин. Із рис. 1 бачимо, що податкове навантаження є важливим для підприємства як на початку його діяльності (вибір організаційно-правової форми господарської діяльності), так і протягом господарювання (розробка власного податкового менеджменту на підприємстві). Важливість податкового навантаження для підприємства пояснює необхідність його розрахунку, яка може бути проведена за такими основними показниками (таблиця 3).

Беручи до уваги подані вище погляди авторів, можна дати таке робоче визначення фінансової стійкості підприємства аерокосмічної галузі: фінансова стійкість – це характеристика фінансового становища підприємства, його діяльність у умовах ринкової економіки, що відбиває стабільність його функціонування динаміці, його фінансову незалежність з допомогою правильного маневрування фінансовими ресурсами, тобто забезпечення постійної платоспроможності.

Таблиця 3 – Розрахунок рівня податкового навантаження для підприємств аерокосмічної галузі

Показники, що застосовуються для розрахунку податкового навантаження		
<i>Частка податкових відрахувань у доходах підприємства</i>		
Опис показників для розрахунку	Формула розрахунку	Результат
Частка податкових виплат підприємства (П2) в загальній сумі прибутку.	$P2 = PV/БП * 100\%$ де PV – податкові виплати підприємства; БП – прибуток підприємства;	Такий розрахунок дає розуміння, яку частину доходу підприємства займають податкові виплати
<i>Частка податкових відрахувань в об'ємі реалізації</i>		
Частка податкових виплат підприємства (П3) в об'ємі реалізації	$P3 = PV/OP * 100\%$ де Op – об'єм реалізації підприємства;	Розрахунок є корисним для виробничих підприємств.
<i>Показник доданої вартості</i>		
Визначення податкового навантаження по відношенню до доданої вартості	$ПНдв = PV/ДВ * 100\%$ де ДВ – додана вартість (валовий дохід за мінусом амортизації та вартості товарів, робіт та послуг, повністю використаних в процесі виробництва).	Даний метод розрахунку дозволяє визначити, яка частина доданої вартості переходить в податки, а також враховує частку матеріальних витрат, амортизації, трудовитрат в доданій вартості підприємства.

Джерело: узагальнено авторами на підставі : [6]

Важливо відзначити, що як зовнішня ознака фінансової стійкості виступає додаткова здатність підприємства. Вона визначається здатністю суб'єкта економічної діяльності повністю та вчасно виконувати свої зобов'язання. Платоспроможність підприємства визначається наявністю наступних факторів: наявність майна та коштів для погашення зобов'язаності перед постачальниками, підрядниками, державою тощо; наявність власних оборотних коштів; ступінь ліквідності активів.

Коли підприємство аерокосмічної галузі здатне розвиватися за рахунок власних джерел фінансування, воно вважається платоспроможним у короткостроковій перспективі, розраховуючись за поточними боргами, а й у довгостроковій перспективі. Також підприємство має бути ще й кредитоспроможним для того, щоб за потреби залучати зовнішні джерела фінансування. Кредитоспроможність передбачає, що підприємство має можливість отримання кредиту при своєчас-

ному поверненні із відсотками за рахунок власних коштів. Якщо ж підприємство аерокосмічної галузі має тривалий час низький рівень платоспроможності, тобто воно не може розплатитися за всіма зобов'язаннями у разі підвищення їх суми над сумою наявних коштів, це може призвести до банкрутства.

Розглядаючи ці поняття в загальній економічній системі, можна сказати про те, що вони передбачають стабільність функціонування діяльності підприємства під впливом різних факторів. Виходячи з цього, автори пропонують визначити галузі зіткнення понять фінансової та податкової стійкості наступним чином (рисунк 1).

Таким чином, фінансова та податкова стійкість має кілька областей взаємодії і є одним механізмом функціонування підприємства аерокосмічної галузі. Для забезпечення виплати податків та податкових платежів необхідно підтримувати високий рівень платоспроможності, виходячи із рівня фінансової стійкості.

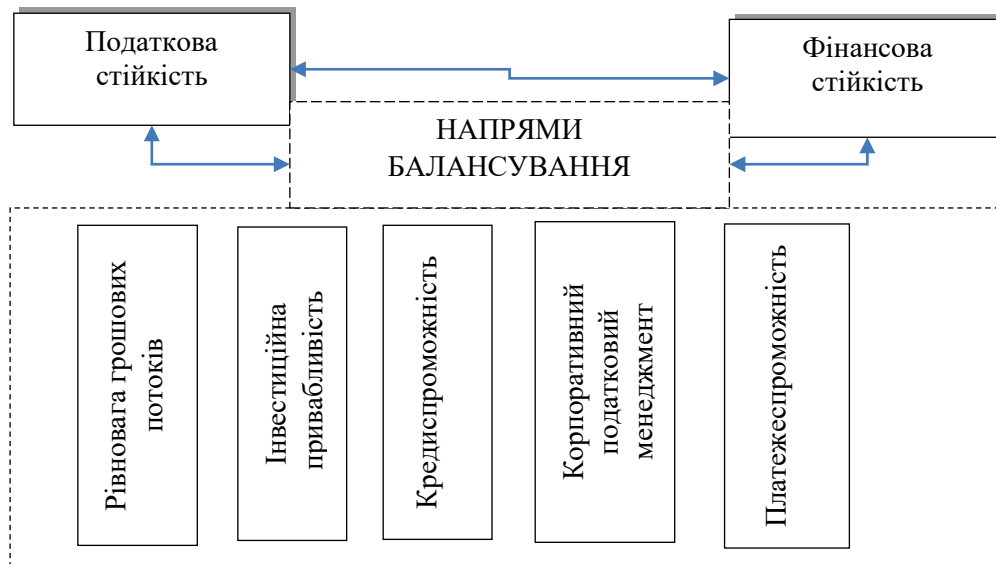

Рисунок 1 – Напрями балансування податкової та фінансової стійкості
Джерело: розроблено авторами

Рівновага грошових потоків забезпечує раціональне розподілення фінансових ресурсів для своєчасного виконання своїх зобов'язань. Інвестиційна привабливість підприємства аерокосмічної галузі передбачає генерування позитивних грошових потоків, що тягне у себе високу кредитоспроможність. При цьому фінансові рішення приймаються з урахуванням податкових наслідків на підприємстві аерокосмічної галузі. Для підтримки загальної стійкості необхідне грамотне здійснення податкової політики на підприємстві та прийняття раціональних фінансових рішень.

Наступний крок оцінювання впливу податкового навантаження на фінансову стійкість підприємства аерокосмічної галузі є рекомендації щодо підвищення та підтримки загальної фінансової стійкості.

Таким чином, запропоновано методичний підхід оцінювання впливу податкового навантаження на фінансову стійкість підприємства аерокосмічної галузі. Поданий підхід складається з трьох послідовних етапів, реалізація яких дозволяє визначити, чи існує взаємозв'язок між досліджуваними показниками.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, структурування податкових відносин всіх учасників може бути проведено шляхом застосування наведеної у дослідженні логіки балансування рівня податкового навантаження та фінансової стій-

кості підприємств аерокосмічної галузі. Розроблено підхід до оцінювання впливу податкового навантаження на фінансову стійкість підприємства аерокосмічної галузі, що передбачає поетапний розрахунок інтегрального показника фінансової стійкості, показника податкового навантаження та їх зіставлення на основі комплексного кореляційно-регресійного аналізу, що узагальнює результати дослідження часових рядів досліджуваних показників та даних одного тимчасового зрізу, що дозволяє отримувати більше обґрунтовані оцінки фінансової стійкості підприємства та її зміни під впливом податкової політики держави.

Література

1. Годованець О. В. Маршалок Т. Податкове навантаження: важливий чинник соціально-економічної стратегії держави. *Економічний аналіз*. 2010. №3. С. 85-86.
2. Концева В. В. Антоненко Н. В., Карлова І. О. Обліково-аналітичне забезпечення оцінки податкового навантаження підприємства. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 29. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/547>.
3. Кучеркова С. О. Окремі аспекти щодо податкового навантаження. *Гроші, фінанси, кредит*. 2019. С. 297–301.

4. Лазур С. П. Податкове навантаження як критерій оцінювання якості податкової політики України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.1. С. 285-290.

5. Матвійчук М. О., Брехов С. С. Оптимізація рівня податкового навантаження на суб'єктів господарювання в Україні. *Молодий вчений*. 2018. С. 926-929.

6. Матвійчук Л. Податкове навантаження вітчизняних підприємств в умовах воєнного стану: методичний аспект. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. №3. С. 192-197.

7. Новік О. І. Тлумачення поняття «податкове навантаження» у вітчизняній та зарубіжній літературі. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 6. С. 756-762.

8. Соколовська А. М., Кошук Т. В. Податкова політика в Україні в контексті тенденції реформування оподаткування у країнах ЄС. *Фінанси України*. 2012. С. 121.

9. Ярова Н.В. Податкове навантаження та його оцінка розвитку : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец.08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит»; Інститут економіки та прогнозування національної академії наук України. Київ, 2010. –21 с.

10. Ліхоносова Г.С. Екстерналії управління рефлексією фінансової та соціально-економічних систем. *Часопис економічних реформ*. 2022. № 3(47). С. 36-42.

References

1. Godovanets, O. V. Marshalok, T. (2010). Tax burden: an important factor of the socio-economic strategy of the state. *Economic analysis.*, 3, 85-86.

2. Kontseva, V. V., Antonenko, N. V., and Karlova, I. O. (2021). Accounting and analytical support for assessing the tax burden of an enterprise. *Economy and society*, 29. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/547>.

3. Kucherkova, S. O. (2019). Certain aspects of the tax burden. *Money, finance, credit*, 297-301.

4. Lazur, S.P. (2013). Tax burden as a criterion for assessing the quality of the tax policy of Ukraine. *Scientific bulletin of NLTU of Ukraine*, 23(1), 285-290.

5. Matviychuk, M. O., Brekhov, S. S. (2018). Optimizing the level of tax burden on business entities in Ukraine. *Young scientist*, 926-929.

6. Matviychuk, L. (2022). Tax burden of domestic enterprises in the conditions of martial law: methodical aspect. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*, 3, 192-197.

7. Novik, O. I. (2015). Interpretation of the concept of "tax burden" in domestic and foreign literature. *Global and national economic problems*, 6, 756-762.

8. Sokolovska, A. M., Koshchuk, T. V. (2012). Tax policy in Ukraine in the context of the trend of tax reform in EU countries. *Finances of Ukraine*, 121.

9. Yarova, N.V. (2010). Tax burden and its assessment of development: autoref. thesis ... candidate economy Sciences: special. 08.00.08 "Money, finance and credit"; Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv, 21.

10. Likhonosova, G. (2022). Externalities of management reflection of financial and socio-economic systems. *Time description of economic reforms*, 3(47), 36-42.

Стаття надійшла
до редакції : 11.10.2022 р.

Стаття прийнята
до друку: 29.12.2022р.

Бібліографічний опис для цитування :

Ліхоносова Г. С., Перепелиця Ю. Г. Балансування рівнів податкового навантаження та фінансової стійкості підприємств аерокосмічної галузі. *Часопис економічних реформ*. 2022. № 4 (48). С. 47-54.

ФОНДОВИЙ РИНОК ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАБІЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2022.4.08>

Постановка проблеми. Для відновлення та стабілізації економічного розвитку в Україні необхідно забезпечити доступність до інвестиційних ресурсів через ефективні механізми формування капіталу. Тому актуальним питанням є дослідження сутності та уточнення функцій фондового ринку в умовах глибокої кризи, а також як інструменту реалізації фінансової політики в країні. *Метою статті* є теоретичне узагальнення сутності категорії фондовий ринок та уточнення функцій фондового ринку під час стабілізації національної економіки. *Предмет дослідження* – сутність та функції фондового ринку в контексті відновлення та стабілізації економічного зростання. *Методи, використані в дослідженні:* узагальнення, порівняння, аналіз, синтез. *Виклад основного матеріалу.* У статті висвітлено дискусійні питання щодо дефініцій «фондовий ринок» та «ринок цінних паперів». Запропоновано уточнене визначення поняття «фондовий ринок» з врахуванням сучасних умов функціонування економіки України. На основі узагальнення теоретико-методологічних засад виділено ключові функції фондового ринку. З'ясовано особливості прояву функцій фондового ринку під час відновлення та стабілізації національної економіки. *Практичне значення одержаних результатів* полягає в формуванні теоретичного базису для визначення пріоритетних напрямків розвитку фондового ринку в кризових умовах. *Висновки дослідження.* Стабілізація національної економіки значною мірою залежить від розвитку та функціонування фондового ринку, який дозволить забезпечити збалансований розподіл капіталу для відновлення стійкості економічного розвитку після завершення воєнних подій в Україні. Фондовий ринок є системою економічно-правових відносин, пов'язаних із емісією та обігом цінних паперів та їх похідних, має діяти згідно з відповідними стандартами й виконувати низку функцій. З огляду на його призначення в економічній системі країни в період глибокої кризи ключовими функціями є мобілізаційна, розподільна (перерозподільна), регулююча, ціноутворююча, інформаційна, стабілізаційна, стимулююча.

Ключові слова:

фондовий ринок, ринок цінних паперів, функції фондового ринку, стабілізація економічного розвитку, капітал.

THE STOCK MARKET AS AN TOOL FOR STABILIZING THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Formulation of the problem. To restore and stabilize economic development in Ukraine, it is necessary to ensure access to investment resources through effective capital formation mechanisms. Therefore, an urgent issue is the study of the essence and clarification of the functions of the stock market in conditions of a deep crisis, as well as as a tool for the implementation of financial policy in the country. *The purpose of the article* is a theoretical generalization of the essence of the stock market category and clarification of the functions of the stock market during the stabilization of the national economy. *The subject of the research* is the essence and functions of the stock market in the context of recovery and stabilization of economic growth. *The methods of the research:* generalization, comparison, analysis, synthesis. *The statement of basic materials.* The article highlights controversial issues regarding the definitions of "stock market" and "securities market". A refined definition of the concept of "stock market" is proposed, taking into account the current conditions of the functioning of the economy of Ukraine. Based on the generalization of the theoretical and methodological principles, the key functions of the stock market are highlighted. The peculiarities of the manifestation of the functions of the stock market during the recovery and stabilization of the national economy have been clarified. *The practical significance of the*

¹ **Середа Олена Олександрівна**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Київ, Україна.

Sereda Olena, Ph.D. of Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance and Banking, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0003-0547-2077

e-mail: sered1010@gmail.com

obtained results lies in the formation of a theoretical basis for determining the priority directions of the development of the stock market in crisis conditions. *Conclusions and perspectives of further research.* Stabilization of the national economy largely depends on the development and functioning of the stock market, which will ensure a balanced distribution of capital to restore the stability of economic development after the end of the war in Ukraine. The stock market is a system of economic and legal relations related to the emission and circulation of securities and their derivatives, it must act in accordance with the relevant standards and perform a number of functions. Given its purpose in the country's economic system during a period of deep crisis, the key functions are mobilization, distribution (redistribution), regulation, price formation, information, stabilization, and stimulation.

Key words:

stock market, securities market, stock market functions, stabilization of economic development, capital.

Постановка проблеми. Незважаючи на різні складнощі в Україні в умовах широкомасштабних воєнних дій національна економіка продовжила функціонування. Вдалось зберегти відносну макроекономічну стабільність та подолати масштабну зупинку виробництва [1]. Але для стабілізації економічного розвитку в Україні необхідно забезпечити доступність до інвестиційних ресурсів через ефективні механізми формування фінансових ресурсів фінансових і нефінансових корпорацій. Ресурсне забезпечення відновлення економіки після кризи внаслідок воєнних обставин потребує широкого використання державних та корпоративних цінних паперів як фондів інструментів формування фінансових ресурсів. Фондовий ринок завдяки своїй фінансовій ресурсомісткості відіграє важливу роль у фінансовій системі будь-якої країни. Функціонування ринку цінних паперів дає змогу забезпечити фінансування потреб суб'єктів господарювання у сфері фінансових та нефінансових корпорацій та держави. Фондовий ринок є значущим також у соціальній та політичній сферах. У політичній сфері розвиток фондового ринку посилює позиції та покращує імідж країни на світовому рівні, що сприяє припливу зовнішніх інвестицій [2]. Дослідження сутності та уточнення функцій фондового ринку як ефективного механізму акумулювання фінансових та інформаційних ресурсів в умовах глибокої кризи, а також інструменту реалізації фінансової політики в країні є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти фондового ринку широко висвітлені в працях вчених, таких як Абуселідзе Г. [3], Барановський О. І. [4], Ботвіна Н.О. [5], Василик О.Д. [6], Головач М. [7], Гноєвий В. Г. [8], Джус С. І. [9], Ємельянова Л. О. [10], Капелюшна Т. В. [2], Онішко С. В., Слободяник А.

[3], Тарасович Л. [3], Тобін Д., Тьюлз Р., Шелудько В., Школьник І.

В центрі уваги науковців перебувають проблеми трактування сутності фондового ринку та визначення його складових. Проведений аналіз наукової літератури підтвердив відсутність єдиного підходу до сутності фондового ринку, а особливо в умовах стабілізації національної економіки та інноваційного розвитку.

Метою статті є теоретичне узагальнення сутності категорії фондовий ринок та уточнення функцій фондового ринку під час стабілізації національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливу роль у забезпеченні розвитку національної економіки відіграють фінансові відносини, які реалізуються на фондовому ринку через його інструменти. Цінні папери і фінансові відносини – це явища, які нерозривно пов'язані з процесами формування фінансових ресурсів, а фондовий ринок є частиною ринку капіталів, де капітал залучається шляхом випуску і продажу цінних паперів. Цінні папери посвідчують корпоративні права, позикові відносини та взаємні зобов'язання щодо майбутніх операцій.

Фондовий ринок забезпечує суб'єктам господарювання доступ до ресурсів, які є додатковими інвестиційними можливостями для учасників. Така перевага є важливою як для фінансового забезпечення окремих суб'єктів господарювання, так і на рівні функціонування усієї фінансової системи. Збільшення масштабів накопичення капіталу в сучасних умовах зумовило розвиток фондового ринку як інституційної складової фінансового ринку. Через фондовий ринок такий капітал перерозподіляється до суб'єктів господарювання, які мають потребу у ньому, що є важливим макроекономічним завданням. У такий спосіб здійснюється вільне переміщення фінансових ресурсів від інвестора до влас-

ника матеріальних благ. Одночасно у суб'єктів господарювання з'являється стимул розвиватися та бути прозорими. Фондовий ринок як економічна категорія відбиває соціально-економічні відносини, які формують зрештою його суть, тобто зв'язки і відносини як усередині самого ринку, так і у взаємодії з іншими економічними категоріями. Фондовий ринок відноситься до тієї частини фінансового ринку, яка функціонує на основі укладення угод з цінними паперами. Повноцінний ринок цінних паперів - це інструмент залучення інвестицій і наповнення бюджету.

Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» визначає фондовий ринок (ринок цінних паперів) як «сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо емісії (видачі), обігу, виконання зобов'язань, викупу та обліку цінних паперів (у тому числі деривативних цінних паперів)» [11], тобто вітчизняне законодавство не відрізняє визначення «фондовий ринок» та «ринок цінних паперів».

Серед науковців сьогодні не існує єдиного підходу до визначення поняття «фондовий ринок», тому для його уточнення логічним є дослідження категорій «фондовий ринок» та «ринок цінних паперів».

Василик О. Д., Шаманська О. І., Слободський С. М. розуміють категорії «фондовий ринок» та «ринок цінних паперів» однаковими, визначає як «особливу сферу ринкових відносин, де завдяки продажу цінних паперів здійснюється мобілізація фінансових ресурсів для задоволення інвестиційних потреб суб'єктів економічної діяльності» [6, с. 326-327; 12].

Гноєвий В.Г., Резяпов К.І. вважають, що «фондовий ринок органічно пов'язаний з рухом вартості в її грошовій формі, утворенням і використанням різноманітних грошових фондів у вигляді цінних паперів [8]. Вони розглядають фондовий ринок з функціональної позиції, як механізм управління макроекономічним розвитком країни, що відображає складну організаційно-економічну систему з високим рівнем цілісності і закінченості технологічного циклу.

Як «сукупність емісійних, облікових і торговельних операцій інвестиційного характеру щодо базових фінансових активів та фінансових інструментів, здійснюваних за допомогою організаторів торгів (фондових бірж), професійних учасників ринку та приватних інвесторів» трактує фондовий ринок

Джус С. І. [9]. На його думку, фондовий ринок є синергією ринка цінних паперів та економічних відносин, що відбуваються в процесі залучення, розподілу й перерозподілу фондів коштів.

Ботвіна Н. О. [5] схиляється до того, що ринку цінних паперів є частиною ринку позикових капіталів, де здійснюється емісія, купівля-продаж цінних паперів. Окрім того, вона вважає, що через інституціональну інфраструктуру ринку цінних паперів акумулюються фінансові ресурси юридичних і фізичних осіб та спрямовуються на виробниче й невиробниче вкладання капіталів.

Барановський О. І. [4] теж ототожнює поняття ринку цінних паперів і фондового ринку, вказує на відсутність межі між довготерміновими і короткотерміновими цінними паперами, уточнює що в торгах, крім акцій та облігацій, беруть участь інструменти грошового ринку і деривативи. Капелюшна Т. В. [2] вважає, що фондовий ринок є складовою ринку капіталів, і від державного регулювання залежить ступінь трансформації інвестиційного капіталу на цьому ринку.

Проведений аналіз визначень дефініцій «фондовий ринок» та «ринок цінних паперів» дозволяє стверджувати, що науковці не зазначають суттєвих відмінностей, які б свідчили про змістовні аспекти їх сутності. Серед найбільш поширених підходів, які використовують в економічній літературі для визначення сутності фондового ринку, можна виокремити такі: частина фінансового ринку або ринку капіталів; механізм, за допомогою якого встановлюються правові та економічні взаємовідносини між учасниками; майданчик для здійснення купівля-продаж цінних паперів; складний механізм пов'язаних з рухом коштів між учасниками ринку.

Тому можна зазначити, що фондовий ринок є одним із сегментів фінансового ринку, на якому у результаті економіко-правових відносин між його учасниками що опосередковують рух капіталів у формі цінних паперів та деривативів. Сутність фондового ринку проявляється в його функціях. З огляду на його призначення в економічній системі країни в період глибокої кризи виокремлюють такі функції: мобілізаційна, розподільна (перерозподільна), регулююча, ціноутворююча, інформаційна, стабілізаційна, стимулююча. Пріоритетами в умовах відновлення України є підвищення ролі фондового ринку у стабілізації національної економіки. З огляду на це з'ясовано вплив фондового ринку під час економічної стабілізації в країні через його функції (таблиця 1).

Таблиця 1 – Вплив фондового ринку під час економічної стабілізації в країні

Функція	Характеристика	Особливості прояву під час економічної стабілізації
Мобілізаційна функція	Залучення тимчасово вільних фінансових ресурсів інвесторів та забезпечення процесу ефективного нагромадження та використання капіталу	Велика кількість учасників і видів цінних паперів дозволяє робити різноманітні операції одночасно.
Розподільча (перерозподільча)	Забезпечення переливу капіталу між галузями та секторами, розподіл і перерозподіл капіталу суб'єктів господарювання	Задоволення потреб суб'єктів фінансових відносин, забезпечення збалансованого потоку капіталу між галузями, секторами, та сферами діяльності
Регулююча	Створення ефективної системи захисту прав та інтересів інвесторів	Множинність форм і видів правовідносин, учасників правочинів, видів цінних паперів дозволяє вирішити будь-які проблеми економічного розвитку
Ціноутворююча	Формування коректної ринкової вартості цінних паперів та фінансових інструментів	<i>Забезпечення швидкого обороту капіталу</i> за ціною, прийнятною для емітентів, інвесторів та посередників
Інформаційна	Забезпечення оперативної інформації про рух індивідуальних капіталів утворення інформаційних індикаторів для інвесторів, індикації загального стану економіки для всіх суб'єктів господарювання	Інформаційні технології біржових операцій, які постійно оновлюються. Миттєва відповідь на новини може як стабілізувати, так і дестабілізувати економічний розвиток
Стабілізаційна	<i>Вилучення "зайвих" коштів</i> із обороту через цінні папери та зниження рівня інфляції	Фінансові ризики можуть призвести до катастрофічних наслідків і, навпаки, вміле державне регулювання може привести до позитивних змін

Джерело: складено автором на основі [3, 7,13]

Функціональним призначенням фондового ринку є регулювання обігу цінних паперів та деривативів шляхом продажу і визначення справедливої ринкової вартості фінансових інструментів. Слід зазначити, що на основі збалансованого законодавства та непрямого втручання можливо скерувати активність учасників фондового ринку відповідно до пріоритетів державної фінансової політики під час стабілізації національної економіки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сьогодні фондовий ринок є складним механізмом і важливим структурним елементом ринкової економіки, який впливає на фінансові процеси в країні. Стабілізація національної економіки значною мірою залежить від розвитку та функціонування фондового ринку, який дозволить забезпечити збалансований розподіл капіталу для відновлення стійкості економічного розвитку

після завершення воєнних подій в Україні. З'ясовано, що фондовий ринок є системою економічно-правових відносин, пов'язаних із емісією та обігом цінних паперів та їх похідних, має діяти згідно з відповідними стандартами й виконувати низку функцій. В сучасних умовах в Україні функції фондового ринку повинні реалізуватися шляхом використання різних методів регулювання та залучення іноземних інвесторів.

Література

1. Проект Плану відновлення України. Мат. робочої групи «Відновлення та розвиток економіки». 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf>
2. Капелюшна Т. В. Аналіз та тенденції розвитку фондового ринку в Європейському

регіоні та Україні. *Бізнесінформ*. 2019. № 12. С. 290–296.

3. Slobodianyuk A., Abuselidze G., Tarasovych L. The mechanism of integration of the Ukrainian stock market in the world stock market. *E3S Web Conf.* 157 04034 (2020). DOI: 10.1051/e3sconf/202015704034

4. Барановський О. І. *Філософія безпеки*: монографія. Київ: УБС НБУ, 2014. Т. 2: Безпека фінансових інститутів.

5. Ботвіна, Н. О. Фінансовий ринок як складова соціально-економічної сфери держави. *Економічний аналіз*. 2018. Том 28. № 1. С. 115-119.

6. Василик О. Д. *Теорія фінансів* : підручник. Київ: НІОС, 2000. 416 с.

7. Головач М. Поняття та значення фінансової безпеки ринку цінних паперів. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 2. С. 45-52.

8. Гноєвий В.Г., Резяпов К.І. Роль фондового ринку в інфраструктурному забезпеченні функціонування ринкової економічної системи. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. Випуск 5 (16). С. 228-234.

9. Джус С. І. Аналіз наукових підходів до визначення сутності понять “фондовий ринок” та “ринок цінних паперів”. *Статистика України*. 2015. № 4. С. 53-59.

10. Смельянова, Л. О. Аналіз рівня розвитку фондового ринку в країнах Центральної та Східної Європи. *Економічний аналіз*. 2015. Том 22. № 1. С. 108-116.

11. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 19.06.2020 р. 738-ІХ. Відомості Верховної Ради України, 2006., № (31). Ст. 268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text> (дата звернення 13.121. 2022).

12. Шаманська О. І., Слободиський С. М. Особливості розвитку ринку цінних паперів в Україні. *Ефективна економіка*. 2017. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>

13. Обравит В.І. Економічна природа, функціональна сутність фондового ринку та його місце в структурі фінансового ринку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 23. Ч. 3. С. 97-100.

References

1. Project of the Recovery Plan of Ukraine. Mate. of the working group "Recovery and devel-

opment of the economy". 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf>

2. Kapelyushna, T. V. (2019). Analysis and trends of stock market development in the European region and Ukraine. *Business information*, 12, 290–296.

3. Slobodianyuk, A., Abuselidze, G. and Tarasovych, L. (2020). The mechanism of integration of the Ukrainian stock market in the world stock market. *E3S Web Conf.* 157 04034. DOI: 10.1051/e3sconf/202015704034

4. Baranovskyi, O. I. (2014). Security philosophy: a monograph. Kyiv: UBS NBU, 2: Security of financial institutions.

5. Botvina, N. O. (2018). The financial market as a component of the socio-economic sphere of the state. *Economic analysis*, 28 (1), 115-119.

6. Vasylyk, O. D. (2000). *Theory of finance*: a textbook. Kyiv: NIOS, 416.

7. Holovach, M. (2022). Concept and meaning of financial security of the securities market. *Economic analysis*, 32(2), 45-52.

8. Gnoeviy, V.G., Rezyapov, K.I. (2018). The role of the stock market in the infrastructural provision of the functioning of the market economic system. *Eastern Europe: Economy, Business and Management*, 5 (16), 228-234.

9. Jus, S. I. (2015). Analysis of scientific approaches to defining the essence of the concepts "stock market" and "securities market. *Statistics of Ukraine*, 4, 53-59.

10. Yemelyanova, L. O. (2015). Analysis of the level of development of the stock market in the countries of Central and Eastern Europe. *Economic analysis*, 22 (1), 108-116.

11. On capital markets and organized commodity markets: Law of Ukraine dated June 19, 2020, No. 738-IX. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2006, No. (31). Art. 268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text> (access date 13.121. 2022).

12. Shamanska, O. I., Slobodyskyi, S. M. (2017). Peculiarities of the development of the securities market in Ukraine. *Efficient economy*, 2, URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>

13. Obravit, V. I. (2017). Economic nature, functional essence of the stock market and its place in the structure of the financial market. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, 23(3), 97-100.

Стаття надійшла до редакції : 11.11.2022 р.

Стаття прийнята до друку: 29.12.2022р.

Бібліографічний опис для цитування :

Середа О. О. Фондовий ринок як інструмент стабілізації економічного розвитку України. *Часопис економічних реформ*. 2022. № 4 (48). С. 55–59.

УДК 338.22

JEL Classification: R10

ABBASOVA S. A.¹, HUSEYNOV J. Z.², HASANOV A. A.³

MAJOR TRENDS IN ECONOMIC GROWTH AND DIGITAL GLOBALIZATION

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2022.4.09>

Formulation of the problem. Economic growth is the act of increasing and improving national production so that a country can produce more and better goods and services. It is important to maintain this growth, it will affect the standard of living in the country and give humanity more opportunities. *The purpose of the article* is coverage of problematic aspects and main trends of economic growth and digital globalization. *Methods used in the research:* comparison, comparative analysis, systematization and logic, etc. *The hypothesis of the study* was the assumption that trade is a means by which countries can develop specialization, increase the productivity of their resources and, in general, increase the total volume of production (develop as a whole). *Presenting main material.* Economic growth has traditionally been explained by the accumulation of human and physical capital and the increase in productivity. Further division of labor (specialization) is also fundamental to increasing productivity. Growth in labor productivity (the ratio of the value of production to labor consumption) has historically been the most important source of real economic increase. *Originality and practical significance of the research.* Economists reflect on the topic of economic growth and offer ideas for sustaining economic growth and increasing it. *Conclusions.* Governmental organizations have questioned the justification of economic growth in developed countries, arguing that it has not increased the well-being of society in recent decades. They point out that despite an increase in the size of the annual economy, measures of subjective life satisfaction have not increased, which in turn confirms that economic growth does not condition economic development.

Key words:

economic growth, GDP, production, energy, wealth.

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ТА ЦИФРОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Економічне зростання — це акт збільшення та вдосконалення національного виробництва, щоб країна могла виробляти більше та кращих товарів і послуг. Важливо зберегти це зростання, це вплине на рівень життя в країні і дасть людству більше можливостей. *Метою статті* є висвітлення проблемних аспектів та основних трендів економічного зростання та цифрової глобалізації. *Методи, використані в дослідженні:* порівняння, порівняльний аналіз, систематизація та логіка тощо. *Гіпотезою дослідження* було припущення, що торгівля є засобом, за допомогою якого країни можуть розвивати спеціалізацію, підвищувати продуктивність своїх ресурсів і, загалом, збільшувати загальний обсяг виробництва (розвиватися в цілому). *Виклад основного матеріалу.* Економічне зростання традиційно пояснюється накопиченням людського та фізичного

¹ **Аббасова Севіндж Агамаммад**, канд. екон. наук, доцент кафедри економіки, Азербайджанський державний економічний університет, Баку, Азербайджан.

Abbasova Sevinj Aghamammad, PhD in Economics, Associate Professor of Economics Department, Azerbaijan State Economics University, Baku, Azerbaijan.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2447-3411>

e-mail: unec@unec.ab.az

² **Гусейнов Джавід Заур**, студент факультету економіки, Азербайджанський державний економічний університет, Баку, Азербайджан.

Huseynov Javid Zaur, student of the Faculty of Economics, Azerbaijan State Economics University, Baku, Azerbaijan.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7529-909X>

e-mail: cavidhuseynov20051717@gmail.com

³ **Гасанов Айнар Анар**, студент факультету економіки, Азербайджанський державний економічний університет, Баку, Азербайджан.

Hasanov Aynar Anar, student of the Faculty of Economics, Azerbaijan State Economics University, Baku, Azerbaijan.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2172-2892>

e-mail: aynar.gasanov@bk.ru

капіталу та підвищенням продуктивності. Подальший поділ праці (спеціалізація) також має фундаментальне значення для підвищення продуктивності. Зростання продуктивності праці (відношення вартості виробництва до споживання праці) історично було найважливішим джерелом реального економічного зростання. *Оригінальність та практична значущість дослідження.* Економісти розмірковують над темою економічного зростання та пропонують ідеї для підтримки економічного зростання та його збільшення. *Висновки.* Урядові організації поставили під сумнів виправданість економічного зростання в розвинених країнах, стверджуючи, що воно не підвищило добробут суспільства за останні десятиліття. Вони зазначають, що, незважаючи на збільшення розміру річної економіки, показники суб'єктивної задоволеності життям не зросли, що, у свою чергу, підтверджує, що економічне зростання не зумовлює економічний розвиток.

Ключові слова:

економічне зростання, ВВП, виробництво, енергія, багатство.

Formulation of the problem. Economic growth is an increase in the market value of goods and services over a certain period of time (Conditioned by inflation). It is usually measured as the interest rate of increase in real gross domestic product (GDP) and is calculated in real terms - in other words, including inflation (To eliminate the distorting effects of inflation on the price of produced goods).

Economic growth has traditionally been explained by the accumulation of human and physical capital and the increase in productivity. Further division of labor (specialization) is also fundamental to increasing productivity. Growth in labor productivity (the ratio of the value of production to labor consumption) has historically been the most important source of real economic increase.

An increase in economic growth caused by a more efficient use of resources (e.g., labor productivity, physical capital» energy, or materials) is called intensive growth. GDP growth caused only by an increase in the amount of resources available for use (increased population, new territory) is called extensive growth.

Analysis of recent research and publications. Economic growth can be influenced by demographic factors, changing the ratio of employment to population and the labor force participation rate. Industrialization creates a demographic transition in which fertility declines and the average age of the population increases. Another interesting fact is that at one point in time in the U.S.A., economic growth was facilitated by an increase in women's labor force participation.

Since economic growth is measured as annual percentage gross domestic product (GDP), it has all the advantages and disadvantages of this measure. «Economic growth rates» refer to the geometric annual growth rate of GDP between the first and last year over a period of

time and are usually compared using the ratio of GDP to population or income per capita. It is calculated (the economic growth rate) based on GDP data. It should also be noted that GDP per capita is a measure of total output in a country, which includes the amount of gross domestic product (GDP) divided by the number of people in the country. GDP per capita is particularly useful in comparing the level of development of countries, because it shows the relative productivity.

The purpose of the article is coverage of problematic aspects and main trends of economic growth and digital globalization.

Presentation of the main research material. When national income is taken into account, output per capita can be calculated using the following factors: output per unit labor force, (labor productivity) hours of work, (intensity), the percentage of the actual working population (participation rate), and the percentage of the working-age population to the total population (demographics). The rate of change in population GDP is the sum of the rate of change in these four variables plus their cross products (Table 1) [1].

Another important reason for economic growth is the introduction of new products and services. New products create the demand that is needed to offset the decline in employment that comes with labor-saving technologies. For example, in the U.S. by 2013, about 60% of consumer spending was for goods and services that did not exist in 1869. Also, the creation of new services was more important than the invention of new goods [2].

As we can see, the growth of GDP per capita indicates the presence of economic growth, as well as exports, as can be seen in the following table (Table 2). In addition to all of the above, economic growth can be due to capital investment, for example, several Asian countries have achieved

high rates of economic growth in recent decades precisely because of prudent capital investment.

Table 1 – Macroeconomic indicators of economic and social development of the country in January 2022

Indicator name	At the beginning of January 2022, de facto	2022 for the month of January relative to the month of January 2021, as a percentage
GDP, million manat	9 257,6	105,8
Including GDP in the non-oil sector	4 669,7	108,8
GDP per capita, manat	922,2	105,4
State budget revenues, million manat	2 746,9	118,4
State budget expenditures, million manat	983,4	79,8
State budget surplus, million manat	1 763,5	x
Average monthly nominal salary, manat	732,1*	103,4**

Source: compiled by the authors

Let's look at the statistics for Azerbaijan as an example. The factors influencing economic growth will be discussed in more detail separately in each model of economic growth.

Modern literature distinguishes between exogenous growth theory, pioneered by Robert Solow, and endogenous growth theory, which began with the works of Paul Romer.

In classical economics, production theory and growth theory are based on the theory or law of variable proportions, whereby either one of the factors of production (labor or capital) is increased, holding the other constant and assuming no technological change, or output is increased, but at a decreasing rate which eventually approaches zero. These concepts

originate in the writings of T. Malthus on agriculture. Malthus' examples included the amount of seed harvested in relation to the amount of seed (capital) planted on a plot of land and the amount of yield from a plot of land in relation to the number of workers employed.

Harrod, on the other hand, argued that economic growth could be driven by increasing variables such as population growth, technological improvement and natural resources, yet he was convinced that these factors could induce a maximum growth rate, which would, in fact, be the natural rate of economic growth. In fact, the natural growth rate is the highest achievable growth rate that will maximize the use of the resources that exist in an economy.

Table 2 – GDP per capita

	Total			Per capita		
	Million manat	Million dollars	Million euros	Manat	Dollars	Euros
2014	57322,4	73078	54959,2	6088,3	7761,7	5837,3
2015	52641,2	51302,3	46257,7	5524,2	5383,6	4854,3
2016	56794,0	35587,4	32161,5	5892,8	3692,5	3337,0
2017	67678,6	39322,9	34844,6	6952,8	4039,7	3579,7
2018	76251,0	44853,5	37947,1	7765,0	4567,6	3864,3
2019	78741,5	46318,5	41362,4	7950,3	4676,6	4176,2
2020*	72005,6	42356,2	37112,5	7220,0	4247,1	3721,3

Source: azstat.org

However, Robert Solow and Trevor Swan developed a model that evolved into the mainstream model used in growth economics in the 1950s. This model assumed diminishing returns to capital and labor. They believed that

capital was accumulating through investment, but that its level or stock was constantly decreasing due to depreciation. Due to the increasing returns on capital, with the increase in employee capital and the lack of technological

progress, the economic output of capital/worker eventually reaches a point where capital per employee remains constant, as the annual investment in capital equals annual depreciation. This condition is called the «stable state».

In the Solow-Swan model, if productivity increases due to technological progress, then output and the number of workers increase, even if the economy is in a steady state. If productivity increases at a constant rate, output also increases at an appropriate steady-state rate. But for any share of GDP invested, capital and the number of workers eventually converge to a steady state, leaving the growth rate of output and the number of workers determined only by the rate of technological progress. Each country has a different GDP level of labor determined by the share of GDP it invests, but all countries have the same rate of economic growth. Roughly speaking, in this model, rich countries are those

that have long invested a significant share of GDP, hence poor countries can become rich by increasing the share of GDP they invest. One important prediction of the model, is the possibility of conditional convergence; the idea that poor countries will grow faster and catch up with rich countries if they have the same investment (and saving) rates and access to the same technology. The Solow-Swan model is considered an «exogenous» growth model because it does not explain why countries invest different shares of GERs in capital or why technology improves over time. Instead, the rate of investment and the rate of technological progress are exogenous. The significance of the model is that it predicts the pattern of economic growth after identifying two criteria - the rate of investment and the rate of technological progress. The inability to explain the determinants of these indicators is one of the limitations of this model.

Table 3 – Investment in the country's economy, million manat

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Investments at the end of the year	18542,6	21730,4	16444,6	11757,8	13020,3	15298,2	14530,4
Investments aimed at the country's economy, million manat	21890,6	20057,4	22706,4	24462,5	25877,0	24986,6	22484,0

Source: azstat.org

Unsatisfied with the assumption of exogenous technological progress in the Solow-Swan model, economists worked on the «endogenization» of technology in the 1980s. Eventually, they developed a theory of endogenous growth that includes a mathematical explanation of technological progress. This model also includes a new concept of human capital, the skills and knowledge that make workers productive. Unlike physical capital, human capital has rising rates of return. Research in this area has focused on what increases technological change or human capital (e.g. education or innovation, respectively). A special place in the development of economic growth theory is occupied by the so-called «Schumpeterian growth». This is an economic theory named after the 20th century Austrian economist Schumpeter. The approach explains growth as the result of innovation and the process of «creative destruction» which reflects the dual nature of technological progress: entrepreneurs introduce new products or services in the hope that they will make a temporary mo-

nopoly profit by capturing a certain market segment. In doing so, earlier technologies and products become obsolete. This can be seen as the invalidation of previous technologies, making them obsolete. The basic model that illustrates the growth of Schumpeter is the Agion-Howitt model. It should also be noted that the first to introduce the distinction between economic growth and development was also Joseph Schumpeter. In his seminal work «Theory of Economic Development» (1911), Joseph Schumpeter defined economic growth as quantitative changes (increased production and consumption of the same goods and services over time) and economic development as positive qualitative changes (innovations in production, products and services, management, and other areas of life and economic activity).

Many theoretical and empirical analyses of economic growth identify the main role of the level of human capital in a country. Human capital has been included in both neoclassical and endogenous growth models. The level of human

capital in a country is difficult to measure because it can function at home, at school and at work, etc. Economists have tried to measure human capital using a variety of measures, including literacy rate of the population, its skill level, its level of capital investment, its average level of formal education, its average score on international tests and its aggregate contributions to education. The most commonly used measure of human capital is a country's level of education, based on the development of Robert Barro and Chong-Wah Lee data. This measure is widely used because Barro and Lee provide data for many countries at five-year intervals over a long period of time.

One of the problems with achieving high levels of education is that the amount of human capital acquired in a year of education is not the same at all levels of education, nor is it the same in all countries. The measure also assumes that human capital develops only in formal education, contrary to extensive evidence that families, neighborhoods, peers and health also contribute to human capital development. Despite these potential limitations, Theodore Breton has shown that this measure can represent human capital in long-term growth models.

There is also the notion that energy consumption and energy efficiency rates are causally related to economic growth. Thus, there has been a fixed relationship between the historical rate of global energy consumption and the historical accumulation of global economic wealth. Improvements in energy efficiency have been part of increases in overall factor productivity. Some of the most technological innovations in history have been associated with such improvements in energy efficiency. These include large improvements in the efficiency of heat conversion to work, heat reuse, friction reduction and power transmission, especially through electrification. Electricity consumption and economic growth are strongly correlated. Electricity consumption per capita is almost completely correlated with economic development.

Over long periods of time, even small growth rates, such as an annual growth rate of 2%, have a large impact. This is due to the degree of exponential growth (an increase in value when the rate of growth is proportional to the value of the value itself). The rule of 72, a mathematical result, states that if something grows at a rate of $x\%$ per year, its level will double every $72 / x$ years. For example, a growth rate of 2.5% per annum leads to a doubling of GDP within

28.8 years, whereas a growth rate of 8% per annum leads to a doubling of GDP within years. 9 Thus, a small difference in the rate of economic growth between countries can lead to very different standards of living for their populations if this small difference continues over many years.

Another theory that links economic growth to quality of life is the «Threshold Hypothesis», which states that economic growth brings with it, to a certain extent, improvements in quality of life. But at a point called the threshold point, further economic growth can lead to a deterioration in quality of life. This leads to an inverted-O-curve, where the top of the curve represents the level of growth. It has been shown that «happiness» increases as GDP per capita rises to at least \$15,000 per person.

Economic growth has the indirect potential to combat poverty as a result of a simultaneous increase in opportunities.

Economic growth has the indirect potential to alleviate poverty by simultaneously increasing employment opportunities and productivity. A study by researchers at the Overseas Development Institute (ODI) of 24 countries that have experienced growth found that poverty has been alleviated in 18 cases. In some cases, the quality of life factors, such as health outcomes n educational attainment and social and political freedoms, does not improve as the economy grows. Also, higher productivity does not always translate into higher wages.

Economists distinguish between short-term economic changes in production and long-term economic growth. Short-term changes in economic growth are called the business cycle. As a rule, economists link ups and downs in the business cycle to fluctuations in aggregate demand. The economic growth associated with the long-term trend in production is due to structural causes such as technological growth and factor accumulation.

Economic inequalities. Some theories developed in the 1970s suggested possible ways in which inequality could have a positive impact on economic development. Savings of the rich, if they increase with inequality, are thought to compensate for lower consumer demand.

More recent analysis, which is a political economy approach developed by Alesina and Rodrik (1994) and Persson and Tabellini (1994), highlighted the negative impact of inequality on economic development; inequality generates pressure to adopt redistributive policies that have adverse effects on investment and economic

growth. Nevertheless, empirical tests of an extended version of the Alesina and Rodrik model by Lee and Zou showed that «income inequality is a positive and in most cases a significant factor associated with economic growth».

The imperfect credit market approach, developed by Galore and Zeira (1993), argued that inequality in an imperfect credit market has a lasting detrimental effect on human capital formation and economic development.

Also, in the late 20th century there was the notion that high inequality reduces growth, perhaps because it increases social and political instability; however, changes in the degree of inequality have relatively little effect on growth.

Robert Barro's study found that there is «a small overall correlation between income inequality and the rate of growth and investment». According to Barro, high levels of inequality reduce growth in relatively poorer countries but promote growth in richer countries. Research by Princeton economist Roland Benabou shows that population inequality does not matter for growth, but that «inequality in the relative distribution of income and political power» does.

According to Andrew Berg (Assistant Director, IMF Research Division, 2011) and Jonathan Ostry (Deputy Director, IMF Research Division, 2011) wealth and income inequality interact negatively with subsequent economic growth.

Economists Dirk Herzer and Sebastian Vollmer also found that increasing income inequality reduces economic growth, but growth itself also increases income inequality in the long run. In 2013, the French economist Thomas Piketty suggested that in systems where the average annual rate of return on investment in capital (r) exceeds the average annual growth of economic output (g), inequality will increase. According to Piketty, this is because wealth already held or inherited, which is expected to grow at the rate of r , will grow faster than wealth accumulated through labor, which is more closely related to g . A proponent of reducing levels of inequality, Piketty proposes a tax on wealth in the world to reduce the disparity in wealth caused by inequality.

Critics, particularly the Club of Rome, argue that a narrow view of economic growth creates a scenario where we may see a systemic collapse of our planet's natural resources.

Concerns about the negative environmental consequences of growth capital have led some people to advocate more modern levels of growth or to reject growth altogether. For academic purposes, concepts such as non-economic growth, sustainable economics, and degradation have been developed to achieve this. Politically, green parties

adopt the Green Global Charter, recognizing that «...the committee of economic growth at all costs and excessive and wasteful use of natural resources without regard to the carrying capacity of the earth causes excessive damage to the environment and extinction of species» [4].

Those who are more optimistic about the ecological effects of growth believe that while local ecological effects may occur, large-scale ecological effects are insignificant. The argument, as stated by commentator Julian Lincoln Simon, is that if these global ecological effects exist, human ingenuity will find ways to adapt to them

To date, there has been a strong correlation between economic growth and carbon dioxide emissions across emissions from different countries, although there is also a wide divergence in carbon intensity (carbon emissions per GDP). To date, there has also been emissions from different countries, while there is also a wide divergence in carbon intensity (carbon emissions to GDP). emissions from different countries, although there is also a significant divergence in carbon intensity (carbon intensity of GDP). The Stern Review notes predicts that Global emissions will be sufficient to concentration of greenhouse gases to more than 550 ppm of CO₂ by 2050 and over 650-700 ppm by the end of this century. The scientific consensus is that a functioning planetary ecosystem without dangerous risks requires stabilization at 450-550 ppm.

As a consequence, growth-oriented economists have suggested government intervention to switch energy production sources in favor of wind, solar, hydroelectric, and nuclear power. This would greatly reduce the use of fossil fuels used to meet domestic subsistence needs. The Stern Review, published by the U.K. government in 2006, concluded that an investment of 1% of GDP (and then changed by 2%) would be enough to avoid the worst effects of climate change, and that failure to do so could put the climate at risk, and result in costs equal to 20% of GDP.

Canadian economist Peter Victor has proposed an interactive model to explore the potential for achieving a stable but not growing economy. The model demonstrates that even within traditional approaches to economics there are possibilities for achieving a stable state.

But we should also consider that many predictions of resource exhaustion, such as Thomas Malthus' 1798 prediction of an approaching famine in Europe, Population Disease (1968), and the Simon-Ehrlich Bet (1980), have not come true.

Today, the production of most resources has also declined, due to advances in technology and science that have created entirely new, previously

inaccessible resources. In some cases, the replacement of more common materials, such as plastics for cast metals, has reduced the growth in the use of some metals. In the case of the limited resource of land, hunger was relieved, first by the revolution in transportation caused by railroads and steam ships, and then by the Green Revolution and chemical fertilizers, especially the Haber process for synthesizing ammonia.

Resource quality is also an important factor in economic growth. Resource quality depends on a variety of factors, including grade (ore) location, elevation or below sea level, proximity to railroads, highways, water supply, and climate. These capital and operating costs to join the extraction of resources. In the case of minerals, lower grades of minerals are extracted that do not require higher capital and energy costs to extract for processing. Copper ores have declined significantly over the last century. Another example is natural gas from shale and other low permeability rocks, which can be developed at much higher energy, capital, and material costs than conventional gas in previous decades. Offshore oil and gas increase in cost as water depth increases. Some physicists, in particular Al Bartlett, consider constant economic growth to be unsustainable. According to them, there are factors that can limit economic growth (e.g. finite, peak or depleted resources).

Simon Kuznets, Fernand Braudel, Theodore Schultz, Gary Becker, Michael Porter, Nikolai Kondratiev and other scholars have also contributed to growth and development theory.

In 1972, the Limits to Growth model modeled the limits to infinite growth; initially derided, these models have been tested and updated.

Malthusians, in particular William R. Catton, Jr. were skeptical of technological advances that improve the availability of resources. Such advances and efficiency gains, in their view, simply accelerate the reduction of finite resources. Catton argued that increased rates of resource extraction were nothing more than «... stealing from the future».

On the other hand, there is a view that the main condition for long-term economic growth is the favourable nature of political institutions in a country, and that neither climate nor geography, nor the quantity and quality of natural resources play any role, while factors such as the quantity

and quality of labor, efficiency of fixed capital, governance and technology are secondary and are determined by the nature of political institutions.

To summarize, modern growth theory distinguishes between four types of economic growth. There are four types of economic growth:

- uniform growth of the leading countries (observed in the USA, Europe)
- «growth miracles» (Japan, South Korea, Hong Kong)
- «tragedies of growth» (some countries of Central Africa)
- lack of economic growth (e.g. Zimbabwe).

Conclusions and prospects for further research. However, some researchers and governmental organizations have questioned the justification of economic growth in developed countries, arguing that it has not increased the well-being of society in recent decades. They point out that despite an increase in the size of the annual economy, measures of subjective life satisfaction have not increased, which in turn confirms that economic growth does not condition economic development.

References

1. Ganbarov, F. A. (2012). *Foreign economic relations and problems of economic growth*. Baku, 167.
2. *State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan* (2021). Official publication. Statistical Bulletin, Baku.
3. *The concept of "Azerbaijan-2020: A look into the future"* (2012), 355.
4. Strategic "road map" for the national economy. (2016). Azerbaijan Republic Perspective.

Література

1. Ганбаров Ф. А. *Зовнішньоекономічні зв'язки та проблеми економічного зростання*. Баку, 2012. 167 с.
2. Державний комітет статистики Азербайджанської Республіки. Офіційне видання. Статистичний бюлетень. Баку, 2021.
3. *Концепція «Азербайджан-2020: Погляд у майбутнє»*, 2012. 355 с.
4. Стратегічна «дорожня карта» національної економіки. Азербайджанська Республіка Перспектива, 2016.

Стаття надійшла

до редакції : 30.10.2022 р.

Стаття прийнята

до друку: 29.12.2022 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Abbasova S. A., Huseynov J. Z., Hasanov A. A. Major trends in economic growth and digital globalization. *Часопис економічних реформ*. 2022. № 4(48). С. 60–66.

УДК 338.22
JEL Classification: R10

HUSEYNOVA SH. A.¹, BUDAGOV E. A.², MAMEDOVA J. E.³

MODERN THEORY OF INTERNATIONAL TRADE

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2022.4.10>

Formulation of the problem. International trade is a system of international commodity-monetary and economic relations, consisting of foreign trade of all countries of the world. International trade is the central link of the link of global economic relations, mediating almost all types of international division of labor and connecting all countries of the world into a single international economic system. *The purpose of the article* is to highlight the problematic aspects of the modern theory of international trade. *Methods used in the research:* comparison, comparative analysis, systematization and logic, etc. *The hypothesis of the study* was the assumption that trade is a means by which countries can develop specialization, increase the productivity of their resources and, in general, increase the total volume of production (develop as a whole). *Presenting main material.* Economic and political risks in international trade are determined by geographic, political, and demographic factors. Modern international trade is dynamic. The structure and volumes of exports and imports of the turnover of various countries and regions of the world are rapidly and continuously changing. *Originality and practical significance of the research.* Modern theories of international trade either develop the principles of classical theories, extending them to a larger number of goods, countries and factors of production, or study certain aspects of international trade that for some reason remained unexplained by classical theory. *Conclusions.* The competitiveness of large national firms is certainly oriented towards national ones. To analyze their activities, Porter's concept of the value chain (value chain, production chain) is used, i.e. the set of business operations of the firm during which it creates added value. Concentration on the company's most expensive links of this chain (for example, R&D and sales) and the transfer of other operations to partner firms (foreign or domestic small and medium-sized enterprises) allows TNCs to maximize the production of added value. For example, the American company Nike dominates the world market of sportswear and shoes, but it almost does not produce them itself, because it distributes orders mainly to foreign partner companies and specializes in design and logistics.

Key words:

the theory of absolute advantages, D. Ricardo's theory, Heckscher-Ohlin's theory of the ratio of production factors, Leontiev's paradox, Rybchinsky's theorem, the theory of the product life cycle.

СУЧАСНА ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Постановка проблеми. Міжнародна торгівля — система міжнародних товарно-грошових і економічних відносин, що складається із зовнішньої торгівлі всіх країн світу. Міжнародна торгівля є центральною ланкою ланки світогосподарських зв'язків, опосередковуючи практично всі види міжнародного поділу праці і зв'язуючи всі країни світу в єдину міжнародну економічну систему. *Метою статті* є висвітлення проблемних аспектів сучасної теорії міжнародної торгівлі. *Методи, використані в дослідженні:* порівняння, компаративного аналізу, систематизації та логіки тощо.

---

¹ Гусейнова Шахла Акіф, канд. екон. наук, доцент кафедри економіки, Азербайджанський державний економічний університет, Баку, Азербайджан.

Huseynova Shakhla Akif, PhD in Economics, Associate Professor of Economics Department, Azerbaijan State Economics University, Baku, Azerbaijan.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2642-7542>

e-mail: unec@unec.ab.az

² Будагов Еміль Арзу, студент факультету економіки, Азербайджанський державний економічний університет, Баку, Азербайджан.

Budagov Emil Arzu, student of the Faculty of Economics, Azerbaijan State Economics University, Baku, Azerbaijan.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1336-2209>

e-mail: emil_budagov@unec.edu.az

³ Мамедова Жале Еміль, студент факультету економіки, Азербайджанський державний економічний університет, Баку, Азербайджан.

Mamedova Jale Emil, student of the Faculty of Economics, Azerbaijan State Economics University, Baku, Azerbaijan.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2172-2892>

e-mail: jalemamedova@internet.ru

Гіпотезою дослідження стало припущення, що торгівля є засобом, за допомогою якого країни можуть розвивати спеціалізацію, підвищувати продуктивність своїх ресурсів і, загалом, збільшувати загальний обсяг виробництва (розвиватися в цілому). *Виклад основного матеріалу.* Економічні та політичні ризики в міжнародній торгівлі зумовлені географічними, політичними, демографічними. Сучасна міжнародна торгівля динамічна. Структура та обсяги експорту, імпорту товарообігу різних країн і регіонів світу швидко і безперервно змінюються. *Оригінальність та практична значимість дослідження.* Сучасні теорії міжнародної торгівлі або розвивають принципи класичних теорій, поширюючи їх на більшу кількість товарів, країн і факторів виробництва, або вивчають певні аспекти міжнародної торгівлі, які з якихось причин залишилися непоясненими класичною теорією. *Висновки.* Конкурентоспроможність великих національних фірм, безумовно, орієнтована на національні. Для аналізу їх діяльності використовується концепція Портера про ланцюжок вартості (value chain, production chain), тобто сукупність бізнес-операцій фірми, під час яких вона створює додану вартість. Концентрація на найдорожчих для фірми ланках цього ланцюга (наприклад, НДДКР і збут) і передача інших операцій фірмам-партнерам (іноземним або вітчизняним малим і середнім) дозволяє ТНК максимізувати виробництво доданої вартості. Наприклад, американська компанія Nike домінує на світовому ринку спортивного одягу та взуття, але сама їх майже не виробляє, оскільки роздає замовлення переважно іноземним фірмам-партнерам і спеціалізується на дизайні та логістиці.

Ключові слова:

теорія абсолютних переваг, теорія Д. Рікардо, теорія співвідношення факторів виробництва Хекшера-Оліна, парадокс Леонтьєва, теорема Рибчинського, теорія життєвого циклу товару.

Formulation of the problem. One group of recent theories considers international trade mainly from the side of the supply of goods. Another group of theories completely denies the classical theories, declaring them obsolete, and offers their own explanation of international trade. This group of theories usually focuses on the analysis of supply and demand for goods in international trade. In the last decade, significant shifts (both positive and negative) have taken place in the directions and structure of world trade, which are not always amenable to exhaustive explanation within the framework of classical trade theories. This encourages both further improvement of existing theories and the development of alternative theoretical concepts. The reasons are as follows:

1. The transformation of technological progress into a dominant factor in world trade;
2. The ever-increasing share in trade of counter deliveries of similar industrial goods produced in countries with approximately the same supply of production factors;
3. A sharp increase in the share of world trade attributable to intra-company trade.

The theory of absolute advantages of A. Smith.

The outstanding scientist and founder of economics, Adam Smith, in his book “An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations”, paid attention to the division of labor based on the specialization of economic activity.

In his work “An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations”, in a polemic with the mercantilists, Smith formulated the idea that countries are interested in the free development of international trade, since they can benefit

from it regardless of whether they are exporters or importers. Each country should specialize in the production of the product where it has an absolute advantage - a benefit based on the different value of production costs in individual countries participating in foreign trade. The refusal to produce goods in which countries do not have absolute advantages, and the concentration of resources on the production of other goods lead to an increase in total production volumes, an increase in the interchange between countries of the products of their labor

Analysis of recent research and publications. Adam Smith's theory of absolute advantage suggests that a country's real wealth consists of the goods and services available to its citizens. If any country can produce this or that product more and cheaper than other countries, then it has an absolute advantage. Some countries may produce goods more efficiently than others. The resources of the country flow into profitable industries, as the country cannot compete in unprofitable industries. This leads to an increase in the productivity of the country, as well as the qualifications of the workforce; long periods of creating homogeneous products provide incentives for the development of more efficient methods of work.

Natural advantages for a single country: climate; territory; resources, political position. Benefits obtained for a single country: production technology, that is, the ability to manufacture a variety of products.

Arguing with the then dominant theory of mercantilism, Adam Smith showed that the well-being of the people depends not so much on the amount of resources they have accumulated, but on

their ability to produce final goods and services. Therefore, the main task is not to acquire and accumulate a resource, but to develop production through participation in the division of labor and its cooperation. Adam Smith paid considerable attention to the study of the advantages of the division of labor based on the specialization of economic activity. At the same time, A. Smith extended the conclusions about the division of labor to the sphere of international trade, for the first time theoretically substantiating the principle of absolute advantages (or absolute costs):

"The basic rule of every prudent head of the family is not to try to make things at home that will cost more to make than to buy them on the side ... What seems reasonable in the course of action of any private family can hardly be unreasonable for all states. If any foreign country can supply us with any commodity at a cheaper price than we are able to manufacture it, it is much better to buy it from it with some part of the product of our own industrial labor applied in that area in which we have some advantage".

The purpose of the article is to highlight the problematic aspects of the modern theory of international trade.

Presentation of the main research material. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Another classic, David Ricardo, in his book "Principles of Political Economy and Taxation" (1817) convincingly proved that interstate specialization is beneficial not only in cases where a country has an absolute advantage in the production and marketing of a given product compared to with other countries, i.e. it is not necessary that the cost of producing this product be less than the cost of similar products produced abroad.

The main factor in international trade, according to Ricardo, is the principle of a country's comparative advantage in the cost of production of a particular commodity.

The principle of comparative advantage characterizes the opportunity cost of producing a product in a country, which shows the relative costs of producing various goods and services. Countries specialize in the production and export of goods that are relatively cheaper to produce. The goal of international exchange is to minimize the opportunity cost of production or, if you look at the situation from the other side, to maximize the productivity of the resources available to the country. The directions of trade flows are determined by comparing opportunity costs. The country with the lowest opportunity cost will be the exporter of a good, and the country with the highest opportunity cost will be the importer of that good.

D. Ricardo saw the main task of political economy in determining the laws governing the distribution of the product between classes.

D. Ricardo, distinguishing between use and exchange value, believed that the latter is determined by the amount of labor expended, as well as the magnitude and duration of investment.

The price of a good in the short run is determined by supply and demand, and in the long run by the cost of producing the good.

A change in the wages of workers leads to a change in the profit of the entrepreneur, and not in price, and an increase in wages leads to a decrease in profits, and vice versa. This provision is called the "system of dissension between classes."

The decrease in the value of money as a commodity leads to an increase in wages and an increase in the prices of goods.

Wages, according to D. Ricardo, is the income of a wage worker, payment for labor. Wages depend on demographic processes. The greater the supply of workers, the lower the wages of workers, and vice versa. Wages are kept within the subsistence level by virtue of the natural law of population - the "iron law" of wages. He consistently describes the principle that wages depend on the movement of population. He believed that the movement of wages under the influence of demand and supply of labor returns to the "natural" rate, i.e. to the cost of livelihood. These reasonings were based on the law of population of T. Malthus.

In contrast to A. Smith, Ricardo was of the opinion that the position of workers with the development of society would worsen due to rising prices for agricultural products. The position of the working class, despite economic growth, will worsen due to the rise in prices for agricultural products. The downward trend in wages can be stopped by the control of wages by the state.

Profit, according to D. Ricardo, is an excess of value over wages; it is the product of the worker's unpaid labor.

Increasing productivity is one way to increase profits. D. Ricardo formulated "the law of the falling rate of profit." Its essence is as follows: a drop in the productivity of agricultural production will lead to an increase in food prices and an increase in the minimum wage, which will occupy a large part in the cost of production, and consequently, the rate of profit will decrease.

Rent is based on land ownership. To the factors that form the rent, D. Ricardo attributed:

- different fertility of plots;
- site location relative to the product sales market.

D. Ricardo correctly characterized differential rent as the difference between the value of agricultural products on the best and worst plots.

D. Ricardo recognized the "law of diminishing fertility of the soil."

The main condition for economic growth is stable money circulation. D. Ricardo considered gold to be the best base of the monetary system. It is possible to replace gold with paper money, but at a fixed rate. The value of paper money depends on its quantity in circulation.

D. Ricardo formulated the theory of comparative advantage. In this theory, D. Ricardo proved the profitability (advantage) of international trade on the basis of a comparison of comparative costs. That is, if different countries have a comparative advantage in different export commodities, then the international division of labor and trade between these countries is mutually beneficial.

If A. Smith was the author of the theory of absolute advantages, then D. Ricardo substantiated the theory of comparative advantages in international trade.

From the theory of A. Smith it followed that the factors of production have absolute mobility within the country, i.e. move to those areas where they get the greatest absolute advantage. Ultimately, the advantage of some regions over others will disappear, and incomes from factors of production will even out. It would seem that trade should stop. However, D. Ricardo managed to show the profitability of international trade, justifying an alternative price, showing a possible price ratio in trade, which then allowed John Stuart Mill to substantiate the theory of mutual demand, the gain from trade between the two countries. Ricardo considered the principle of relative advantage on the example of England and Portugal. Based on the same advantages as the theory of absolute advantages, the theory of comparative advantage uses the concept of opportunity price or replacement cost.

The importance of the comparative advantage theory cannot be overestimated. For many decades it remained the dominant theory that explained international trade and had a strong influence on all economics science. Together with all the additions made by the followers of the classical economics school, the theory of comparative advantage, in fact, for the first time described the balance of the aggregate demand and aggregate supply.

The most important achievement of the theory of comparative advantages is that it clearly proved the existence of gains from trade for all participating countries. At the same time, the wider the opportunities for developing trade, the fewer

artificial barriers piled up in the way of trade flows, the greater the opportunity to gain for all countries.

The theory created by the classics, including the theory of comparative advantage, is of enduring importance in our days. And although a number of provisions are simplified, they are a scientific basis for the development of mutually beneficial relations both between market entities within the country and abroad (Table 1).

Further development of the classical theory of international trade is associated with the creation in the 20s. 20th century Swedish economists Eli Heckscher and Bertil Ohlin the theory of the ratio of factors of production, which was most fully set out in the Ohlin's book "Interregional and International Trade" (1933). This theory is based on the same premises as Smith and Ricardo's theories of absolute and comparative advantage. The main difference is that it proceeds from the presence of not one, but two factors of production: labor and capital. According to the views of Heckscher and Ohlin, each country is endowed with these factors of production to varying degrees, which gives rise to differences in the ratio of prices for them in countries participating in international trade. The price of capital is the interest rate, and the price of labor is wages.

The level of relative prices, namely the ratio of capital and labor prices in countries more saturated with capital will be less than in countries where there is a shortage of capital and relatively large labor resources.

And, conversely, the level of relative prices for labor and capital in countries with excess labor resources will be less than in other countries where they are deficient. This in turn leads to a difference in the relative prices of the same goods, on which national comparative prices depend. Benefits. Hence, each country tends to specialize in the production of goods that require more factors with which it is relatively better endowed.

In the theory of the world economy, this concept is seriously transformed. The essence of the transformation is that the "commodity" is considered not as a product of production in a particular country, but as an object of supply and demand in the world market. At the same time, its price is determined in the dominant specialized international commodity markets, which, unlike national markets, are abstract. The product does not enter this market (since the "world market" is an abstraction, it is sold in national markets), therefore, the product is fixed in the corresponding "papers". Thus, the level of abstraction in the world market increases many times over. This is the property of a classic international good (this applies equally to a service, which is also considered a good).

Table 1 – The Heckscher-Ohlin factor ratio theory of production

Author	Theory	New, factors taken into account in the theory	Main theoretical conclusions	Scope of modern application
1	2	3	4	5
A. Smith 1776	Absolute benefits		International trade is mutually beneficial in the presence of absolute advantages of one country over another in the production of all goods	
D. Ricardo 1817.	Comparative costs	Product differentiation	It is advisable for each country to specialize in the production of those goods for which it has a relatively lower cost of labor and capital.	The sphere of international exchange associated with differences in natural and climatic conditions and mineral resources
G. Haberler early 20th century	Opportunity cost	National production possibilities curve, production of alternative goods	A country's comparative advantage in the production of alternative goods is determined by the volume of goods that must be reduced in order to increase the production of another.	Production of alternative goods for export
E. Heckscher B. Olin 20-30 years of the 20th century	Heckscher-Ohlin model	The uneven distribution of material and human resources between countries and the intensity of their costs	A country exports goods whose production requires more of the resources it has in abundance. In the process of international trade, the prices of factors of production are equalized.	Directions of international exchange related to the use of skilled labor, capital and farmland
Leontiev 1947 year	Leontev's paradox: The United States exported labor-intensive goods and imported capital-intensive ones	The paradox is resolved if more than two factors of production (types of labor) are taken into account	A relative surplus of skilled or unskilled labor leads to the export of goods that require a large input of the corresponding labor.	The same as for the Heckscher-Ohlin model.

Source: compiled by the authors

From this follows a seemingly paradoxical conclusion: the growth of one of the factors of production can lead to a fall in the production of one of the goods. Let us assume that due to demographic reasons, there has been an increase in the supply of labor in the country. In accordance with the Rybchinsky theorem, production volumes in labor-intensive industries will increase, while in capital-intensive industries they will decrease.

Product life cycle theory. This theory helps to explain why a country that previously exported a product abandons production and begins to import it. According to this theory, a product goes through four stages in its development:

1) Birth; 2) Height; 3) Maturity; 4) Dying

Stage 1 - the product appears in one of several countries.

Stage 2 - the country begins to export it, as it wins fans both in the country of origin and abroad.

Stage 3 - period of saturation, standardization; the product is no longer a novelty and it is required to maintain the production of this product at a reduced cost. Production is transferred from the exporting country to the consumer country, where the factor of low cost of labor is used.

Stage 4 - most often there is a new product that replaces this product.

The theory of international trade based on economies of scale in the early 80s. 20th century Economists P. Krugman and K. Lancaster proposed a theory as an alternative to the classical explanation of international trade. This theory was based on economies of scale. It was based on the truth that countries that are provided with the main factors of production in similar proportions will

benefit from trading among themselves while specializing in those industries that are characterized by the presence of the effect of mass production. In such situations, specialization makes it possible to increase production volumes and produce a product at a lower cost, which ultimately will reduce the price. This effect can be realized only in a sufficiently capacious market. International trade in this process significantly affects this activity, since it allows expanding sales markets. In other words, the formation of a single integrated market, which is much larger than the market of a single country, is in the power of international trade. Thus, it allows to offer consumers more products at more attractive prices. However, it should be noted that the creation of economies of scale leads to the violation of perfect competition, since it is based on the concentration of production and the consolidation of companies, which later become monopolists. As a result, the structure of markets changes, becoming oligopolistic with a predominance of inter-industry trade in homogeneous products or markets of monopolistic competition, where intra-industry trade in differentiated products is actively developed. This is the situation when international trade is concentrated in the hands of giant international companies, transnational corporations. Unfortunately, this leads to the fact that the volume of intra-company trade inevitably grows, which is aimed at realizing the goals of the company itself, and not on the basis of comparative advantages or differences in the availability of factors of production.

Conclusions and prospects for further research. The competitiveness of large national firms is certainly focused on national ones. To analyze their activities, Porter's concept of the value chain (value chain, production chain) is used, i.e. the set of business operations of the firm during which it creates added value. Concentration on the most expensive links of this chain for the firm (for example, R&D and sales) and transfer of other operations to partner firms (foreign or domestic small and medium-sized) allows TNCs to maximize the production of added value. For example, an American company Nike dominates the world market of sportswear and footwear, but it almost does not produce them itself, because it is handing out orders mainly to foreign partner firms and specializes in design and logistics. In general, theories of

world trade reflect different prerequisites, factors and consequences of international exchange of goods and services. In addition, theoretical optimums are not always indicate achievements in practice. Obstacles can be both internal factors (not only economic) and external changes (for example, changes in demand for exported products in foreign markets). Efficiency of use theoretical tools depends on what limitations there are in practice. The choice of theory in solving applied problems is also determined by specific goals which are set to the participants of the international trade relations. In any case, the application of particular theory primarily pursues the task of optimizing actions in the international arena.

References

1. Chernyshova, G.N. (1997). Economic theory of international trade and foreign investment in charts and tables.
2. Smith, A. (1776). An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations.
3. Kondratiev, N.D. (1993). Economics. Moscow.
4. Robbins, L. (1993). Subject of economic science. *THESIS*, I (1).
5. Smith, A. (1993). Research on the nature and causes of the wealth of nations. 1-2 books. *Anthology of economic classics*. T.1. Moscow: EkonoV.
6. Schumpeter, I. (1982). *Theory of economic development*. Moscow: Progress.

Література

1. Чернишова Г.Н. *Економічна теорія міжнародної торгівлі та іноземних інвестицій у схемах і таблицях*, 1997.
2. Сміт А. Дослідження природи та причин багатства народів, 1776.
3. Кондратьєв Н. Д. Економіка. Москва, 1993.
4. Роббінс Л. Предмет еко-номічної науки. *ТЕЗА*, 1993 № 1(І).
5. Сміт А. Дослідження природи і причин багатства народів. 1-2 книги. *Антологія економічної класики*. 1993. Т.1.
6. Шумпетер І. Теорія економічного розвитку. Москва: Прогрес, 1982.

Стаття надійшла
до редакції : 25.10.2022 р.

Стаття прийнята
до друку: 29.12.2022 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Huseynova Sh. A., Budagov E. A., Mamedova J. E. Modern theory of international trade. *Часопис економічних реформ*. 2022. № 4(48). С. 67–72.

ВСТУПНА КАМПАНІЯ : ЩО ЧЕКАЄ НА АБИТУРІЄНТІВ 2023*

До початку вступної кампанії залишилося декілька місяців, але й досі законодавчо не визначено, як проходитимуть вступні іспити: зовнішнє незалежнє оцінювання (ЗНО), національний мультипредметний тест (НМТ) чи щось інше?

Наразі у Верховній Раді зареєстровані три законопроекти, що мають унормувати ці питання. Один – урядовий, що містить пропозиції МОН (8228-1) та два депутатських: 8228 (автори – Лариса Білозір та інші) і 8228-2 (автори – голова парламентського комітету з питань освіти, науки та інновацій Сергій Бабак з колегами).

Автори перших двох пропонують віддати всі рішення на розсуд Міністерства освіти (власне, так і було минулої вступної кампанії). Натомість автори останнього (голова комітету Бабак і його колеги) намагаються детально розписати в законі, як має проходити НМТ. І в разі ухвалення саме цього законопроекту Міністерству освіти доведеться дотримуватися вже прописаних механізмів.

Невідомо, чиї ідеї зрештою переможуть у парламенті. Але в загальних рисах зрозуміло, до чого готуватися вступникам, бо в позиціях МОН і народних депутатів є чимало спільного. Різниця лише в деталях. Отже, як завершиться навчальний рік і буде організований вступ?

Немає сумнівів у тому, що державної підсумкової атестації цього року не буде. Це чітко визначено в усіх трьох законопроектах. І тут немає сенсації, бо, на жаль, ми живемо в таких реаліях давно: з об'єктивних причин востаннє ДПА проводилася в Україні у 2019 році, ще до пандемії коронавірусу.

ЗНО в традиційному форматі не буде, замість нього проведуть НМТ, як це було у 2022 році. Генеральний директор директорату фахової передвищої, вищої освіти МОН Олег Шаров пояснює: «Ніхто від ЗНО не відмовляється, але зараз провести його в традиційному форматі неможливо, передусім, з питань безпеки.

Уже зрозуміло, що, на відміну від минулого року, на НМТ буде два тести: перший – з обов'язкових предметів і другий – з предметів за вибором.

І якщо минулого року національний мультипредметний тест охоплював лише українську мову, математику та історію України, то тепер загальний перелік предметів буде більшим: до нього додадуть іноземну мову та природничі науки – фізику, хімію, біологію і, можливо, навіть географію (цей предмет запропонований у законопроекті Сергія Бабака та його колег).

Головна інтрига полягає лише в тому, які навчальні предмети мають обов'язково входити до мультипредметного тесту, а які – за вибором вступника. От тут у Міносвіти і в групі народних депутатів різне бачення.

У Міносвіти вважають, що основний НМТ має містити чотири обов'язкових предмети: українська мова, математика, історія України та іноземна мова.

Тестування планують провести в один день, але двома блоками з короткою перервою між ними: перший блок – українська мова та математика; другий блок – історія України та іноземна мова.

Це означає, що для складання основного НМТ вступникам потрібно буде прийти на пункт тестування лише один раз, що важливо з міркувань безпеки, а також легше організаційно і фінансово.

Якщо ідеї МОН будуть підтримані, то можна передбачити, що обов'язкове тестування з іноземної мови потішить далеко не всіх школярів.

*За матеріалами: osvita.ua

З одного боку, відомо, що цей навчальний предмет викладається на належному рівні аж ніяк не в усіх школах. І ми бачили це за результатами ЗНО протягом багатьох років. А репетитора можуть дозволити собі не всі, особливо в умовах нинішньої кризи. Тому перед запровадженням обов'язкового тестування з іноземної мови не зайвим було б промоніторити, як цей предмет викладається в школах, які є проблеми, якої підтримки і допомоги потребують вчителі.

З іншого боку, про те, що ЗНО з іноземної мови врешті буде обов'язковим, говорилося давно. Так, у документах Міносвіти закріплена вимога володіння англійською мовою вступниками на бакалаврат на рівні B1 саме до 2023 року. Зрештою, ми ж європейська країна.

Як бачимо, до переліку обов'язкових предметів не ввійшли природничі науки. Але як можна вчитися на лікаря, наприклад, без знання біології? Для вирішення цього питання Міносвіти пропонує провести ще один додатковий тест НМТ – з фізики, хімії чи біології. Його складатимуть не всі, а лише ті, хто матиме таке бажання.

Міносвіти також хоче дозволити вступникам впливати на результати тестування: за бажанням можна буде замінити оцінку з історії чи іноземної мови в конкурсному балі на оцінку з фізики, хімії чи біології, отриману на додатковому тесті.

У законопроекті Сергія Бабака та його колег – народних депутатів (8228-2) запропоновано, щоб кожен абітурієнт складав два тести НМТ, які проводитимуться в різні дні.

Перший тест – із двох обов'язкових предметів (українська мова та математика), однаковий для всіх. Другий тест – із двох предметів за вибором: перший предмет – на вибір історія України / одна з іноземних мов; другий предмет – на вибір хімія / фізика / біологія / географія або історія / іноземна мова (якщо їх не обрали як перший предмет).

Тобто, на відміну від минулого року, історія України може стати обов'язковим предметом на тестуванні

Можна скільки завгодно обговорювати різні ідеї, пропозиції й законопроекти,

та вже зараз виникає кілька запитань до всіх авторів.

Перше запитання – чому так пізно взялися за організацію вступної кампанії? Її правила мають бути відомі школярам і вчителям заздалегідь, а не за пів року до іспитів. Пізно зареєстрували свої проєкти і уряд, і народні обранці. Врешті, відповідно до закону «Про вищу освіту», Умови прийому до вишів мали бути оприлюднені ще до 15 жовтня.

Коли ми міркуємо про те, як провести національний мульти-тест 2023 року, не зайвим було б також вивчити досвід минулого року – які були проблеми, що варто змінити? В Українському центрі оцінювання якості освіти чітко назвали ці проблеми у звіті про результати минулорічного тестування.

Перша проблема – мала кількість предметів, з яких проводився НМТ. Експерти УЦОЯО вважають, що такий підхід негативно впливає і на якість освітнього процесу, і на якість відбору майбутніх студентів. Є шанс, що нинішнього року ця проблема буде частково вирішена.

Але друга проблема поки що залишилася – це відсутність завдань відкритого типу, тобто таких, де треба висловити свою думку, а не поставити хрестик навіпроти правильної відповіді. Це неможливо було зробити на НМТ минулого року, оскільки відповіді на завдання відкритого типу потребують більше часу перебування в пункті тестування, більших можливостей електронної платформи, на якій проходить тестування, та фінансових і людських можливостей для перевірки завдань і створення потужного програмного забезпечення. От де важлива тема для дискусій і уваги народних обранців.

Ну що ж, чекатимемо рішення парламенту. А поки його немає, раджу абітурієнтам не чекати ухвалення законів і звернути увагу на перелік навчальних предметів для НМТ.

Оксана Онищенко, оглядачка з питань освіти.

О.М. Шаров

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ГРОШЕЙ

Економіософський / монетарософський трактат
з питання еволюції грошей

Шаров О. М. *Глобалізація грошей. Економіософський / монетарософський трактат з питання еволюції грошей*: монографія. Київ: НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». 2022. 667 с.

У виданні розглядаються питання теоретичних та емпіричних аспектів процесів глобалізації в царині грошово-кредитних відносин. Ця робота представляє собою логічне продовження попередньої монографії автора – «Грошова глобалізація». У новому дослідженні, базуючись на фактичних даних та висновках стосовно «грошової глобалізації», тобто впливу монетарних відносин на процеси економічної глобалізації, автор аналізує зворотний вплив самих глобалізаційних процесів на сутність та форму і порядок виконання грошима своїх специфічних функцій у сучасних умовах.

Наукова робота розрахована на вчених-економістів, спеціалістів з економічної та філософської теорії грошей, економістів-міжнародників, аспірантів, а також рекомендується для використання студентами економічних спеціальностей (насамперед при підготовці за спеціальностями «Грошовий обіг та кредит», «Банківська справа», «Міжнародні економічні відносини»).

Загальний механізм та чинники стабілізації соціально- економічного розвитку України

Загальний механізм та чинники стабілізації соціально-економічного розвитку України: монографія / за ред. академіка НАН України Гейця В. М. та академіка НАН України Гриценка А. А. Київ: НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». 302 с.

У роботі розкрито основні складові загального стабілізаційного механізму. Показано, що в сучасних умовах забезпечити стабільний розвиток неможливо лише на ринкових засадах, неокласичних або кейнсіанських підходах. Необхідним є врахування специфіки історичної траєкторії України, розуміння інверсійного характеру її ринкових трансформацій та впливу сучасних цифрових перетворень. Потрібно відштовхуватися від оцінки не ринкового попиту, деформованого попередньою динамікою, а реальних потреб населення та суб'єктів господарювання і активної ролі держави у подоланні структурних деформацій. Такий підхід набуває особливої актуальності в умовах подолання наслідків війни та повоєнної реконструкції економіки України.

Розкрито роль у забезпеченні стабільності таких чинників, як інформаційно-цифрова реіндустріалізація господарства, платформізація суспільно-економічних зв'язків, інституціоналізація та соціалізація.

Економічні суперечності глобалізації та локалізації

в умовах гібридної війни
та післявоєнної
реконструкції

Економічні суперечності глобалізації та локалізації в умовах гібридної війни та післявоєнної реконструкції: монографія / за ред. академіка Гриценка А. А. Київ: НАН України, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", 2022. 636 с.

У монографії розкрито зміст, форми прояву і розв'язання економічних суперечностей глобалізації та локалізації в умовах гібридної війни та повоєнної реконструкції. З'ясовано, що витoki суперечностей глобалізації та локалізації закладені у відмінностях сумісно-розділеної праці, які упродовж усієї історії людства проходять закономірні етапи свого розвитку і досягають апогею у сучасності: сумісність досягає свого найвищого результату в глобалізації, а роздільність – в локалізації. У цьому контексті війна на території України охарактеризована як просторова локалізація глобальних суперечностей провідних світових гравців. Показано, що суперечності глобалізації та локалізації рухаються і розв'язуються у різноманітних формах, що в кінцевому підсумку призводить до зміни структури та механізмів функціонування систем (зміни світових порядків, війни, реконструкції тощо). Запропоновано в основу реконструкції економіки України покласти концепцію національно укоріненого економічного розвитку, яка розкриває можливості поєднання процесів забезпечення суверенітету країни і гідного місця у світовій економічній системі.

Топорецька З. М. Публічне управління гральним бізнесом та лотерейною діяльністю і протидія злочинам, пов'язаним з ними: теорія та практика : монографія. Київ: Алерта, 2022. 424 с

У монографії розглядаються проблемні питання публічного управління гральним бізнесом та лотерейною діяльністю і протидії злочинам, пов'язаним з ними. Виходячи з результатів аналізу наукових джерел, присвячених теорії адміністративного права, оперативно-розшукової діяльності, норм національного та зарубіжного законодавства у сфері державного регулювання (публічного управління, урядування) гального бізнесу та оперативно-розшукового законодавства, вітчизняної практики судових і правоохоронних органів та практики Європейського суду з прав людини, у монографії розкривається концепція публічного управління гральним бізнесом на рівні держави, а також концепція протидії злочинам, пов'язаним з легальним гральним бізнесом. Особливо розглядається питання публічного управління лотерейною діяльністю, яка в Україні не є гральним бізнесом, але в багатьох країнах світу віднесена до гального бізнесу. Обґрунтовуються теоретичні положення і практичні рекомендації, спрямовані на вирішення проблеми публічного управління цим ринком та протидії злочинам, пов'язаним з ним.

Перелік рецензентів поточного номеру журналу

- Алієва І.** – доктор філософії з економіки, проректор з розвитку, Азербайджанський університет туризму и менеджмента, м. Баку, Азербайджан.
e-mail: info@atmu.edu.az
- Васильєв А. Й.** – доктор економічних наук, професор, Президент інженерної академії України, заступник директора з науково-технічної діяльності Інституту проблем машинобудування ім. А. М. Підгорного, м. Харків, Україна.
e-mail: eau.7788982@gmail.com
- Гриневич Л. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна.
e-mail: ludmyla.grynevych@gmail.com
- Годжаєва Е.** – доктор філософії з економіки, доцент, завідувач кафедри маркетингу, Азербайджанський державний економічний університет, м. Баку, Азербайджан.
e-mail: qocayeva-e@rambler.ru
- Давидюк Т. В.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри «Економічний аналіз та облік», Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна.
e-mail: ekon.analiz@gmail.com
- Даніч В. М.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри «Економічна кібернетика та прикладна економіка», Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна.
e-mail: danichvitaly@gmail.com
- Д'яченко Ю. Ю.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки і туризму, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, м. Дніпро, Україна.
e-mail: y.dyachenko@i.ua
- Заблодська І. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу міжрегіонального співробітництва Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, м. Київ, Україна.
e-mail: zablodin@gmail.com
- Криворотько Ю. В.** – доктор економічних наук, завідувач кафедри «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит», БІП – Інститут правознавства, м. Мінськ, Республіка Білорусь.
e-mail: Chair2011@mail.ru
- Матюшенко І. Ю.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри «Міжнародні економічні відносини», Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Харків, Україна.
e-mail: imatyushenko@karazin.ua
- Лютак О. М.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна.
e-mail: olenalutak@gmail.com
- Момот Т. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Фінансово-економічна безпека, облік і аудит», Харківська національна академія міського господарства ім. О. М. Бекетова, м. Харків, Україна.
e-mail: tvmomot@gmail.com
- Панухник О. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та фінансів, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, м. Тернопіль, Україна.
e-mail: panukhnyk@gmail.com

- Рогозян Ю. С.** – доктор економічних наук, старший дослідник, заступник завідувача відділу проблем міжрегіонального співробітництва, Державна установа «Інституту економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова Національної академії наук України», м. Київ, Україна.
e-mail: j.s.rohozian@gmail.com
- Расулев А. Ф.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри «Економіка», Ташкентський державний економічний університет, м. Ташкент, Узбекистан.
e-mail: arasulev@yandex.ru
- Стащук О. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедрою фінансів, Волинський національний університет ім. Лесі Українки, м. Луцьк, Україна.
e-mail: my-helena@ukr.net
- Стемплєвська Л.** – доктор філософії з економіки, директор відділу міжнародного співробітництва, Академія фінансів та бізнесу Вістула, Група університетів Вістула, м. Варшава, Польща.
e-mail: l-stemplewska@wp.pl
- Фінагіна О. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Менеджмент та бізнес-адміністрування», Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна.
e-mail: finaginaov@gmail.com
- Шульц С. Л.** – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу регіональної економічної політики, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», м. Київ, Україна.
e-mail: swetshul@i.ua

Шановні колеги, пропонуємо Вашій увазі
ВИМОГИ
щодо змісту та оформлення статей для подання в науково-виробничий журнал
«ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

Сфера розповсюдження науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»: загальнодержавна, зарубіжна.

Наукові спеціальності, за якими можуть бути опубліковані статті:

- 051 Економіка;
- 071 Облік і оподаткування;
- 072 Фінанси, банківська справа та страхування;
- 073 Менеджмент;
- 075 Маркетинг;
- 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність;
- 232 Соціальне забезпечення;
- 241 Готельно-ресторанна справа;
- 281 Публічне управління та адміністрування.

Програмні цілі науково-виробничого журналу
«Часопис економічних реформ»:

- висвітлення проблем соціально-економічного розвитку країни;
- поглиблене вивчення методологічних та прикладних проблем сучасної економіки;
- оприлюднення результатів досліджень у галузі економіки, менеджменту, організації виробництва та підприємництва;
- поширення досвіду реформувань у всіх сферах економічної діяльності;
- надання інформаційної підтримки аспірантам, докторантам та молодим вченим.

Рукописи статей, що будуть направлятися до журналу повинні бути набрані у текстовому редакторі Microsoft Word (файл повинний мати розширення *.doc або *.rtf), написані українською мовою (або російською, чи англійською – для громадян інших країн).

Обсяг статті – від 10 сторінок формату А4 (210х297 мм). Шрифт Times New Roman Суг № 14; Міжрядковий інтервал 1,5. Поля сторінок: усі – 20 мм (без колонтитів).

Структура статті повинна відповідати Постанові Президії ВАК України № 7-05/1 від 15.01.2003 р. ("Бюлетень ВАК України" № 1/2003) та мати такі **елементи**:

- *JEL classification codes* (за Системою класифікації Американської Економічної Асоціації (АЕА). Керівництво щодо обрання коду наведено в <https://www.aeaweb.org/>)
- *Постановка проблеми* в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.
- *Аналіз останніх досліджень і публікацій*, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор;
- *Формулювання мети статті*.
- *Виклад основного матеріалу дослідження* з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.
- *Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень* у цьому напрямі.

ДО РУКОПІСУ ДОДАЮТЬСЯ

- **зовнішня рецензія від доктора економічних наук** (НЕ з місця працевлаштування/навчання автора), завірена відповідним чином;
- **довідка про автора (трьома мовами)**, в якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь і вчене звання, зазначається посада й організація (повна назва структурного підрозділу), де працює автор, контактний телефон, електронна адреса, ORCID ID, назва статті та обрана тематична рубрика;
- **довідка про зовнішнього рецензента (трьома мовами)**, у якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь і вчене звання, посада й організація, де працює ре-

цензент, його контактний телефон та **обов'язково** електронна адреса;

- **витяг із протоколу** засідання кафедри, факультету або Вченої ради установи з рекомендацією статті до друку;
- **угода про передачу авторських прав** (за наявності співавторів – спільна, за підписами усіх) про те, що стаття є власною розробкою автора (авторів), ніде раніше не друкувалася і не знаходиться на розгляді в інших виданнях (зразок розміщено на <https://chasopys.jimdo.com>);
- **переклад повного тексту статті англійською мовою** (відповідно п. 2.9 Наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1111 від 17.10.2012 р.).

Пристатейний список літератури англійською мовою (References) повинен бути оформлений згідно APA (the American Psychological Association), приклад надається!

Окремою сторінкою наводять **анотації (вимоги до структури анотації наведені нижче), ключові слова, назва статті, прізвище, ім'я авторів** трьома мовами (українська, російська та англійська).

Формули подають у форматі *Microsoft Equation 2.0, 3.0 (4.0)*, вирівнюють по центру посередині тексту і нумерують в круглих дужках з правого краю.

Рисунки підписують і нумерують під рисунком по центру тексту.

Всі об'єкти в простих рисунках, які зроблені у Word, мають бути обов'язково згруповані.

Таблиці подають як окремі об'єкти у форматі *Word* з розмірами, приведеними до сторінки складання. Основний кегль таблиці 11, заголовок 12. Заголовки таблиць розміщують по центру сторінки, нумерація таблиць — по правому краю сторінки.

У текст статті можуть бути внесені редакційні правки без узгодження з автором.

Вимоги щодо анотації до статті:

Анотація повинна мати обсяг 1800-2000 знаків та має бути структурована українською (або мовою статті) та англійською мовами (Times New Roman, 11 пт.); Анотація повинна містити стисле формулювання змісту статті, не повторювати назву статті. Загальна структура анотації повинна містити:

- Постановка проблеми (*Formulation of the problem*);
- Мета дослідження (*The purpose of the research*);
- Об'єкт дослідження (*The object of the research*);
- Методи, використані в дослідженні (*The methods of the research*);
- Гіпотеза дослідження (*The hypothesis of the research*);
- Виклад основного матеріалу (стисло) (*The statement of basic materials*);
- Оригінальність та практична значимість дослідження (*The originality and practical significance of the research*);
- Висновки та перспективи подальших досліджень (*Conclusions and perspectives of further research*).

Приклади оформлення переліку літератури в статті англійською мовою (References):
Standard for references conforms to requirements **APA (the American Psychological Association)** :
<http://www.apastyle.org/>.

Journal articles with DOI:

Author, A. A. (Year of publication). Article Title. Journal Title, vol. (no.), pages. doi.
e.g. Monasturnyi, E.A. (2006). Innovative cluster. Innovations, 2, 38-43. doi:10.1037/0278-6133.24.2.225.

Journal articles without DOI:

Author, A. A. (Year of publication). Article Title. Journal Title, vol. (no.), pages.
e.g. Monasturnyi, E.A., & Kulik, J.A. (2005). Social and economic development. Economy of Region, 3, 39-52.
Monasturnyi, E. A. & Kulik, J.A. & Nulif, K.L. (2008). Social and economic development. Economy, 3, 52-67.

Books:

Author, A. A. (Year of publication). Title of book (Edition). Location: Publisher, pages.
e.g. Monasturnyi, E. A. (2006). Innovative cluster. Moscow: Nauka, 267.
Duncan, G. J., & Brooks-Gunn, J. (Eds.). (1997). Consequences of growing up poor. New York, NY: Russell Sage Foundation, 350.
Plath, S. (2000). The unabridged journals. K. V. Kukil (Ed.). New York, NY: Anchor, 680.

Chapter in a book:

Author, A. A., & Author, B. B. (Year of publication). Title of chapter. In A. A. Editor & B. B. Editor (Eds.), Title of book (pages of chapter). Location: Publisher.
e.g. Monasturnyi, E. A. (2006). Innovative cluster. In J. A. Kulik (Ed.), Innovations (pp. 12-21). Moscow: Nauka.

Electronic sources (Web publications):

Author, A. A., & Author, B. B. (Date of publication). Title of article. Title of Online Periodical, volume number (issue number if available). Retrieved from <http://www.someaddress.com/full/url/>.
e.g. Tatarin A. I. (2013). Self-development of regional socioeconomic systems as the need for Russia's federal development. Economy of Region, 4. Retrieved from <http://economyofregion.com/archive/2013/47/2164/pdf/>.

Кожна стаття, представлена в редакцію, за наявності переліченого пакету документів, позитивної зовнішньої рецензії, друкується згідно розкладу тиражування журналу, а саме чотири рази на рік (щокварталу).

Поточний номер журналу	1	2	3	4
Термін тиражування номеру журналу та опублікування в мережі Internet	31.03	30.06	30.09	31.12
Підсумковий строк надання статті до відповідного номеру журналу	20.02	20.05	20.08	20.11
Шановні автори, будь ласка, не затримуйте строк надання матеріалів. Це стане підґрунтям якісної та швидкої публікації Вашої наукової праці!				

Головний редактор

доктор економічних наук, професор Калінеску Тетяна Василівна

Відповідальний секретар

доктор економічних наук, професор Ліхоносова Ганна Сергіївна

Статті подаються поштою за адресою:
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
вул. Чкалова, 17, м. Харків, Україна, 61000 або надсилаються на e-mail:

a.likhonosova@gmail.com; tetyana.calinescu@gmail.com

<http://nti.khai.edu/ojs/index.php/cher>

<http://chasopys.jimdo.com>

Сподіваємося на плідну співпрацю!

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

науково-виробничий журнал

№ 4 (48), 2022

Відповідальний за випуск

А. В. Доронін

Підписано до друку 29.12.2022 р.
Формат 60x84 1/8. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 13,1 Обл. вид. арк. 13,0
Наклад 50 пр. Замовлення № 191. Ціна вільна.

Видавці:

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
93406, м. Северодонецьк, Луганська обл., пр. Центральний, 59а
Телефон / факс (06452) 4-03-42
E-mail: uni.snu.edu@gmail.com
*http://*snu.edu.ua

Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
61070, м. Харків, вул. Чкалова, 17
Телефон / факс (057) 788-48-14
E-mail: khai@khai.edu
http:// khai.edu.ua

Виготовлювач:

Видавничий центр Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
61070, м. Харків, вул. Чкалова, 17
izdat@khai.edu

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 391 від 30.03.2001 р.

